

BULÁNYI GYÖRGY

EGYETLEN SZÖVETSÉG?

1988.

I. Szövetségben lehetünk Istennel?

Ábrahám és fia Izsák, Izsák és fia Jákob, Jákob és annak tizenkét fia, s ezeknek minden ivadéka úgy tudja, úgy tanulja ma is az apjától (ha még tanulja), hogy Isten szövetséget kötött velük. Örök szövetséget. Visszavonhatatlanul. Mindörökre.

"Hallod, hogy dübörgünk?" - mondta a kisegér az elefántnak, amikor kettesben átsétáltak a hídon. Pista és Jóska szövetséget köthet egymással. De Pista és az Isten? Egy súlycsoportban van a teremtmény a Teremtővel? Lehetnek egymás szövetségestársai? Kifejezheti a szövetség szó és mögötte levő fogalom az Abszolútum és a relatívum kapcsolatát?

Akárhogyan is vélekedik valaki ezekről a kérdésekről, annyi egészen biztos, hogy Teremtő és teremtmény mindenképpen kapcsolatban van egymással. Különben a Teremtő nem lehetne Teremtő s a teremtmény nem lehetne teremtmény. A kapcsolat közöttük lehet determinált, mint mérnök és gépe között, de lehet nem-determinált, hanem szabad kapcsolat is, aminőt a "szövetség" feltételez. Lehet, ha a teremtmény nem feltétlenül determinált.

Az ember szabad személynek éli meg önmagát. Az őt körülvevő világgal, s abban embertársaival szemben is, a láthatatlan, de feltételezhető-feltételezendő Istennel szemben is. Ha nem ilyennek élné meg magát, eszébe sem juthatott volna sem Ábrahámnak, sem másnak, hogy ő szövetségese az Istennek.

Izrael népének eszébe jutott. S míg más népek, más vallási kultúrák más fogalmakat-szavakat találtak istenviszonyuk megfogalmazására-kifejezésére, addig Izrael vallási kultúrájának éppen a szövetség szó lett egyik legrangosabb, ha nem éppen a legrangosabb kifejezése. Ha fel akarnók dolgozni a szövetség szónak és szinonimáinak jelentéstartalmát Izrael vallási kultúrájának kánoni és azon kívüli írásos emlékei alapján, teljes történelmét kaphatnók meg annak, amit Izrael az ember istenviszonyáról gondolt.

Mivel a zsidó nép vallási irodalmának java része belekerült a kereszténység szent könyveinek gyűjteményébe is, ezért az ember istenviszonyának megfogalmazására a keresztény vallásban is rangos szó maradt a szövetség. Ha lehet, még rangosabbá lett. A zsidók a maguk bibliáját "Törvény és Próféták" néven nevezték. A keresztények a "Szövetség" nevet adták ugyanezen írásgyűjteménynek; megkülönböztetendő a maguk készítette írásoktól amazokat "Ószövetség", a magukéit "Újszövetség" névvel látták el.

Így aztán a keresztény gondolkodó számára a múltban, a jelenben s a jövőben is adva van a kisbetűvel írt "szövetség" az ember istenkapcsolatának megjelölésére, s adva van a nagybetűvel írt "Ó- és Új-szövetség", mint ennek az istenkapcsolatnak legjelentősebb írásos dokumentációja.

1950-ben Debrecenben az ottani és akkori kisközösségek tagjai számára dogmatika tanfolyamba kezdtem. Be nem fejezhettem. De anyagából három kis füzetet legépeltem. Nem maradt meg. Mint annyi más írásom, ezek is a Fő-utcai börtön kazánházában lelték tűzhalálukat. Isten - Szentháromság - Időtlen szövetség ... ez volt az első három füzet címe. Ezeket követték volna a többiek. Minden bizonnyal a hagyományos sorrendben: Teremtés - Bűnbeesés - Megváltás... stb., stb. Úgy gondoltam, hogy a dogmatikának vannak fejezetei az időtlenség világáról (Isten, Szentháromság), és vannak fejezetei Isten és ember időben lejátszódó

kapcsolatáról. Az előbbieket akartam megtoldani még egy fejezettel: Időtlen Szövetség. Ez a fejezet Istennek emberről megformált, időtlenül megformált terveiről akart beszámolni.

Isten tervez, de nem determinál. Ami a dogmatika időben lejátszódó anyaga, az már arról beszél, hogy mi lett és mi lesz Isten terveiből, amikor ezek a tervek találkoznak az emberi szabadsággal. Isten tervez, ember végez? Így nem igaz. Isten tervez, de ezekbe a tervekbe az ember beleszól. Hogyan szólhat bele a teremtmény az Abszolútum terveibe? Úgy, hogy az Abszolútum maga akarja ezt a beleszólhatást. Maga akarja, mert nem maga írta bábjátékra, ha tetszik: színjátékra, hanem történelemre vágyott, amelyet Isten és ember közösen írnak. A szentírási indítást az Időtlen Szövetséghez az Efezusi levél nyitánya adta: "Áldott a mi Urunk Jézus Krisztus Istene és Atyja, aki megáldott minket mennyei világának minden áldásával a Krisztus által. Mert Őbenne kiválasztott minket magának már a világ teremtése előtt..." (Ef 1,3-4).

Nem is tudom, nem is akarom rekonstruálni azt, amit negyven évvel ezelőtt gondoltam Isten időtlen terveiről. Akkori gondolataimat az a felismerés határozta meg, hogy az Abszolút Szeretet sorsa a világban a kereszt, és az a kérdés, hogy mennyiben lehetett Isten terveinek logikailag első mozzanata a Keresztrefeszített Megtestesült Isten. Valami olyasmit gondoltam, hogy Istent a teremtés felvállalásakor elsődlegesen az a szándék határozta meg, hogy a kereszttel megmutassa a teremtet világ nyelvén a maga máshonnan való szeretetének legmélyebb mivoltát, megmutassa a másért elvállalt halálban, az önfeláldozásban a szeretet paroxizmusát.

Akkor, az 1950 körüli években, a magyarországi sztálinizmus virágkorában ez volt számomra (számomra is) az egzisztenciális gondkör. Tanítványságtudatunk, identitásunk megőrzéséhez a szeretet isteni paroxizmusának másolására volt szükségünk. Akkor csak a feltétlen, a mindent és akármit elvállalás tette lehetővé számunkra a kevesek egymásba tett kezét, a csoportba járást, ami nélkül nem volt és nincs és nem is lesz soha Isten Ország. Isten Ország? Igen, bár mondhatom ugyanezt most, amikor "Egyetlen Szövetség?" címen fogok tanulmányírást, másképpen is. Így: szövetségi hűség.

A szövetségi hűség bármikor kívánhat véres Golgotát. Ma és itt, amikor a sztálinizmus örökösei, haszon- és baj-élvezői a sztálinizmus bűneit maguk is kezdik felemlíteni, kevésbé nehezedik rá a véres Golgota árnya - ma és itt - a szövetségi hűség elkötelezettjeire. Az egzisztenciális gondkör ma más. Más, de nem kisebb. Ami ma gond, akkor nem volt gond. Ami akkor gond volt, ma kevésbé gond. Más a pohár és más az alámerülés - akkor és ma, bár ma is pohár és alámerülés (vö.: Mk 10,32). Világi törvényszék akkor, egyházi törvényszék ma. Elsüllyedés az embereket eltüntetés infernójában akkor, szövetségi hűségünk megkérdőjelezése ma. "Igen, szenvednek, de nem azért az egyházért, amelyik ténylegesen van, hanem amit maguknak kigondoltak, hogy gyalázhassák a püspökeiket! - mondta "nemes" haraggal 1981 decemberében a bíboros-elnök jobbán ülő professzor-ülnök. Meghalt már. Nem írom ide nevét. Amúgyis megbánta, hogy hagyta magát beugratni ebbe a szerepbe.

Hogyan s mikor vagyok hűséges szövetségese Istennek abban a történelmi szituációban, amelyikben élek? Mi ennek a hűségnek a tartalma? Mert, ha nem az a tartalma, amit én tartalomnak gondolok, akkor ez az én hűségem `csak szubjektív hűség. Hűség ahhoz, amiről én azt gondolom, hogy ragaszkodnom kell hozzá. De ragaszkodásom tartalma megkérdőjelezve, s a Hittani Kongregáció magosából kíváncsít tőlem, hogy "amint jó paphoz és jó szerzeteshez illik", ahhoz ragaszkodjam, amit ragaszkodási tárgyként azok jelölnek meg, akik úgy tudják,

hogy 'őket maga az Isten szemelte ki arra, hogy nekem s más kisbajos embereknek 'megmondják, hogy mihez kell ragaszkodnunk. Mert - szerintük - objektív csak így lehetne szövetségi hűségem; mert csak így ragaszkodhatnám ahhoz, amihez ragaszkodást Isten öröktől fogva megkíván tőlem a magam és az emberiség üdve érdekében.

A minap szerkesztettek is számomra odafent egy Ragaszkodási Aktust. Maguk megírták, hibátlanul meggépelték. Nekem csak annyi dolgom lett volna, hogy oda írjam a szép fogalmazvány alá a nevemet. A fogalmazványban megfogalmazták az ellenkezőjét annak, amit én igaznak gondolok. Tudták, hogy mit gondolok igaznak. Nem került sor az aláírásra, mert nem került sor a prezentálásra sem. Flavit Deus et dissipati sunt... Mire elkészítették, politikai aktualitását veszítette a szöveg. S az is, hogy aláírásommal bizonyítsam, hogy szövetségi hűségem objektív, azaz Isten elgondolta tartalmakhoz igazodó. Lehet az időtlen szövetség istenírta tartalma az, ami politikai változásoknak hatására aktualitását veszti? Kérdezem, bár a kérdés nagyon előre ugrik. Megválaszolásához előbb még nemkevés dolgot kell tisztába tennünk. Hagyom is a választ későbbre.

Mit is gondolt Isten időtlenül az én szövetségi hűségemről? A tiedről? Az övéről? Az emberéről? Látens gondom ez évtizedek óta, de az elmúlt esztendőben ez a látens gond manifesztált bennem. Közel egy esztendeje ezzel birkózom. Kelek és fekszem vele.

II. Hány szövetség van?

Az elmúlt év októberében egy olvasmány hatására sebtében írtam egy 21 pontos vázlatot. Barátaimnak felolvastam, de kezemből az írást ki nem adtam. Most ide írom. Most, amikor egy tanulmány keretén belül a vázlat nem végső szó. Nem végső szavam erről a gondról.

1. A keresztény teológia szövetségen általában azt érti, hogy Isten a maga életében részesedést kínál fel az embereknek az isteni élethez méltó földi viselkedésünk feltétele ellenében.

2. A keresztény teológia általában két szövetségről szokott beszélni, melyek írásbeli lecsapódásai: az Ó- ill. Újszövetségnek nevezett írásgyűjtemények.

3. Ha a keresztény teológia azt állítja, hogy nincs harmadik szövetség, akkor ezzel azt az álláspontot képviseli, hogy az Ábrahám-tól Mózesen keresztül Keresztelő Jánosig tartó első szövetség után Isten Jézus által és Jézusban végérvényes szövetséget kötött az emberrel, az emberiséggel, amelyet ezért nem válthat már le egy harmadik szövetség.

4. A katolikus teológia úgy gondolja, hogy Istennek ezt a második és végérvényes szövetségét a szerződő felek számára a katolikus egyház képviseli, s ez az egyház a maga első embere, a pápa által tölti be ezt a szerepet. Van tehát mindig az emberiség életében egy konkrét személy, aki hitelesen adja elő e végérvényes szövetség tartalmát, s akit megkerülve nem lehetek szövetségben Istennel. "Aki pápába harap, belehal abba."

Eddig a hagyomány. A következő pontok már nem a hagyományt idézik.

5. Isten a maga szövetségét minden embernek felkínálja. Az ember lehet szövetséget megtartó akkor is, ha a pápa meg van elégedve vele, s akkor is, ha nincs megelégedve vele.

6. Istent az emberek között az képviseli hitelreméltóan, akinek tanítása és élete optimális szinkronban van Isten szövetségi szándékaival, s e szándékokat Jézus (2000 esztendővel ezelőtt teofániától is megpecsételt hitelességű) szövetségi hűségével.

7. Istennek egyetlen szövetsége van. Ezt beleírta a teremtkor a teremtet emberi természetbe. Aki ehhez igazodik, az szövetségtartó. Aki ehhez - a nem-igazodás általános emberi és társadalmi szokásait megtörve - újra igazodik, az szövetségújító. A szövetség az Isten részéről egyetlen, az emberiség részéről akárhány.

8. A szövetség tartalma igazolható az univerzális orientáció megfogalmazni tudása és ennek megvalósítása által.

9. A szövetség záloga a Lélek. Kinek-kinek arra a Lélekre kell hallgatnia, amelyet magában hall.

10. Hivatali tekintély nem prejudikálhat (írhat elő) a Léleknek. Akinél prejudikál, vétkezik a Lélek ellen.

11. A megváltatlanság legsúlyosabb megnyilvánulási formája: amikor az istennektetszés legfőbb kritériumának tekintjük, hogy a Lélek szavát valaki alárendelje a hivatali tekintélynek.

12. Ennél nagyobb bűne csak annak van, aki a hivatal birtokolván tanítja, hogy a hivatal betöltőnek kell engedelmeskednünk, mert ha a Léleknek engedelmeskedünk, akkor ez részünkről: az Isten akarata mellett elmenő vétke szubjektivizmus, az alázat szellemének hiánya, gög és engedetlenség.

13. A Szövetség teljes meghíúsulása a hivatali Tekintély által kikényszeríthető egység. A kikényszeríthető, a belülről nem vállalt egység a Sátán egysége.

14. Valakit engedelmességre biztatni annak belső hangja ellenére - ez az Antikrisztus magatartása.

15. Egyetlen jézusi társaságnak (szövetségtartónak) sincs szüksége arra, hogy valakik engedelmességi alapon felzárkózzanak a vezetőhöz.

16. A vezető (héguomenon) sohasem kíván ilyesmit, hanem csak az uralkodó (archón).

17. Amíg a Lélek hangját követjük, sohase leszünk Szövetségen kívül.

18. Mindenkinek az a kötelessége, hogy életével Szövetséget újítsa, újítsa az örök Szövetséget.

19. Minden magamat kiszolgáltatás a Léleknek - szövetségújítás.

20. A próféták mind szövetségújítók.

21. Hogy a jézusi szövetség erejében mi, keresztények, szövetségtartók vagyunk - ez az önbecsapás.

Eddig a feljegyzés. Nem hüvös. Szenvedély diktálta. Mi áll meg belőle, ha a szenvedélyt háttérbe akarja szorítani a tiszta ész és a felelősség, hogy istennek tetszőre indítsak és csak arra?

Emberhez a szerénység illik. Szerénység, ha szól a világról. Mert nem az ember hozta létre, s minél többet vizsgálja, annál több kérdőjelre akad. Még inkább szerénység illeti, ha az Istenről

szól. Miért szólok akkor világról, benne emberről s mindezek Teremtőjéről, Istenről? Mert ez az ember tiszte. Enélkül az ember nem ember.

Szólok tehát. Emberhez illően. Szerényen. Így: fenntartom magamnak a tévedés jogát. Lehet, hogy holnap már valamit másképpen mondok majd, mint ma. De ma így látom. S ma nem tehetek mást, mint hogy úgy mondjam, ahogy látom.

Ha a "szövetség" szót használta, ha más szót használt, az ember mindig csak azt mondhatta el Isten időtlen tervéről, amit gondolt. Ma is csak azt mondhatja el. Beleállok azoknak a sorába, akik már elmondták, hogy elmondjam én is, és hogy az utánam következők is elmondják majd, amit ők látnak.

Azt gondolom, hogy Isten ki- és mi-voltáról a legtöbbet ezzel mondok: `önmagának ajándékozott szabadsággal mindent adóan szeret és ez neki jó. Ez a szabad és mindentadó szeretet konstituálja Őt boldog Szentháromsággá. Ez a Szentháromság az ő időtlen és transzcendens Országá. Azért teremt, hogy teremtményét, az embert beleemelhesse ebbe az Országba, hogy ezáltal az embernek is jó legyen, miként jó az Istennek is, aki meghívja ezt az embert a maga országába, házába. Meghívja, hogy beemelhesse. Miért nem emeli eleve bele? Nem tudja. Mit nem tud az Isten? A lehetetlent. Miért lehetetlen, hogy eleve oda emelje Magához az embert? Miért? Mert `a szeretet per definitionem s z a b a d o n történő mindentadás. A determinált mindent-adás nem szeretet. S a nem-szeretet nem emelhető bele a szeretetbe. Nem volna otthon, nem érzene jól magát. Az így beemelt ember közelében nem éreznék otthonosan magukat az ott honosak, akik szabadon szeretnek. Isten csak hívhat a maga Országába. Az Országot szabadon választhatókat hívhatja. Csak a szabadon válaszolókat, a szabadon mindentadókat emelheti be oda. Csak olyanokat, akiknek van módjuk szeretni és van módjuk nem szeretni.

Istennek a maga képére és hasonlatosságára kell megteremtenie az embert, ha a maga házába akarja hívni, ha azt akarja, hogy jól érezze magát az ember az Isten házában. Tehát szabadnak és szeretni, ill. nem szeretni egyaránt képesnek kell megteremtenie az embert. Ez a szándék adja Isten időtlen tervét. Egybegyűrja tehát az embert a maga mindent adni akaró isteni természetéből és a magának mindent megszerezni akaró teremtményi, teremtett természetből. Létrejön tehát az ember két felszólítást tapasztalván önmagában. Szerezz meg magadnak mindent, mert ez neked jó! Ez az egyik felszólítás. S a másik: add oda a másoknak (Istennek, embertársadnak), amid csak van, mert ez neked a jó! Pál nyomorultnak (Róm 7,24) mondja az embert e kettős felszólítás miatt. De e nyomorultság nélkül nincsen szabadsága, és szabadság nélkül nincsen helye az embernek Isten örök házában.

Nemcsak nyomorult az ember. Isten-arcú is. Tudja, hogy a két felszólítás harmóniába hozható. Az aranyszabállyal: ne tedd a másikkal, amit nem kívánsz magadnak! Az aranyszabály a szerzést alárendeli az adásnak: úgy szerezz, hogy a másik ember is szerezhessen! A Földet kell meghódítanod, nem embertársadat. Az embert szeretned kell. Ezt az aranyszabályt az ember meg nem szűnően hallja magában, ha hajlandó hallani, ha erővel el nem némítja. Az embernek különféle tárgyú ismeretei vannak. Földrajzi ismerete, matematikai ismerete stb. - mindegyik külön tárggyal. S az embernek van lelkiismerete is: ennek tárgya az aranyszabály. A görög nyelv a lelkiismeretet "együtt-látásnak" (süneidésis) mondja. Találóan. Itt, a lelkiismeretben látom együtt a szabadságomat biztosító két felszólítást, a szerzés és az adás természetembe írt kívánságát.

Figyeljen az ember az aranyszabályra, amellyel meghódíthatja a Földet és szeretheti embertársát! - ez az Isten időtlen terve, amellyel tervezi, hogy befogadja ennek fejében az embert a Maga házába. Ha figyel az ember erre a szabályra, megvalósítja a földön is Isten (mert a Szeretet) Országát. Ha figyel reá, meghódítja magának a Földet, melyet megannyi öröm forrásaként is teremtett meg számára az Isten. Ha figyel reá, alkalmassá formálódik arra, hogy Isten beemelje őt az Örök Országba. Ha nem figyel az aranyszabályra, elpusztítja a Földet, elpusztítja az embert, s alkalmatlanná válik a beemelődésre is.

Mindez szerződésként, s ha tetszik: szövetséggént is megfogalmazható. Isten felkínálja az embernek a fenti lehetőségeket azzal, hogy elfogadásuk által kivirul, elutasításukkal tönkremegy az ember élete. Isten, a szövetséget kezdeményező Isten visszavonhatatlanul kínálja ezáltal a maga szövetségi hűségét az embernek. Hűtlenségre hűtlenséggel nem válaszol. A hűtlenségünk folytán reánk szakadó bajokon keresztül is szövetségi hűségét kínálja a bajok hatására megfordulásra, megtérésre, hazatérésre késztetést tapasztaló embernek. S az ember, mert ember, azaz per definitionem megtapasztalja önmagában, hogy Isten szövetséget kínált neki.

A használt terminológia nem tartozik a lényeghez. De a lényegét csak szavakban tudjuk kimondani. A szövetség tartalma legegyszerűbben ennyi: szeretnem kell, s akkor jó lesz nekem. Vagy: annak lesz jó, aki jó. A nagy dolgok nagyon egyszerűek. A legnagyobb dolog az ember üdvössége. Ezért ez a legegyszerűbb. Ilyen egyszerű: Jónak kell lenni!

'87 októberében írtam a 21 pontot. '88 március elején tudtam tovább lépni. Akkor jutottam el a vertikális és a horizontális szövetség fogalmához.

III. Vertikális és horizontális szövetség

1. Gőg, vagy csak önközpontúság?

A jézusi célkitűzés nem más, mint az emberiség egysége, a Teremtőtől az embernek felkínált szentháromsági agapé erejében. Ez a tárgya - tartalma - annak a szövetségnek, amelyet Isten felkínált és felkínál az emberiségnek. Ennek az egységnek és agapének talán legnagyobb akadálya, hogy az ember hajlamos az önközpontúságra. Ha pedig még hisz is ez az ember, hajlamos azt képzelni, hogy egyedül ő kedves az Istennek. E hajlamok következtében kisajátítja Istent a maga számára. Azt képzei, hogy `aki őt magát nem fogadja el, azt az Isten sem fogadja el.

Az Isten sem, mert Isten vele és csak vele lépett szövetségre. Önközpontúsága következtében elhiszi magáról, hogy őt kikerülve nincs és nem is lehet út senki számára az Istenhez.

Önközpontúságot mondtam. Miért nem mondtam egyszerűen gőgöt, felfuvalkodottságot? Azért nem, mert elvileg elgondolható és adott esetben gyakorlatilag is megengedhető, hogy valaki úgy gondolja, hogy Isten akaratából folyóan ő - akármilyen terhes is lehet számára a szerep és hivatal - mégis ő maga a közvetítő Isten és az emberiség között. Azért nem mondtam egyszerűen gőgöt és felfuvalkodottságot, mert gyakorlatban sokan elhiszik, hogy `valamely hivatal betöltése ezt az `Istent képviselő és Istent közvetítő szerepet juttathatja és adott esetben juttatja is valakinek, valakiknek.

2. Horizontális kapcsolat

Ezt a hitet nem szabad egyszerűen báva hiedelemként leminősíteni. Azért nem, mert bár igaz, hogy Isten egyfelől szövetséget akar kötni mindenkiel, mégis másfelől Isten a maga szövetségét az emberiséggel nemcsak pusztán így, azaz milliárdnyi vertikális (Isten és egy emberi személy közötti) szövetségek amorf halmazának akarja. Azért nem csupán ilyen amorf halmaznak, mert Isten az emberiséggel megkötni akart szövetségének tartalma: az Isten országa. Az ország pedig sohasem lesz amorf halmazból. 'Az Isten országa... az Istennel vertikális szövetségben levő emberek horizontális (az egyes emberi személyek közötti) 'kapcsolatából, ha tetszik, szövetségéből áll. Ha pedig így van, akkor ezen a horizontális szövetségen belül ugyanúgy van vonatkozási - szövetségi - első és második pont, ahogyan a vertikális szövetségen belül is van: a vonatkozási-szövetségi első pont az Isten, s a második pont az emberi személy. A vertikális szövetségen belül nyilvánvalóan Isten adja az első pontot, mert ő kínálja fel a maga szövetségét az embernek, aki ily módon a szövetségi-vonatkozási második pontot adja.

3. A horizontális szövetség első pontja

A kérdés ezek után csak az, hogy az emberi személyek köréből melyik az a személy, aki a szövetségi-vonatkozási első pontot adja?

Az emberiség életének korábbi szakaszában, amikor még nem voltak meg az emberiség egészének egymással szövetségre léphetésének közlekedési feltételei, amikor még az emberiségnek csak töredékei tudtak egymásról, s e töredékek is minél szélesebb gyepek megteremtésével igyekeztek egymás vonatkozásában amorf alakulatok lenni... az emberiség e kezdeti korszakában a horizontális szövetséget az újszülötteknek, a felserdülőknél a számukra adott társadalmi rend szakrális vezetője kínálta fel: 'a törzsfő, aki papja és királya volt egyszemélyben a maga népének.

E kezdetre vonatkozó eligazítás után azonnal a jelenre térhetünk. A jelen egy közismert és a most tárgyaljuk szempontból jelentősnek minősíthető jelensége. Aligha van az emberiség (múltjának és) jelenének olyan személye, aki vetekedhetne a nyilvánosságot teremtésben Karol Wojtylával. Elsősorban utazásaira és az utazások során elmondott beszédeit a helyszínen hallgatók létszámára gondolok. Olyan létszámú a helyszíni hallgatósága, hogy ez a létszám alighanem felülmúlja a legnevesebb filmszínészeket mozivásznonról látó, hallgató tömegek létszámát is. Biztos azonban, hogy sem a Konstantinápolyi Patriárka, sem a Genfi Ökumené főtitkára nem rendelkezik ekkora nyilvánossággal. A többi világvallás vezetői ugyanúgy messze alatta maradnak annak a nyilvánosságnak, amellyel II. János Pál pápa rendelkezik.

Keresem az okait e nyilvánvaló ténynek. Ezek részint személyiségéből, részint betöltött hivatalából adódnak. Az elsőül említett okot nem vizsgálom, a másodikra fordítom figyelmem. E hivatal és annak súlya a velünk, emberekkel szövetséget kötni akaró Isten két kijelentéséből származtatható. Az egyiket Ábrahámnak mondta: "A te utódod által nyerhet áldást a föld valamennyi népe, mert hallgattál szavamra." (Ter 22,19). A másik: "Te Péter vagy, s én e kösziklára építem egyházamat" (Máté 16,18). Az emberiség egy része tudomást szerez, szerzett és tud mind a mai napig e négyezer, illetőleg kétezer esztendővel ezelőtt lett és Istennek, Jézusnak tulajdonított két mondatról. E két mondat következtében, ha egyszer elfogadom Isten nekem felkínált vertikális szövetségét, s ha szólipszista egyedként nem akarom semmivé tenni ezt a magam vertikális szövetségét, akkor Magyarországon és katolikusnak születve 'horizontális szövetségben levőnek kell tudnom magamat Karol Wojtylával, s e horizontális

szövetségem első pontjának őt kell tudnom és nem magamat, mert ő a Péter-utód és nem én. Tetszhetik nekem ez a tényállás, meg nem tetszhetik, de ez mit sem változtat annak tényállás voltán.

4. A próféta és a horizontális szövetség

Ma március másodika van és tegnap volt nagyböjt második vasárnapja utáni kedd, s a tegnap esti szentmisében e keddi mise olvasmányairól elmélkedtem. Az első olvasmányt (Iz 1,10-20) Izaiás próféta írta. Nem Izaiás volt a maga korában Izraelben a főpap; a főpap, aki Izaiás számára a horizontális szövetség első pontját jelentette. Izaiás mégis a maga Istennel kötött vertikális szövetségének az erejében, s magának Jahvénak a nevében leszólja a főpapot, ill. annak Isten törvénye által rendelt áldozatbemutatói funkcióját: "Mit kezdjek e sok véres áldozattal? - mondja az Úr. Elegem van az égőáldozati kosokból..." (Iz 1,11). Belegázol talán még a főpap becsületébe is: "Halljátok az Úr igéjét, Szodoma vezetői!" (Iz 1,10). A főpap válasza nem késett sokáig. A hagyomány szerint Izaiást kettéfűrészelték. Mi más lehet a sorsa annak, aki így belegázol a horizontális szövetség első személyébe, annak szerepébe? Ennek ellenére, vagy talán éppen ezért, az a nép, amely a főpapot tekintette a horizontális szövetség első pontjának, nemzedékről nemzedékre újra másolta és így megőrizte azokat a tekercseket, amelyek gyalázatosan kikészítették a főpap áldozatbemutatói tevékenységét. A "Törvény és Próféták" című szöveggyűjtemény (értsd: az Ószövetségi Szentírás) ugyanolyan legitim - Isten akaratának megfelelő - ténynek tekintette a nem-főpap Izaiás vertikális szövetségét Istennel, mint amilyen legitim ténynek tekintette a főpap főpap voltát. A főpap kettéfűrészeltetheti a prófétát, de a főpapnak nincs hatalma megakadályozni, hogy a szövetség népe, az Istennel vertikális szövetségi kapcsolatban élők még akkor is olvassák-ízlelgessék Izaiás fenti szavait, amikor már talán senki sem tudja többé, hogy mi is lehetett a neve annak a főpapnak, akit Izaiás "Szodoma vezetőjének" titulált. 'A kettéfűrészelt próféta mind a mai napig ihleti az Istennel vertikális szövetségi kapcsolatot tartókat, s mind a mai napig bátorítja a későbbi prófétákat, hogy bátran emeljék fel szavukat, mitsem törődve azzal, hogy a felemelt szó kinek az érdekeit sértheti, s hogy a sértett minő választ fog adni fűrésszel, máglyával vagy kiközösítő-elintéző szóval csupán.

5. A horizontális kapcsolatnak prejudikál a vertikális

Az ember szövetséges társa lehet az Istennek. Arra lett teremtvé. Isteni joggal szólania kell azt, amit igaznak gondol. E vertikális kapcsolatának erejében legitim módon szól. Akkor is, ha a főpap, a horizontális szövetség első embere megpróbálja elnémítani őt. Az ember rendre a horizontális szövetség nem első pontjaként kap prófétai küldetést. A horizontális szövetség első pontja pedig rendre harcol e küldetés ellen. Ez azonban nem teszi érvénytelenné azt, hogy e vertikális kapcsolatnak elsősége lehet és adott esetben van is a horizontális kapcsolattal szemben. A szövetség világán belül az ember csak Istenre hallgat. Ahogyan Péter mondta Kaifás, János és Sándor főpapoknak: "Ítéljétek meg, vajon Istennek tetsző-e Isten színe előtt rátok hallgatni és nem az Istenre!" (Csel 4,19). A horizontális kapcsolatnak prejudikál a vertikális. Ha nem így volna, akkor a horizontális kapcsolat engedelmisségi viszonyt jelentene az első ponthoz igazodás jegyében. 'De a vertikális szövetségi kapcsolat lehetetlenné tesz mindenféle engedelmisséget. Az ember senkinek sem engedelmeskedik. Az ember hallgat Isten szavára. Nincs is más tartalma a vertikális szövetségnek, mint ez a hallgatás: "Szöma Jizraél!" (Halljad, Izrael!).

6. A vertikális és horizontális szövetség harmóniája

A másik olvasmány szerzője Jézus (Máté 20,17-28), a názáreti próféta, aki Isten-gyilkosnak állította a főpapot, mert Jézus csak az Atyára hallgatott és ez a "csak" belső konzekvenciák erejében eljutatta őt oda, hogy Isten-gyilkosnak mondja a főpapot, a horizontális szövetség első pontját. A főpap természetesen kivégeztette az általa képviselt horizontális szövetségi rend ellen lázadó Jézust. Ez a Jézus, aki a Pétert kösziklává tevással nem tagadja, hanem állítja a horizontális szövetségi rendet a tegnapi olvasmány mondanivalójával a horizontális szövetségi rendnek olyan alapjait rakja le, amelyek 'hivatva vannak kiküszöbölni a próták kettéfűrészelésének, keresztfeszítésének hagyományait. Melyek ezek az alapok? Ezek: "Egy tanítótok van, ti pedig mind testvérek vagytok... Csak egy oktatótok van, a Krisztus. Az, aki nagyobb köztetek, szolgáljon titeket" (Máté 23,8.10-11).

A Jézus akarta horizontális szövetségi rend alapokmányának tekinthetjük ezeket a szavakat, amelyek elvileg zárják ki a próféta-gyilkolást. E szavak ütközésmentes harmóniába hozzák a vertikális szövetséget a horizontálissal. 'Nem adnak lehetőséget semmiféle mesterséges tekintélynek. Érvényben hagyják az egyetlen valóságos tekintélyt, az Istenét: "Atyának se szólítsatok közületek senkit a földön, mert egy a ti Atyátok a mennybeli" (Máté 23,9). E szavak egyértelművé teszik, hogy a vertikális szövetségi tartalommal nem kerülhet szembe a horizontális szövetségi tartalom, mert az esetleges szembekerülés esetén az ellentét feloldásának módja nem a próféta-gyilkolás, hanem a metanoia, azaz az újraátgondolás, s ennek nyomán a horizontális szövetségi tartalom odaigazítása a vertikális szövetségi tartalomhoz, amelyet rendre Izaiás, Jézus és a különböző korok soros prófétái hoznak a szövetség tagjainak, a testvéreknek a tudomására.

7. A próféta is, a főpap is - testvér

A próféta is testvér. A horizontális szövetség első pontja, a főpap is testvér. A főpap testvér volta itt szembeállítva a tanítóval, atyával, oktatóval - a mesterséges tekintélyt nem élvezést jelenti, s ezért volt oly felháborító a magyar Sion ormán lévő főpap számára, hogy egyik papja levelében "László testvérnek" szólította őt. Valóságos tekintélye - eleve, azaz állásából folyóan csak az Istennek lehet. Miért? Mert egyedül ő az abszolút értelem, a teremtmény soha. Az ember, a teremtmény participálhat az Isten értelméből, ha úgy tetszik, eszéből. Ahogyan Pál is gondolta: "Ki ismerte meg úgy az Úr eszét (gondolkodását), hogy őt kioktathatná? Bennünk pedig Krisztus esze (gondolkodása) van" (1Kor 2,16). Ez az ész - participált ész, Isten eszéből participált ész. Ennek következtében ez az ész szükségképpen harmóniában - azonosságban - volna az Isten eszével. 'De honnan tudhatjuk meg, hogy valamelyik embertársunknak Istenből participált esze állítja azt, amit állít?

Ha valaki prófétaként fellép egy olyan szövetségi tartalommal, amely ellenkezésben van a horizontális szövetség-tartalommal, annak valamelyik mozzanatával, honnan és hogyan tudjuk meg mi, a szövetség népe, hogy prófétával, vagy álprófétával, adott esetben jószándékú tévedővel van-e dolgunk? 'Sehogy se tudjuk meg, ha ismerünk tanítót, oktatót, mást mint a Krisztust. Sehogy se tudjuk meg, ha ismerünk más atyát is a szövetség népén belül, mint a mennybelit. Sehogy se, mert ez esetben egy mesterséges tekintély fog dönteni a prófétált szövetség-tartalom Istennek tetsző volta mellett vagy ellen. Dönt egyszerűen azon az alapon, hogy a prófétaként fellépő személy a horizontális szövetség-tartalom ellen beszél. Ha pedig az

ellen beszél, akkor e pusztá tény is elegendő az ítélet megfogalmazására: a próféta téved... a próféta "méltó a halálra". Ez következménye a tanítót, atyát ismerésnek.

8. Csak-testvért-ismerés

És mi a következménye a Jézustól javasolt csak-testvért ismerésnek? Az igazság megkeresése és annak a testvérek körében egyedül lehetséges útja. A testvér itt "nem atyát" jelent, azaz a mesterséges tekintély nem ismerésének a világát jelenti. Olyan világot, amelyben a szövetségi tartalmak Istennek tetsző vagy Istennek nem tetsző voltának eldöntésére egyes-egyedül Istentől kapott ajándékunk, az értelem hivatott. A prófétaként jelentkező személy a maga vertikális szövetsége tartalmaként közli a maga mondanivalóját. `Ez a próféta azonban nem tanító, nem atya, nem oktató, hanem csak testvér. Testvér, aki tudja, hogy testvéreinek is vannak, lehetnek vertikális szövetségi tartalmai, amelyek alapján ezek a testvérek megítélhetik az ő, a prófétaként jelentkező testvér mondanivalóját. Igaznak tarthatják ezt, s a próféta a maga prófétai szavai következtében nem lesz kettőfűrészelve, nem lesz keresztre feszítve, nem lesz kiközösítve, még elhallgattatva sem. És tévesnek is találhatják a szóbanforgó mondanivalót: "Testvér, tévedsz! Nem úgy van, ahogy gondolod!" Ezt a tévedő prófétát megint csak nem likvidálják. Még akkor sem, ha a próféta nem képes belátni testvéreinek érveit, igazát, és megmarad álláspontján, a maga tartalmai mellett. Még akkor sem. A próféta mehet tovább, hátha másutt megértésre talál. A próféta mondanivalóját el nem fogadó testvérek azért tesznek így, mert tudják, hogy csak részesülhetnek az Isten abszolút értelméből, de azt nem hordhatják a zsebükben. `A próféta testvérei tudják magukról, hogy ők is tévedhetnek. Tévedhetnek akkor is, amikor elutasítják a prófétát.

Ha a szövetség népe nem testvérekből álló nép, akkor `a szövetségen belül permanens a veszedelem Isten üzenetének meg nem hallására; permanens a veszedelem arra is, hogy az egyes emberi személyek vertikális szövetségének erejében megtudottakra a horizontális szövetség első emberének és hatalomgyakorló munkatársainak válasza az üzenetet hordozó prófétai személy diszkvalifikálása és végső soron elhallgattatása lesz olyan módszerekkel, eszközökkel, amelyek az elhallgattatáshoz szükségesnek bizonyulnak.

9. Az atyát-ismerés okai

Ha pedig a szövetség népe nem testvérekből álló nép, ha Jézus kifejezett utasítása ellenére is tanítót, atyát, oktatót ismerő nép, akkor illik megkeresnünk ennek lehetséges okait.

Két oka is lehet: Jézussal szembekerülni akarás - ez az egyik. Tévedés áldozatának lenni - ez a másik. Az elsővel inkább nem foglalkozom, bár Dosztojevszkij Nagy Inkvizitora az első ok valós voltára akar rámutatni, s nem kizárt, hogy e nem testvérekből álló szövetségen belül élvonalba is kerülhessen olyan személy, aki tudatosan is elutasítja a jézusi üzenetet. A második okkal foglalkozom, mert ezzel elkerülöm a horizontális szövetség uralkodó rétegének nem igazolható, csak sejthető, valószínűsíthető fenti kritikáját... Tudniillik azt, hogy szembe akarnának kerülni Jézussal.

Azért gondolja októnak, atyának, tanítónak magát a horizontális szövetség uralkodó rétege, mert `előfeltevések birtokában van. Melyek ezek az előfeltevések?

- a) Isten befejezte a kinyilatkoztatást, nagyjából 1900 esztendővel ezelőtt, s a prófétaság ideje ennek következtében lejárt.
- b) Az addig volt kinyilatkoztatás őrzésére a szövetség népének egésze nem kapott megbízatást, hanem csupán a püspökökként és nem az Egyház egészeként elgondolt Tizenkettőnek püspök-utódai, s ezen belül is elsősorban a Péter-utód, a pápa.
- c) A Péter-utód, s a püspökök is, (ha egységben vannak a pápával), megkapták papi uralkodási adományként (donum hierarchicum) az igazság megtalálásának biztos karizmáját, amelynek segítségével dönteni tudnak tanbeli kérdésekben is.
- d) Emberhez, Isten gyermekéhez méltónak gondolják, hogy igaznak tartsunk olyasmit is, aminek a téves voltáról vagyunk meggyőződve. Úgy gondolják, hogy a horizontális szövetség tartalmait a hívő embernek mindenképpen - akármit gondol is igaznak - a lélek, az értelem, az akarat vallásos engedelmisségével kell átölelnie. Akkor is, ha ex katedra jellegű a horizontális szövetség vezetőinek a döntése, akkor is, ha nem ex katedra-jellegű, hanem a későbbiek során még megváltoztatható. Megváltoztatás esetében pedig a megváltoztatott tartalmat kell ugyancsak a fenti módon átölelnie.

10. Az atyát-ismerés előfeltevéseinek a kritikája

Hogy miként juthattak ezeknek az előfeltevéseknek a birtokába? Megtanulták a nagymamájuktól, majd tovább tanulták a hitoktatás során, s főleg a Teológiai Főiskolákon - és kezdettől fogva el is hitték. A legelső prófétai szó, amire szükségük volna: egy, az előfeltevéseiket semmivé zúzó bizonyágtevés. Valahogy így:

- a) Isten nem mehet nyugalomba. Isten per definitionem: szüntelenül kinyilatkoztató.
- b) A Tizenkettő utódává lenni csak testvéreik bizalma alapján lehet, azt megkerülve nem.
- c) Nincsen uralkodási karizma, papi uralkodási karizma sincs.
- d) Ami meggyőződés ellen van, az mindenképpen bűn (Róm 14,23).

Mivel azonban e tételek ellenkezőjét tartják igaznak, ezért uralkodnak. Uralkodnak, ahelyett, hogy szolgálnának. Ezért nem veszik észre, hogy magukat megmagasítva, sorsuk rendre a történelmi megkicsinyítődés (vö. Mt 23,12). Ki tudja megmondani, hogy hívták azokat a pápákat, akik elítélték Husz Jánost, Páter Riccit, Galileit? Kicsoda? Elítéltjeik neve pedig él, és az elítélők utódai rendre kénytelenek lennének rehabilitálni elődeik elítéltjeit.

11. A próféta mindenképpen a szövetséghez tartozik

A próféta két esetben tartozik a szövetséghez. Az egyik: ha elfogadják a mondanivalóját. A másik: ha nem fogadják el, s kirekesztik a horizontális szövetségből. S a tévedő próféta? A tévedő próféta meg van győződve igazáról, s a maga meggyőződéséhez fenyegetések, diszkrimináló intézkedések, likvidálás esetén is ragaszkodik. A szövetséghez tartozik, mert nem hazudott és úgynek tudott ügyért kockára tette életét. Ha tévedett is, akkor is szeretett; mert szerette embertársait azzal, hogy élete veszélyeztetése mellett is elmondta nekik, amit ő Isten üzenetének tudott. A horizontális szövetség uralkodó rétege pedig akkor is rontotta a

szövetséget, ha tényleg tévedő prófétát üldözött, üldözött halálra..., mert ezzel vétett a szeretet ellen, - s mert a szövetségnek nincs külön szövetségtartalma, mint a szeretet.

A meg nem értett, a diszkvalifikált, 'a diszkriminált és üldözött prófétának nem kell vennie a kalapját és más horizontális szövetséget keresnie. Otthon van ő ebben a horizontális szövetségben sokkal inkább, mint annak uralkodó rétege. A próféta testvérekben gondolkodik, s akik testvérek, megbecsülik őt a horizontális szövetségen belül is. A prófétát ne keserítse el, hogy a horizontális szövetség tagjainak körében többen vannak azok, akik nem testvérek, hanem akik a horizontális szövetség uralkodó rétegeinek feltétlenül igent mondók, bégetők seregét alkotják. Egy részük, talán nagy részük, nem is, vagy alig felelős ezért a bólogató magatartásért. Így tanulták. Így tudják, ezzel a bólogatással és bégetéssel szolgálják Isten ügyét.

A próféta csak az Isten szavára ügyeljen, s szinkronban léte az isteni szóval jelentse számára a legfőbb vigasztalást. Vigasztalhatják őt osztályának sorsosai is: solamen miseris socios habuisse malorum. Vigasztalhatja az utókor, amely szinkronban kerülhet az isteni szóval s vele, az azt már korábban közvetítővel. 'A próféta ne menjen a horizontális szövetségen kívülre. Inkább várja meg teljes megcsúfolódását, lefejeződését. A Pétertől magát horizontális szövetségileg elhatárolással, más és külön népet gyűjtéssel (új felekezet) aligha segít elégséges módon azon a meg nem felelésen, amely a Péter vezette horizontális szövetség tartalma és a vertikális szövetség tartalma között rendre fennáll. A próféta legyen tudatában a maga szövetségen belüli jelentőségének, ahogy a tudatában volt annak az ószövetségi próféta, aki szintén nem disszidált hazájából, és aki hazájának népéből nem formált elszakadó közösséget, s nem lett sem szamaritánus, sem esszénus. "Leszek, mint őrlő szű a fában, leszek az alj a felhajtott kupában..., de itthon maradok" (Végvári: Eredj, ha tudsz) - énekelte az Erdélyben otthonlevés öntudatával a század huszas éveiben a magyar költő.

12. Az Egyház azért misztérium, mert az Egyház = Isten népe

A horizontális szövetség uralkodó rétege, amely - szóhasználatának tükrében is - újra és újra összetéveszti magát az egyházzal, az utóbbi időben azzal igyekszik védekezni mindenféle prófétai kritika ellen, hogy az Egyház misztérium voltát emlegeti. Az Egyház - mondják - nem csak Isten népe, hanem misztérium is. Ennek a tételüknek aligha van értelme, mert az Egyház azért misztérium, mert az Egyház Isten népe. Az Isten népe ti. olyan egyedeket feltételez, akik egyedenként vertikális szövetségben vannak Istennel, s amikor az Istent, az Abszolutumot érintjük, akkor van helyén misztériumról beszélni. A fenti hivatkozásnak nincs értelme, csak célja van. A cél: eszmeileg megakadályozni, hogy Isten népének lehessen valami nagykorú, emberhez méltó szerepe a szövetség történelmi útjának formálásában. A hivatkozás bunkó akar lenni azok fejére, akik szerető szolgálatot akarnak vállalni Istenért és az ő ügyéért. E bunkó a horizontális szövetség uralkodó rétegének a kezében vissza akarja hőköltetni ezeket a szolgálati igényeket. Ezt mondják: "Az egyház nem demokrácia, hanem misztérium". Az igazság az, hogy az Egyház sem nem hierarchia, sem nem demokrácia. Az Egyház egyáltalán nem -krácia, hanem -dúlia, azaz nem uralkodás, hanem szolgálat, mert az Isten szolga alakban mutatta meg magát, és egyszer s mindenkorra ellenmondásnak nyilvánított minden archiát a maga vállalkozásán, szövetségét érvényesítő és Egyháznak nevezett vállalkozásán belül. A szolga-Krisztus csak szolga-tanítványokat ismer el, archónokat nem. 'Minden archiát Isten-ellenesnek állított@1R, s világosan szólt ezekről: "Ti köztetek pedig ne így legyen". Az Egyház azért

misztérium (Istenből való), mert nem szent archia, nem papi archia, mert nem ismer hierarchiát, csak hierodúliát és mindenki dúliáját, azaz pándúliát. A szövetség - pándúlia. A pándúlia - Isten világából való, s ezért misztérium. A hierarchia elve nem az Isten világából való, hanem az Isten világa elleni, a szeretet elleni lázadásból eredeztethető. A misztérium szó nem lehet bunkó Isten Országá történelmi vajúdása és dübörgése ellenében.

13. A csak-vertikális koncepció

A horizontális szövetség uralkodó rétege, a hierarchia, a horizontális szövetségből vertikális szövetséget akar formálni, azaz a horizontális szövetséget két vertikális szövetségből akarja egybeszerkeszteni. `Átvesszi Krisztus szerepét, aki megtestesült Istenként vállalkozott arra, hogy egyetlen közvetítője, értelmezője legyen Istennek (önmagának) az emberiség számára és javára. A hierarchia ezzel az igényével, hogy Isten népe értelmileg és akaratilag zárkózzék fel a hierarchia elméletéhez és gyakorlatához, méghozzá a lélek vallásos engedelmisségével, ezzel az igényével Isten egyetlen képviselőjévé, értelmezőjévé, közvetítőjévé teszi megmagát, minek következtében ugyanolyan helyzetben akarja tudni magát Isten népével szemben, mint amilyen Jézus volt a Tizenkettővel szemben. Ha Jézus azt mondta, hogy egy a ti tanítótok, a Krisztus, akkor a hierarchia a kedves híveknek - híveinek - (az övéknek? nem is Krisztus híveinek?) ennek mintájára ezt mondja: "Egy a ti tanítótok, a hierarchia, amely megkapta a tévedhetetlen tanítás biztos karizmáját Krisztustól, s az ő Lelkétől".

`A szövetség horizontális szintje ezzel megszűnik. Krisztus hallgat Istenre, a hierarchia hallgat Krisztusra, a kedves hívek hallgatnak a hierarchiára, és semmi módon sem alkotnak horizontális szövetséget. Nem, mert bár az új Kódex megenged olyan társulásokat, amelyek a kedves hívek öntevékeny társulásai, mégis csak azokat ajánlja, amelyeket a hierarchia hoz létre, vagy amelyeket a hierarchia jóváhagy. Csak atyaság van e szövetségben, testvériség nincs. Krisztusnak atyja az Atya, a Tizenkettőnek atyja a Krisztus, az Isten népe laikus 999 ezrelékének atyja pedig a hierarchia, melynek tagjai szólíthatják a hierarchiát úrnak vagy atyának, de testvérnek nem. Hogy mindez egyszerű továbbélése korábbi korok parancsuralmi rendszereinek, amelyek kiskorúaknak vagy személyeknek sem tekintették az alattvalókat, ez nagyon is nyilvánvaló, s ezt a tényt az Egyházat misztériumnak tekintéssel aligha lehet bárki elől is elrejteni.

14. Jézus egyházat alapított és nem hierarchiát

Mindezen félrecsúszások mögött az az elképzelés húzódik meg, hogy Jézus és a Tizenkettő közössége nem Egyházat alkotott, hanem csak hierarchiát. Ha pedig Jézus csak hierarchiát alapított, akkor ez a hierarchia azonos az Egyházzal, amely Egyháznak (értsd: hierarchiának) vannak hívei, akiknek szerepe: engedelmeskedni a hierarchiának. A valóság ezzel szemben az, hogy Jézus egy kis közösséget hozott létre, amely egy csoportvezetőből és tizenkét csoporttagból állott, s ezt a kis közösséget mondta Jézus a maga Egyházának. Ez a jézusi egyház úgy jött létre, hogy Jézus kiszemelte őket a maga csoportja tagjainak, s ők pedig Jézus buzgólkodásának hatására hajlandók voltak Jézust elfogadni a maguk csoportvezetőjének. Ezt a képletet, `ezt a kölcsönös egymást-vállalást mondta Jézus a maga Egyházának.

15. Se testvériség, se prófétaság, se Szentlélek

Ezen a duplán-vertikális szövetség-elképzelésen belül nincsen se testvériség, se prófétaság, s nem kaphat helyet ezen belül a Szentlélek sem.

`Nincsen testvériség, csak atyaság - amint láttuk -, amely `kiskorúként kezeli valójában az egész emberiséget. Az egészet is, mert az egy ezreléket képviselő hierarchiát, azaz önmagát is kiskorúságban tartja. Az egy ezrelék, a pap engedelmeskedtetni a híveket, őt magát meg a püspök engedelmeskedtetni, a püspököt meg a pápa a maga apparátusán keresztül. `Ennek az engedelmisségnek szigorú jogrendi alapja van: a kinevezés. A püspök nevezi ki a papot, a pápa a püspököt. És a pápát? Azt választják. De kik választják? Akiket a megválasztandó pápa kijelöl pápaválasztás céljából olyan hétpróbás személyekből, akik már ezerszeresen bebizonyították, hogy elkötelezettjei e sokszorosan vertikális szövetség-szemléletnek.

`Nincsen prófétaság, mert az Istenbe kapcsolódó vertikális kapcsolat a hierarchia kiváltságává és hitbizományává lett. Ha a próféta akár laikus, vagy akár nem-pápa klerikus, azaz csak pap vagy püspök, akkor engedelmeskedni tartozik. Ha nem engedelmeskedik, akkor vagy eretnek vagy szektás, vagy mind a kettő; tehát felszámolandó, kiiktatandó elem ebből a sokszorosan vertikálisnak tekintett és sohasem horizontálisnak mondott szövetségből. `A hierarchia nem érvel, csak hivatkozik: ekkor és ekkor ezt már kijelentettük, minek következtében ez és ez az Egyház tanítása. Aláírod-e? Aláírod-e a ragaszkodási aktust, amelyet megszerkesztünk számodra azokból a szövegekből, amelyek ellenkezésben vannak prófétálásod tartalmaival? `Ha nem gondolod azt, aminek az ellenkezőjét gondolod..., s ha nem adsz nyilvános nyilatkozatot arról, hogy nem azt gondolod, amit ténylegesen gondolsz, akkor nem tartozol a szövetséghez.

`S végezetül nem kap helyet ezen a rendszeren belül Isten Lelke sem. Miért? Azért, mert mégsem lehet kizárni, hogy legalább olykor gondolhat valami újat az az ember, akit Isten történelmileg fejlődőképesnek teremtett meg. Az sincs kizárva, hogy az új gondolatok között lehet olyan, ami a Lélektől ihletett, ha egyszer Isten a maga Lelkéből lehelt az emberbe. Ezen a sokszorosan vertikálisnak megmutatott szövetség- elképzelésen belül azonban a hierarchia a maga "hierarchikus adományával" dönt a maga már meglevő szövegei alapján arról, hogy jöhet-e a Lélektől valami, ami nem a hierarchiától jön. `Ennek eldöntéséből az emberi nem ki van zárva. Kinevezett hivatalnokok döntenek. Az Isten népének e rendszeren belül csak ennyi a dolga: az értelem és akarat engedelmisségével és a hit ragaszkodásával átölelni ezeket a döntéseket.

IV. A "szövetség" Jézus ajkán

1. Szövetség

Nem jellemző szava az Újszövetségnek: mindössze 33 ízben találjuk a "szövetség" szót az Újszövetség lapjain. `Még kevésbé jellemző szava Jézusnak: csak egyszer használja: az utolsó vacsorán. Erről a használatról viszont négy közléssel is rendelkezünk.

a.) Mt 26,28: to haima mou tés diathékés to peri pollón exchünnomenon (kódex-változat: tés kainés diathékés); magyarul: a vérem, a szövetségé (az új szövetségé), a sokakért kiontott.

b.) Mk 14,24: to haima mou tés diathékés to exchünnomenon hüper pollón (kódex-változat: tés kainés diathékés); magyarul: mint fent.

c.) Lk 22,20: hé kainé diathéké en tó haimati mou; magyarul az új szövetség a véremben

d.) 1K 11,25: hé kainé diathéké estin en tó emó haimati; magyarul: mint fent.

Látható: a legkorábbról, az 50-es évekből ránk maradt páli szöveg `új szövetségről beszél. A Pál-tanítvány Lukács követi tanítóját: ő is új szövetségről beszél. Máté és Márk csak szövetségről beszél. A későbbi másolók Máté és Márk szövegét odaigazították a páli fogalmazáshoz.

KITTEL szócikkében (Behm NtWB II 137) ezt olvasom: "Csak Jézus e diathéké-szavából lesz teljesen érthető, hogyan jutott el Pál és a Zsidó-levél oda, hogy a diathéké-fogalmat teológiai történet szemléletük középpontjába állítsák". Hogy miben áll Pál ill. a Zsidólevél "történet szemlélete", vizsgálatunk tárgyává teszem. Hogy ezt a történet szemléletet Jézus diathéké-szava tenné teljesen érthetővé, azt problematikusan gondolom. Nem utolsó sorban azért gondolom ilyennek, mert `ez az egyetlen előfordulás önmagában aligha adhat elegendő alapot arra, hogy tisztázhassuk Jézus szövetség-fogalmát.

Az Ószövetség terjedelme kb. hússzorosa annak a szöveg mennyiségnek, amelyet az evangelisták Jézus ajkára adnak. Háromszor adják ajkára a "szövetség" szót. Az Ószövetségben több mint háromszázszor találkozunk szavunkkal. Arányos lenne a szóhasználat, ha Jézus ajakán vagy 15 ízben találnók e szót. De csak háromszor találjuk, és mint láttuk: egy egyetlen használat háromszoros megörökítésének eredményeként. Nem is kísérem meg tehát ez egyetlen szóhasználat alapján a jézusi mondat, Jézus szövetség-fogalmának tisztázását. Más utat választok.

2. Ország

Jézus "Isten Ország"-fogalmát jól ismerjük, hiszen tanítása kulcsfogalmának bizonyult számunkra. Egyelőre feltételezzük, hogy egy egyetlen ízben használt szó belesimul abba a gondolatrendszerbe, amely a szót használó Személy tulajdona. Ha nyilvánvaló, hogy Jézus az Istenből való szeretet erejében létrejövő testvéri társadalmat értette Isten Országán, s az is, hogy ennek szolgálatába állította életét, s hogy ezért az Országért ontotta véré, akkor indokolt lehet a "szövetség" szó értelmét ezen a gondolatvilágon belül keresni. Ha Jézus a maga fenti céljáért, a sokak, az emberiség Országba jutásáért kiontott véré a szövetség vérenek mondotta, akkor szövetségen nem érthetett semmi olyasmit, ami nem simult volna bele a maga Ország-fogalmába. Jézus a maga minta-életét megpecsételő vérontását látta el egy birtokos esetben álló szóval (a szövetség vére), amely szó a maga népének, kultúrájának, vallásának, melyekben nevelkedett, legszentebb vagy egyik legszentebb szava volt. `Mintha ezt mondotta volna el vele az utolsó vacsorán: "Igaz zsidóként megőriztem a szövetségi hűséget. A most lefolyt lakomát ismételve emlékezzetek meg rólam, s arról, hogy a vérem ontásáig megőriztem a szövetségi hűséget. Ne öncélú megemlékezéssel tegyétek ezt, hanem azért, hogy ti is megőriztétek igaz zsidókként a hűséget a szövetséghez, amelyet Isten Ábrahám s Mózes közbenjöttével kötött veletek. A szövetséget, amelyet Isten rendre megújít azokkal, akik hűségesek Hozzá. Akár a múlt prófétáival-tolmácsaival, akár a jelenével, azaz Velem, akár a jövőbeliekkel, akik közé kell tartoznotok nektek, akikkel és akiből létrehoztam az én egyházamat".

A kérdés így jelentkezik: mekkora jelentőségűnek tekintette Jézus a maga szerepét az Isten emberekkel kötött szövetségén belül. Másodikként így: ezt az akkorának amekkorának tekintett szerepet egy új horizontális szövetség alapjának tekintette-e; olyan újnak, amely szakít az

ábrahámi ill. Sina-hegyi indítású horizontális szövetséggel? Az első kérdésre talán viszonylag könnyű felelnünk. A szövetségi tartalom végső megfogalmazójának tekintette magát. Törvénytökéletesítést eszközölt: mondatott a régieknek, és pedig mondom nektek. Minden tartalmi bizonytalanságot, kétféleséget, kevertséget fel akart számolni. A kicsiség, a szegénység, az üldözöttség sorsának, a szolgálat, az adás, a szelídség magatartásának kizárólagosra rajzolásával túllépett azon a régin, amely nem utasította el jézusi egyértelműséggel mindazt, ami az evilági hatalomgyakorlás kihagyhatatlan velejárója; mindazt, ami a fenti törvénytökéletesítéssel ellentétben áll. Nem kétséges, hogy az evilági országként berendezkedést egyértelműen ki nem záró régivel szemben olyan újat hozott, ami akkor is és azóta is kizárta és kizárja az evilági országként is berendezkedést. Kizárta, mert a szeretet keveretlen érvényesülése volt a maga törvénytökéletesítésének értelme. Kimondhatjuk: a szövetséget is tökéletesítette. Az Isten által korábban felkínált szövetség-tartalmat tökéletesítette? Ezt még ne döntsük el. De egyvalami nem kétséges: Amit a Jézus előttiek értettek ez Istentől kapott szövetségen, azt tökéletesítette.

Ennek a válasznak az alapján reálisnak, megokoltnak tetszhetik a második kérdés: ezt a tökéletesített szövetséget a szakítás vagy a szerves folytatás jegyében gondolta-e? A következőkben igyekszem számba venni mindazt, ami Jézus tanításában a folytatás mellett vagy ellene szólhat. A kérdés tehát ez: 'Szakítani akart-e Jézus azzal a szövetséggel, amelybe zsidóként beleszületett?

3. A törvény

"Nem tartották meg Isten szövetséget, visszautasítván, hogy kövessék 'törvényét' - mondja gondolatritmussal a Zsoltáros (78,10), ahogyan "a szövetség ládája", "a szövetség táblái", a "szövetség igéi", stb. - ezek az ószövetségi sztereotípiák is utalnak a 'szövetség és törvény' szoros kapcsolatára. A Mózes-szel kötött Sina-hegyi szövetség tartalmát egyfelől a sinai törvényhozás adja - a szövetséget fektető Isten részéről; másfelől pedig adja a hűség ezekhez a törvényekhez - természetesen Izrael népének részéről.

Ennek következtében Izrael számára 'a "thóra" (törvény) nem kevésbé szent szó, mint a "berith" (szövetség). E két szó ó- és újszövetségi használatának számadatairól nyújt felvilágosítást az alábbi táblázat.

	Ósz	Úsz	Jézus	Pá	Zsidó-levél
szövetség	300	33	13	9	17
törvény	300	191	18	119	14
A fenti szövegegységek arányosított terjedelme:					
	100	23	5	5	1

Ha a szövetség szó az Úsz egészében és annak a táblázatban kiemelt egységeiben az Ószövetséggel azonos arányban fordulna elő, akkor az adatok az alábbiak lennének: szövetség - 69 15 15 3

Mivel a tényleges adatok nem ezek, hanem a fentiek, ezért a mondott egységek az alábbi gyakorisági hányadosokat adják: 0,5 0,2 0,6 5,7

A törvény szó esetében a szövetség szóval azonosak lennének az arányos adatok, hiszen ószövetségi számuk ugyanannyi (=300), mint a szövetség szóé. A tényleges adatok viszont az alábbi gyakorisági hányadosokat adják: 2,8 1,2 8,0 4,7

A fentiekből egyértelmű, hogy az Úsz-ben ez a törvény és szövetség szavakkal dokumentáltak tekintett szövetség-téma gazdagabban található, mint az Ósz-ben. Ezt a két hányados összegének a fele teszi nyilvánvalóvá: 1,6 0,7 4,3 5,2 mert az alapul vett Ósz gyakorisági hányadosa nyilvánvalóan: 1.0.

Az Úsz fentiekben kiemelt egységein belül csak a jézusi anyag mutat ennél az ószövetségénél kisebb gyakoriságot (0,7).

Nem felejtettük még el: azért vizsgáljuk a "törvény" szót a Jézus ajkára adott anyagban, hogy általa Jézus szövetség-fogalmáról kapjunk felvilágosítást. A KIO 15c: Törvénybeteljesítés és 15d: Törvénytökéletesítés pontjaiban feldolgoztam már ezt az anyagot. De a feldolgozás során nem voltam tekintettel arra, hogy a jézusi nyilatkozatokat a szinoptikusoknál vagy Jánosnál találjuk-e. Most pótolom ezt a hiányosságot. A 18 nyilatkozatból 8-at találunk Máténál, 4-et Lukácsnál, 6-ot Jánosnál, Márknál egyet sem. Ha Márkra figyelek, azt kell mondanom, Jézus ugyanúgy hangsúlyárnyékban hagyta a törvény-témát, mint a szövetség-témát. Ismert, hogy Máté zsidókeresztyéneknek, János pogánykeresztyéneknek írta evangéliumát. Az is ismert, hogy Lukács ismerte és használta Máté szövegét.

Máté Jézusának a viszonya a thórához hangsúlyozottan pozitív: Nem azért jött, hogy felbontsa azt, hanem hogy beteljesítse, tehát egy i betűnek, egy vesszőnek sem szabad érvényét vesztenie, amíg csak áll a világ (Mt 5,17-8; L 16,17). A maga szeretet-törvényét úgy tekinti, mint az ószövetségi könyvek (=Törvény és próféták) summáját (Mt 7,12; 22,40) Ezek, ti. a törvény és a próféták készítik elő Isten országának evangéliumát (Mt 11,13; L 16,16). Vitáiban Jézus erre a thórára hivatkozik (Mt 12,5; L 10,26; 24,44), ő vádolja ellenfeleit a törvény elhanyagolásával (Mt 15,6; 23,23). Máté Jézusa a fentiek tükrében egyértelműen olyannak mutatkozik, mint aki törés és szakítás nélkül szerves folytatója az atyák szövetségének. Lukács Jézusa a maga szerényebb anyagával belesimul ebbe a mátéi portréba, bár a szövetségű Jézus vonásai kevésbé élesek és hangsúlyozottak nála.

Idézem a jánosi anyagot. "Nem Mózes adta-e nektek a törvényt? De közületek egy se tartja meg a törvényt... Ha körülmételésben részesítitek az embert szombaton, hogy ne sértessék meg Mózes törvénye ... Márpedig a ti törvényetekben is meg van írva ... Nincs-e megírva a ti törvényetekben ... De be kell teljesednie annak az igének, amely meg van írva az ő törvényükben..." (7,19.19.23; 8,17; 10,34; 15,25). János Jézusa sem gyakorol kritikát népe törvénye felett. Nem beszél annak megtartása ellen. Sőt, adott esetben számonkéri ellenfelein a törvény nem teljesítését. De ezeknek a szövegeknek a hangmegütése azért mégis más, mint a szinoptikusoké: ez a törvény immár nem Jézus és a nép által egyaránt átölelt drágakincs. Ez a törvény, ha ellenfeleivel beszél: "a tiétek"; ha róluk beszél: "az övék". Azt sejtetik a szövegek, hogy Jézusnak más a kincse, mint ellenfeleié, akik még a maguk (és Jézussal szemben csatabárdként forgatott) törvényét sem tartják meg. János Jézusának a szíve nem repes a thóráért, csak tiszteletben tartja azt. Máté Jézusának a szíve repes is érte.

Mivel biztosan szószerinti jézusi szövegek nem állnak rendelkezésünkre, nincs mód egyszerűen és kétségtelenül eldönteni, hogy a két hangmegütés közül melyik a történeti, tehát a ténylegesen jézusi. A mátéi fogalmazás ugyanúgy színezheti a jézusi magatartást Izrael

irányban, ahogy a jánosí aligha kétségesen színezi azt az ellenkező irányba, az Izraeltől idegenség, a távolságtartás irányában. Mi az akkor, amit a jézusi magatartásról a "thóra" tekintetében biztosan mondhatunk? Talán csak ennyit: a távolságtartás irányában színezett szövegek sem engedik meg azt az állítást, hogy Jézus dezavualta volna a thórát. Ahogyan a "szövetség" tekintetében a jézusi anyag nem engedi meg a magát elhatárolást az atyák szövetségétől, a "törvény" jóval bőségesebb jézusi anyaga sem enged meg ilyesmit. Ha Jézus a maga törvénytökéletesítő törekvései során tett volna ilyen, magát s ügyét a thórától elhatároló nyilatkozatot, azt a negyedik evangélium aligha hagyta volna ki a maga anyagából. Aligha, mert kapóra jött volna a szerző szándékának: Ez a ti törvénytek és nem az enyém. Ez a "nem az enyém" az, amire a szerzőnek nem volt anyaga. Csak arra volt anyaga, hogy `Jézus azonosul "az ő törvényük" tartalmával. A hat jánosí helyből ötnél ez kétségtelen, s a hatodiknál, amely a körülmetélést említi, sincs adalékunk arra, hogy Jézus valaha is ellenebeszélte volna a körülmetélésnek.

Törvénytökéletesítő munkája során Jézusnak el kellett határolnia magát attól, azoktól, "ami mondatott a régieknek", - ezt Máté tudta. Azért kellett, mert nélkül nem kaphatott kellő hangsúlyt és világosságot az Általa elhozott Ország törvénye: a keveretlen, a tiszta, a csak-szeretet..., amit egyébként a thóra lényegének is látott és vallott (Mt 7,12;22,40). Ezt a törvénytökéletesítést Jézus végezhetette volna így is: "Meg van írva ... én pedig mondom nektek" vagy pedig: Mózes azt tanította atyáinknak ... de én azt tanítom ..." De nem beszélt, nem fogalmazott így. Ha ilyen szöveg emléke fennmaradt volna a hagyományban, bizonyosan lett volna a pogánykeresztények számára készült kánoni írások között olyan, amely ezeket Jézus ajkára adva megőrzi. Ha nem a negyedik evangélium szerzője, hát Pál, vagy valamelyik tanítványa megörökítette volna. A Jézussal szemben thórát-védőknek igen nagy szükségük lett volna arra, hogy Jézus tegyen ilyen nyilatkozatokat, hiszen mélyen `meg voltak győződve arról, hogy Jézus nem becsüli azt, amit ők becsülnek, s ők úgy tudják, hogy a thórát becsülik.

Thórájuk szerint a házasságtörő asszonyt meg kell kövezni, a megunt asszonyt el lehet bocsátani. Ugyanakkor egyértelmű volt számukra, hogy Jézus nem engedi a megkövezést és nem engedi az elbocsátást. Vallomásra, thóra ellenes vallomásra akarják bírni őt. Az első esetben néma marad, csak ujjával ír a porban és nem határolja el magát a thórától. A második esetben nem marad néma és megvédi a thórát, amely, ha tökéletlen, ám az őt vallomásra bírni akarók tökéletlensége miatt tökéletlen: szívük keménysége miatt (J 8,5; Mt19,8). Emiatt tett Mózes engedményt, `mindazonáltal a thóra szent és Jézustól nem bántatható, mert tisztán csengi Isten törvényét: Jézus utal a tereméstörténetre, Mózes könyvére, amely csak ragaszkodást ismer Ádám és Éva vonatkozásában, válást nem.

Amit e kérdésben mondani lehet, alighanem csak valószínű és nem biztos. Biztos akkor lehetne, ha volnának kétségtelen hitelű jézusi fogalmazások a birtokunkban, amik viszont nincsenek. Úgy gondolom, hogy ennyit lehet mondani: `Jézus a thóra tekintélyét gyengíteni nem akarta. Törvénytökéletesítését a thórára is hivatkozva, a maga személyes tekintélyére is hivatkozva akarta elvégezni. Oly módon akarta ezt, hogy a thóra summáját-lényegét, azaz amin a thóra függ és amiben a thóra fennáll, azonosnak állította a maga csak szeretetet ismerő hegyibeszéd-törvényével. A thórában történelmileg kibontakozó szeretet-trendet azonosította a thórával, és ezt a thórát a magáénak vallotta. Azt a thórát, amelyet ellenfelei ez ellen a trend ellen, tehát a jézusi thóra-lényeg ellen forgattak szablyaként, azt nevezi János Jézusa a "ti thórátoknak", az "ő thórájuknak".

Ha pedig ezt a valószínű eredményt fel akarjuk használni annak a kérdésnek megválaszolására, hogy milyen értelemben használta Jézus az utolsó vacsorán a szövetség szót, akkor nagyjából ugyanezzel a valószínűség-jelleggel az alábbiakat mondhatjuk. Jézus a vacsorán arra a szövetségre gondolt, amelyet Isten megkötött az emberrel az ember teremtetésekor, amelyet újra érvényesített az ábrahámi szövetségfelkínálással, s amelyet folytatott Mózesrel a Sinai hegyen. Erre a szövetségre gondolva, ezért a szövetségért ontotta vérért az Isten Országának megvalósulásának szolgálatában az ott ülők és mindenki más javára, akik követni hajlandók Jézust a szövetségi hűség Általa megmutatott útján.

4. Ábrahám

Az ÚSz-ben 73 ízben szerepel, 17 ízben találjuk Jézus ajkán, tehát arányosan. Felvetett problémánk szempontjából az anyag egyértelműen pozitív. Sem a szinoptikusok, sem János anyagában nem található olyan hely, ahol Jézus akárcsak a legkisebb fenntartást is tenné e pátriárkával kapcsolatban. Jézus azt az Istent, akinek az Országáért dolgozik, Ábrahám Istenének vallja (Mt 22,32; Mk 12,26; L 20,37). A maga követőinek kilátásba helyezte, megígért Országban ott van Ábrahám (L 13,28) az asztalnál (Mt 8,11), méghozzá első helyen említve. Ezt az Országot Jézus "Ábrahám keblének" is nevezi, amely Országban Ábrahám szerepe kitüntetett szerep (L 16,22. 23.24.25.29.30). Izrael népének tagjait Ábrahám fiainak-leányainak mondja válogatás nélkül (L 13,16; 19,9), ellenfeleitől sem tagadva meg, hogy azok Ábrahám ivadékai (J 8,37). Megkívánja tőlük, hogy életüket Ábrahám életéhez igazítsák: "Ha Ábrahám gyermekei vagytok, tegyétek Ábrahám cselekedeteit. De ti meg akartok ölni engem... Ábrahám ezt nem tette" (J 8,39-40). Ábrahám valami egészen mást tett: "Ábrahám, a ti atyátok újjongott azon, hogy megláthatja az én napomat: meg is látta és örült is... már voltam, mielőtt Ábrahám lett volna" (J 8,56.58). Ez az ábrahámi újjongás a jelen összefüggésben annyit jelent, hogy Jézus be van avatva a jézusi vállalkozásba, a maga ügyének tudja Jézus ügyét. És nincs tiszteltebb név Ábrahám unokájának, azaz Izraelnek népében, s e nép által képviselt szövetségben az Ábrahám névénél. Jézus teljes harmóniában van azzal az Ábrahámmal, akivel Isten szövetséget kötött, s akinek érdemeit, szerepét Jézus csak a legnagyobb tisztelet és elismerés hangján említi.

Ha Jézus érvényteleníteni akarta volna azt a szövetséget, amely Ábrahám nevére hivatkozhatik, csak tett volna működése során valami olyan megjegyzést, amely - ám Ábrahám történelmi érdemeinek nyugtázása mellett - fenntartásokat fogalmazott volna. A rendelkezésünkre álló anyag, írták legyen azokat akár zsidókeresztények, akár pogánykeresztények, ilyesmit nem tartalmaz.

5. Mózes

Az ÚSz-ben 79 ízben szerepel e név, s ebből 18 ízben Jézus ajkán. Népének múltjából nincs senki, akit ennyiszor említené. Ellenfelei Mózes nevével indultak csatába Ellene. Jézus egyetlen ízben sem vállalta, hogy Mózes a túlsó, Maga pedig az innenső parton legyen. Mózes ügye és Jézus ügye egyetlen ügynek mutatkozik. A színváltkozás hegyén Mózes a Jeruzsálemben bekövetkező halálról, tehát Jézusnak szövetségi hűséget pecsételő vérontásáról beszél (L 9,30). S ha bár ez a mózesi-illési beszélgetés-tárgy Lukács evangélista különanyaga, Mózes (és Illést) mindképpen Jézus akaratából látják a tanítványok dicsőségben megjelenni. Nemcsak Mózes szól Jézusról, hanem Jézus is Mózesről. Mózes a pusztában felemelte a rézkígyót, Jézus ezt a

mózesi tettet a maga keresztre emeltetése előképeként említi (J 3,14). Mózes a mannával népének testi táplálékáról gondoskodott, Jézus lelkiről (J 6,32), amivel folytatja a Mózesből megkezdett gondoskodás művét. "Teljes a harmónia közöttük. Aki Mózes mellett van, Jézus mellett van. Ellenfelei nincsenek Mózes mellett, ezért vannak Őellene: "Ne gondoljátok, hogy én foglak vádolni benneteket az Atyánál. Van, aki vádol benneteket: Mózes, akiben ti reménykedtek. Mert ha hinnétek Mózesnek, hinnétek nekem: mert én rólam írt ő. Ha pedig az ő írásainak nem hisztek, akkor az én beszédeimnek hogyan hinnétek?" (J 5,45-7). És ez a szöveg - a negyedik evangélium szövege. Ennek fényénél talán alappal lehet állítanunk, hogy az említett "ti törvénytek" fogalmazás nem a mózesi törvénnyel szemben tart távolságot, hanem azokkal szemben, akik sem ezt a mózesi törvényt, sem Jézust nem vállalják. Nem vállalják, csak hivatkoznak rá Jézus ellenében... megtagadva Mózes is, Jézus is.

A Pál-tanítvány Lukács is teljes harmóniát lát a mózesi és jézusi életmű között: a feltámadott Jézus "Mózesből meg valamennyi prófétából kezdve elmagyarázta nekik mindazt, ami az Írásokban róla szólt". Sőt, Jézus ajkára adja még ezt a kijelentést is: "Be kell teljesednie mindannak, ami meg van írva rólam Mózes könyvében..." (L 24,27.44). Látható, sem a pogánykeresztényeknek író János, sem a Pál-tanítvány Lukács nem rendelkezik olyan anyaggal, aminek alapján Jézust úgy mutathatná meg, mint aki a Mózessal kötött szövetségtől akármilyen árnyaltan is, de elhatárolná magát.

Jézus a mózesi törvény védelmezőjeként lép fel az evangéliumok mindegyikében. Nemcsak Máté Jézusa az, aki nem azért jött, hogy a "törvényt" felbontsa. János Jézusa sem: "Nem Mózes adta-e nektek a törvényt? De közületek egy sem tartja meg a törvényt. Mért akartok megölni engem?... Ha körülméltitek az embert szombaton, hogy fel ne bontassék Mózes törvénye..." (J 7,19.23). Ugyanazt az ígét - fel ne bontassék - találjuk a mátéi és jánosi szövegben: "katalúo (Mt 5,17), ill. igekötő nélkül "lúo (J 7,23). Jézus nem bontani jött. Nem felbontani, hanem tökéletesíteni és teljesíteni. Ellenfelei nem akarnak teljesíteni. Ellenfelei törvényfelbontással, múlttal szakítással vádolják Őt. "Jézus kiáll a múlt mellett, hogy szolgálja a jövőt. Akik Jézussal szemben hivatkoznak a múltra, sem a múltat nem vállalják, sem a jövőt. A leprásokat (Mt 8,4; Mk 1,44; L 5,14) Mózesra hivatkozva küldi a papokhoz, a szüleikre gondot nem viselőket (Mt 7,10), a feltámadást tagadó szadduceusokat (Mk 12,26; L20,37) is Mózes alapján teszi helyre. Az sem zavarja Jézust e magatartásában, hogy ellenfelei közül kerülnek ki azok, akik a kortárs társadalomban hivatali tekintéllyel magyarázzák Mózesét. Jézus nem szakít Mózessal akkor sem, ha a Mózesét hivatali tekintéllyel képviselők Ellene fordulnak. Különböztet Mózes ügye és az azzal visszaélők között: "Mózes székébe ültek az írástudók és farizeusok. Amit tehát mondanak, azt mind tegyétek meg és tartsátok meg..." (Mt 23,2-3).

Végezetül Lukács Jézusa lehetőséget nyújt annak tudatosítására, hogy "a szövetségtörténet három kiemelkedő alakja: Ábrahám, Mózes és Jézus egyetlen felbonthatatlan egységet alkotnak. Ábrahám Jézussal, Jézus Ábrahámmal, Mózes Jézussal, Jézus Mózessal... ahogyan az eddigi anyag ezt egyértelműen mutatta. De a sort folytatnunk kell: felbonthatatlan egységet alkot még Ábrahám Mózessal és Mózes Ábrahámmal. A pokolba került gazdag Ábrahámtól segítséget kér a maga testvéreinek megmentése érdekében, s Ábrahám azt a választ adja, hogy erre a feladatra Mózes kiválóan alkalmas: "Van - ti. a gazdag ember még élő testvéreinek - Mózesük és vannak prófétáik, hallgassanak azokra... Ha Mózesra nem hallgatnak..., az sem győzi meg őket, ha valaki feltámad a halottak közül" (L 16,29.31).

6. Próféták

A választott nép a maga szentírását, kánoni könyveinek gyűjteményét, tehát azokat az iratokat, amelyek zsinórmértékül szolgálnak számára, "Törvény és Próféták" címmel látta el. E két szót egy harmadik szó: a szövetség fogja egységbe. A törvény tartalmazta a szövetséget, s a szövetséggkötést követő századok során `a próféta tiszte volt figyelmeztetni népét erre a szövetségre, a szövetségi hűségre. A próféta funkciója alapvetően nem a jövendölés volt, ahogyan a LXX megfelelő szava: a "prophétés" (=előre mondó) tévesen sejteti. A héber "nabi" ugyanis tolmácsot jelent. Kinek a tolmácsát? Istenét. A próféta Istentől tanított ember, aki tolmácsolja a maga népének azt, amit a próféta tanult Istentől: prófétálja a szövetségi hűséget. A próféta elmondja, hogy mi számít hűtlenségnek.

Ószövetségi jelentőségét aligha lehet eltúlozni. A "próféta" szó csaknem annyiszor fordul elő az ÓSz-ben (250 ízben), mint a szövetség vagy a törvény szó. A szövetséget-törvényt tökéletesíteni-beteljesíteni akaró Jézus és mozgalma nyomán támadt ÚSz-ben pedig 144 ízben találjuk, ami pedig 2,5-szörös gyakoriságot jelent. `Az ÚSz elsősorban a prófétákon keresztül érinti az ÓSz-et. Ami a Jézus-mozgalomban új, elsősorban a prófétákon keresztül épít a régre.

Fokozottan érvényes ez az ÚSz-en belül az evangéliumokra, mert a 144 előfordulásból 86-ot ezekben találjuk, ami pedig még nagyobb, 3,4-szeres gyakoriságot jelent az ÓSz könyveihez viszonyítva. Jézus ajkán nem kevesebb, mint 37 ízben találjuk szavunkat, ami egyértelműen mutatja, hogy Tőle ered az ÚSz fokozott érdeklődése a próféta szó, s a mögötte levő tartalom iránt. Idézzük csak emlékezetünkbe: Jézus ajkán az evangéliumokban

- a szövetség szót 1
- a törvény szót 18
- az Ábrahám nevet 17
- a Mózes nevet 18
- a próféta szót 37 ízben találjuk.

A tolmács Istentől tanított tanítóként működik népe körében. Hogy valaki Isten dolgainak a tanításával foglalkozik, azaz hogy tanító, az bárki számára nyilvánvalóként elkönnyvelhető tény. De hogy egy ilyen tanító nem merőben a maga bölcsességét tanítja, hanem az általa tanított bölcsességért Isten is kezekszik, ez az, ami már rendre vitatott egy tanítónak, azaz valakiktől prófétának gondolt és valakiktől prófétának nem gondolt személy életében. `Izraelben senki sem vitatta, hogy a názáreti Jézus tanító, de megoszlottak a vélemények, hogy próféta-e. Izraelnek egyik csoportja kezdettől fogva szembenállt Jézussal, és kétségbe vonta, hogy próféta volna. A Jézust vendégségbe hívó Simon farizeus látva, hogy bűnös nő keni meg Jézus lábát, ezt mondta magában: "Ha ez próféta volna, akkor tudná, hogy ki és miféle ez az asszony, aki hozzáér" (L 7,39). A farizeusok és írástudóik (=tanítóik) alkotják ezt a csoportot, amelyet a negyedik evangélium a "Ioudaioi" megnevezéssel is illet. Ebből a csoportból csak az egy Nikodémus számít kivételnek. Maga is írástudó: "Te Izrael tanítója vagy..." (J 3,10) - Jézus aposztrofálja őt így. Ez a Nikodémus, körülírt fogalmazásban ugyan, prófétának vallja Őt: "Rabbi, tudjuk, hogy Istentől érkeztél tanítónak" (J 3,2). Farizeus-társai - Nikodémus "egy közülük" (J 7,50) - azonban lehurrogják, őt magát is galileainak gyalázzák, miközben elvárják tőle, hogy tudja: "Galileából nem támad próféta" (J 7,52).

Az evangéliumok alapján kétségtelen, hogy `Izrael egésze szóba állt azzal a gondolattal, hogy Jézusban prófétával van dolga. Galileában Heródes, Naim egész városa, a pusztában megvendégelt ötezer férfi, Szamáriában a Szikar-beli asszony, sőt a fél város, Jeruzsálemben a vakonszületett, a tömeg, az egész város, tanítványai közül Kleofás, továbbá hely és kikhez-tartozás megjelölése nélkül az emberek különböző csoportjai (Mk 6,14; L 7,16; J 6,18; 4,14.39-42; 9,17; Mt 21,46.11; L 24,19) - prófétának gondolják Őt.

`A próféta Izrael életében megszokott, de nem mindennapi jelenség. A nemzeti múlt ismert vagy jó húsz író és nem-író prófétát, de ezt ezer esztendő szórásában ismerte. Nem minden nap érkezett valaki Istentől tanítónak (J 3,2), nem minden nap "látogatta meg Isten az ő népét" (L 7,16). Ama egyetlen csoportot kivéve egész Izrael úgy tudta, hogy Jézusban Izrael újból prófétát kapott Istentől. Ami máskor is megesett, most újra bekövetkezett. Így gondolja a Szikhar-beli asszony, a vakonszületett, a jeruzsálemi tömeg, s közelebbről nem pontosítható egyéb csoportok (J 4,19; 9,17; Mt 21,46; 16,14; Mk 6,15). Naim városa úgy gondolja, hogy `nagy próféta támadt Jézusban. Kleofás cselekedetben és szóban `hatalmas prófétáról beszél (L 7,16; 24,19).

A Messiás-váró Izrael találja szemben magát a Jézus-jelenséggel, és mielőtt megszületnének e nép különböző egyedeiben és csoportjaiban a sejtések és vallomások, hogy Jézusban az érkezett meg, akit várnak, a "próféta" fogalmával és szavával igyekeznek tisztázni magukban, hogy voltaképpen kicsoda ez a Názáreti. `Próféta, nagy próféta, hatalmas próféta... De ezzel még nincs vége a fokozásnak. Egészen különleges, az eddigi prófétáktól különböző prófétának tekintik: halottaiból feltámadt Illésnek (Mk 6,14; L 9,7; Mt 16,14), Jeremiásnak (Mt 16,14), Bemerítő Jánosnak (Mk 6,14; L 9,7; Mt 14,2), a régiek közül feltámadt valamelyik prófétának (L 9,8) gondolják. A fokozásban még egy lépés van hátra. A Deuteronomium által megígért prófétában Izrael már magát a Messiást sejtette, Mózes beszél Izrael népéhez:

Prófétát támaszt atyádfiai közül Istened, az Úr, olyant, mint én, őreá hallgassatok. Egészen úgy, ahogy kérted Istenedtől, az Úrtól a Hóreben, az összegyülekezés napján, amikor ezt mondtad: Nem tudom hallgatni Istenemnek, az Úrnak szavát, és nem tudom tovább nézni ezt a nagy tüzet, mert meghalok. Akkor az Úr így szólt hozzám: "Jól mondták. Prófétát támasztok nekik atyjukfiai közül, olyant, mint te. Az én ígéimet adom a szájába, ő pedig elmond nekik mindent, amit én parancsolok". (Mt 18,15-8).

Izraelnek tudomása van Illés prófétáról, Jeremiás és egyéb prófétákról, de ezeken kívül és ezek fölött tudomása van a fenti íráshely alapján - `a prófétáról. Ezt az "a prófétát" fedezi fel Jézusban a pusztai csodálatos kenyérszaporításkor az ötezer férfi. Ugyanezt a prófétát látja meg Benne a virágvasárnapi bevonuláskor Jeruzsálem népe is. Meg is indulnak feléje a pusztában, hogy királlyá tegyék: ki is mennek elébe, hogy az útra terítsék eléje felsőruhájukat és ágakat szórjanak az útra lába elé Jeruzsálemben. Mert "amikor az emberek látták a csodajelet, amit cselekedett, azt mondták, hogy ez valóban az a próféta, aki eljövendő a világra" (J 6,14). `A próféta és `Eljövendő - ez az a pont, amelyen a próféta-fogalmon belüli fokozás a Messiás-fogalom szintjéig ér. Jeruzsálemben hasonlóképpen történt: "Ő ama próféta: a Galileai Názáretből való Jézus" (Mt 21,11).

Jézus mondta magát kifejezetten tanítónak (Mt 23,8; J 13,13), de prófétának ugyanilyen módon nem mondotta. `Csak hasonlította magát prófétához: Jónáshoz. Nemcsak a cethal gyomrában töltött három napot három éjjelt hasonlította a maga feltámadás előtti három napjához, három éjjeléhez (Mt 12,39-40; 16,4), hanem Jónás prófétai tevékenységét is

hasonlította a magáéhoz. Hasonlította, de fokozással: "a ninivei férfiak feltámadnak az ítéletkor ezzel a nemzedékkel együtt, és elítélik ezt a nemzedéket, mert ők megtértek Jónás prédikálására; ámde itt nagyobb van Jónásnál" (Mt 12,41; L 11,32). A szóbanforgó "nemzedék" alighanem Jézusnak azokat a kortásait jelölheti, akikkel folytatott vitában fogalmazza a fentieket. Bár Lukács a "tömegeket" említi, alighanem Máté értesít pontosabban: Jézustól az írástudók és farizeusok kérnek égi jelet (Mt 12,38; L 11,29), s így születik meg a hivatkozás Jónásra.

Ugyanez a fokozás nyilvánul meg azokban a szavaiban, amelyekkel a maga működésének tartalmát kapcsolja bele a (törvénnyel és) prófétákkal jellemzett üdvösségtörténeti előzményekbe: " ... az összes próféták (és a Törvény) Jánosig prófétáltak ...", - s akik kimentek a pusztába Jánoshoz, azok "prófétát látni" mentek, "bizony mondon nektek, prófétát a javából" - János után pedig "az Isten Országáa evangelizálódik" (Mt 11,13; L 16,16; Mt 11,9; L 7,16). Próféták, János, Jézus - fokozással és nem ellentételezéssel van e szövegekben dolgunk: a tanító és az Ország jóhírért hirdető Jézus az őt megelőző tanítóknak és hirdetőknak állít szavaival elismerő emléket. Röviden így is mondhatnám: a minden prófétáknál nagyobb, a prófétákat tökéletesítő és beteljesítő "a próféta" hajtja meg az elismerés zászlaját a maga elődei, útkészítői, "a próféták" előtt. Hogy Jézus ezekkel a szavaival nem tartalmi különbségekre akart utalni Maga és elődei tanítása között, azt az alábbiak nyilvánvalóvá teszik.

Isten Országának örömhíre Jézus tudatában azonos a próféták tanításával. Nemcsak a törvényt nem akarja Jézus érvénytelenné tenni, a próféták tanítását sem (Mt 5,17). Nemcsak a törvénynek summáját, a próféták tanításának summáját is azonosítja a szeretet örömhírével (Mt 7,12;22,40). Két ízben is Ozeás prófétának a szavaival summázza ellenfeleivel szemben a maga programját: "Mert szeretetet kívánok és nem áldozatot, Isten ismeretét és nem égőáldozatokat" (Óz 6,6; Mt 9,13 és 12,7: "Irgalmat akarok és nem áldozatot").

Jézus nem akar túllépni a szövetséget képviselő és a szövetségi hűségért életüket áldozó és olykor fel is áldozó prófétákon. Teljes harmóniában van velük. Az ő írásaikból érthetik meg az emmauszi és többi tanítványok, miért kellett Jézusnak szenvednie (L 24,27.14;18,31). A prófétákra többet hivatkozik, mint az ÓSz többi könyveire, mindig azonosságban velük, sohasem elhatárolván magát tőlük. Tanítványaitól azt kívánja, hogy "elhiggyék mindazt, amit megmondtak a próféták" (L 24,25).

Ábrahám, Izsák és Jákob mellett ott vannak "mind a próféták Isten Országában" (L 13,28). Jézus számára nem volt probléma, hogy volt-e és minő módon lehetett kegyelem már a régi szövetség idején. Nem volt, mert sohasem gondolta és tanította, hogy Isten az ő megtestesülése vagy kereszthalála óta szereti, szereti újra az emberiséget. Isten kegyelme=szeretete érvényesül a világban Jézus előtt és Jézus után, ahogyan a nap felkelt és az eső lehullt a földre Ádám bűnbeesése előtt és után egyaránt... A próféták is megkapták jutalmukat: az örök életet. S ezt a jutalmat kapták és kapják mindazok, akik nem utasítják el, hanem befogadják a prófétát, azaz elfogadják mondanivalóit (Mt 10,41). Jézusnak nincsenek fenntartásai a prófétákkal szemben, s a prófétáknak Jézussal szemben: vágyták látni és hallani őt (Mt 13,17; L 10,24). A próféták és tanításuk miatt nem kellett Jézusnak szakítania a régi szövetséggel. A régi szövetség prófétái - a jézusi nyilatkozatok tükrében - teljes harmóniában vannak azzal a jézusi tanítással és életúttal, amelyért Jézus vérént ontotta, és teljes harmóniában vannak azzal a szövetséggel, amelynek hűségese őrzéséért hullott a vér a Golgotán, s amely szövetségi vért itta a Tizenegy az utolsó vacsorán.

A prófétához hasonlóság jegyében Jézus azonosítja a maga sorsát a próféták sorsával. A názáretiek hitetlenségéről és arról, hogy miként válaszolt erre Jézus, mind a négy evangélista beszámol. A válasz tartalma: nem tisztelik, nem becsülik, nem fogadják el a prófétát (Mk 6,4; Mt 13,57; L 4,23-4; J 4,44). Hol nem fogadják el? Nem fogadják el őt rokonai körében (Mk), házában (Mk és Mt), szülőföldjén-hazájában (Mk, Mt és L), saját hazájában (J). Többről van tehát itt szó, mint a falubeliek részéről történő prófétát-visszautasításról. Egyértelművé teszi ezt a hivatkozás a szír Námánt meggyógyító Elizeusra és a szidóni özvegyhez menő Illésre. A prófétát nemcsak a faluja, elutasíthatja egész nemzete is, akár Illés és Elizeus, akár Jézus esetében.

Két mozzanatra kell e hely kapcsán felhívunk a figyelmet. Az egyik, hogy e négy párhuzamos helyen Jézus, ha nem is kifejezetten, de mégis a próféták közé sorolja magát. A másik: akármennyire is a maga népének szövetségi hűsége a prófétai küldetés legalapvetőbb és elsődleges tartalma, a próféta nem határolja le magát Izraelre. Isten küldi Jónást Ninivébe, Illést Szidonba és Elizeust a szír Námánhoz. Mind a két mozzanatra visszatérünk még.

A próféta sorsa nemcsak az, hogy nem fogadják el. Több is. Meg is ölik. Kik? Akikhez a küldetést kapta. Saját népe, saját hazája. Pontosabban valakik a maga népéből, akiknek a próféta leginkább lábára lép azzal, hogy a szövetségi hűség - mint ellenfelei mondják - "örének tölje fel magát". Ezek a valakik a képmutató írástudók-törvénytudók, a képmutató farizeusok, a kígyók és viperák fajzata (Mt 23,29-33; L 11,45). Miért képmutatók? Azért mert egyfelől hivataluknál fogva szakmai feladatuk, hogy a múlt minden prófétáját elismerjék és nagyrabecsüljék - hiszen a "Törvény és Próféták" c. szöveggyűjtemény adja azt az írást, azt a törvényt, amelynek ők tudói, s amelyért való buzgólkodás a farizeusi csoport vallott programja -, másfelől viszont a tényleges elismerés részükről csak a múltnak, tehát csak a már ártalmatlanná tett, a megölt prófétáknak szól. Sírt építenek és síremléket díszítenek az atyáik által megölt próféták tiszteletére, a kortárs prófétákkal pedig ugyanazt csinálják, amit atyáik tettek a maguk kortárs prófétáival - megölik őket. E képmutatóknak mondja Jézus: "Töltsétek csak be atyáitok mértékét!", azaz leplezzék le a maguk képmutatását (vö Mt 23,29-35; L 11,47-51). Ezekre a képmutatókra, a múlt és a jelen és a jövő prófétagyilkosaira "száll minden igaz vér", annak az egyébként számunkra ismeretlen Zakariásnak a vére is, "akit a templom és az áldozati oltár között" gyilkoltak meg (Mt 23,35).

Nemcsak képmutatóknak nevezi Jézus a prófétagyilkosokat, hanem Jeruzsálemnek is: "Jeruzsálem, Jeruzsálem, aki megöli a prófétákat és megkövezed azokat, akik hozzád küldettek... Ezért elhagyottá lesz a ti házatok" (Mt 23,37-8; L 13,34). Jeruzsálem az ország fővárosa. Egy város nem tud gyilkolni. Egy város egész népe megintcsak nem tud gyilkolni. Nem is gyilkolt Jézus esetében sem. Sőt, akik gyilkolni akarják Jézust, rendre Jeruzsálem lakossága miatt nem tudják meggyilkolni (vö J 7,31). Jeruzsálem a fent idézett mondatban a Jézus-gyilkosság előkészítőit, a képmutatóan próféta-tisztelőket s a Jézus-gyilkosságot beteljesítő és a prófétákat ugyancsak csupán képmutatóan tisztelő főpapokat jelenti. Jelenti a horizontális szövetség uralkodó rétegét, amely Jézus napjaiban s általában egyéb időkben is, rendre azonos a hatalomgyakorlókkal ill. azok elvtelen kiszolgálóival. A "ház", amely az újabb próféta-gyilkolás következtében elhagyottá-pusztává-rommá lesz, biztosan nem egy jeruzsálemi lakóházat jelent, hanem ahogyan az a "ház", amelyben Jézus názáreti beszéde szerint nem becsülik meg a prófétát, alighanem jelenthet egy magánház lakóinál sokkal szélesebb szociológiai csoportot, de sohasem egy egész nemzetet.

Csak valakik gyilkolják a prófétát Jeruzsálemben, de bizony rommá lesz minden jeruzsáleminek a háza! Csak a hatalomgyakorlók, a horizontális szövetség uralkodó rétegébe tartozók gyilkolnak, gyilkolják a prófétát, de a következményeket nem magukban viselik, vagy egyáltalán nem viselik. Viselik velük együtt vagy helyettük azok, akiknek nincs részük a prófétagyilkolásban. Mindezek olyan törvényszerűségek, amelyek Jézus előtt és Jézus után egyaránt jellemzők a hatalomgyakorlás világára. Ezért aztán, ha Jézusnak az lett volna a szándéka, hogy szakít a múlttal, s annak szövetségével, az azóta eltelt kétezer esztendő tanúságot tehetne arról, hogy fölösleges volt a múlttal szakítania. Amikor Jézus a hatalomgyakorló rókának, Heródesnek, és/vagy a hírhozó farizeusoknak válaszolva azt képviseli, hogy nem veszhet el próféta "Jeruzsálemen kívül" (L 13,33), 'aligha akar jeruzsálemi specialitásról beszélni: a próféta ott vész el, ahol hatalomgyakorlók élnek és uralkodnak. Ez pedig elsősorban a főváros.

'A próféta Istentől érkező és ennek folytán 'Istentől tanított tanító annak a szövetségnek a szolgálatában, amelyet Isten felkínál az embernek, hogy megvalósulhasson a szentháromságos és teremtő Isten terve-szándéka: az immanens Isten-Országa ... Hogy megvalósulhasson a Törvény és a Próféták tanítása summájának vallott felebaráti szeretetet erejében a Szeretet Ország a földön annak immanens jutalmával, és így méltó legyen az ember transzcendens jutalomra is: e földi léte után résztvenni Isten szinelátása által Isten örök életében, annak az ember vágyait teljesen kielégítő örömeiben.

Deutero-Izaiás századokkal Jézus előtt Isten örök szövetségi hűségéről énekelve prófétálja: "Fiaid mind az Úr tanítványai lesznek..." (Iz 54,13). Erre rimel rá Jeremiás: "Akkor nem tanítja többé egyik ember a másikat, ember az embertársát arra, hogy ismerje az Urat, mert mindenki ismerni fog engem, kicsinyek és nagyok - így szól az Úr ..." (Jer 31,34). Alighanem ezeknek az olvasmányemlékeknek a hatására is mondja Jézus az Eucharisziát bejelentő kafarnaumi nagy beszédében: "Meg van írva a prófétáknál: és mindannyian Istentől tanítottak lesznek. Aki az Atyától hallott és tanult, az mind énhozzám jön" (J 6,45). Az Ország, a Törvény, a Szövetség tökéletesedése, mert beteljesítése idején a próféta megszűnik magányos bárány lenni. 'A tökéletesítő-beteljesítő Jézus megérkezéével eljön az az idő, amelyben a magányos prófétákat felváltja a Istentől tanított prófétai nép.

Ismét nem ellentétzéssel, hanem fokozással állunk szemben: a Jézus-mozgalom kizárólag csak tanítványokat ismerni akaró mozgalom; következésképpen Jézus csak tanítókat-prófétákat-apostolokat ismerő népet akar fejleszteni: az Istentől tanítottak népét. Jézus nem arról tájékoztatja a prófétagyilkolás bűnében elmarasztalt képmutató ellenfeleit, hogy Önmaga helyébe küld majd egy másik prófétát. Nem, az egyes számot felváltja a többes szám, s a próféta-gyilkos, Jézus-gyilkos Jeruzsálemnek hamarosan tapasztalnia kell, hogy az egy kivégzett Jézus helyére egyre többen és többen állnak ... és így immár nem egy újonnan támadt Jézussal kell megbírkóznia, hanem a jézusok seregével. "Ezért íme, küldök hozzátok prófétákat, bölceket és írástudókat: közülük némelyeket megöltök és keresztre feszíttek, némelyeket megkorbácsoltok zsinagógáitokban, és városról városra üldöztök", ill. "küldök hozzájuk prófétákat és apostolokat..." (Mt 23,34; L 11,49). Erről a prófétai népről állítja Jézus a boldogságokat: "Boldogok vagytok, amikor gyűlölnek titeket az emberek, és amikor kiközösítenek ...". Nemcsak Jézusé a próféta-sors, hanem a tanítványokból álló próféta-népé is: "... ugyanezt tették atyáik a prófétákkal" (L 6,22-3). Még többet mond a mátéi fogalmazás: "mert így üldözték a titeket megelőző prófétákat" (tous prophètes tous pro hümón - Mt 5,12).

Ezekben a szavakban a Hegyibeszéd címzettjei, `a Jézus-mozgalom meghívottai mint az új idő prófétái szerepelnek, akik magatartásban és sorsban becsatlakoznak elődeik sorába.

Összefoglalok: Jézus Istentől jött és Istentől tanított prófétaként az előtte működött próféták tanítása summájaként adja elő a maga szeretetprogramját, az Isten Országát. Tanítványából prófétai népet akar formálni. A hatalomgyakorlók megölik a prófétákat. De ahogyan Isten régi prófétái "hullajelölteként" is megmaradtak népükön és az atyák, az ősök szövetségén belül, ugyanúgy a "hullajelölt" Jézus sem disszidál népéből s népének múltjából. Sem a Maga számára, sem tanítványai számára nem keres olyan új szövetséget, amely szakítana az Ábrahám és Mózes nevével jelölt szövetséggel. Izraelben a prófétát megölik, de a próféta marad Izraelen belül. Hova menjen, ha egyszer Jahve Izraellel kötött szövetséget?! A próféta a maga kiomló vérével erősíti, újítja, fenntartja, továbbviszi a szövetséget. Meggyalázottan, a hatalomgyakorlóktól lehetetlenítve elsősorban ő, a próféta jelenti minden időben az emberrel szövetséget kötő Isten számára a szövetségi partnert. "Boldogok vagytok, ha énmiattam gyaláznak és üldöznek titeket és mindenféle rosszat hazudnak rólatok... Így üldözték azokat a prófétákat is, akik előttetek éltek" (Mt 5,11-2).

7. Izraeltől vétetik el az Isten Országá?

`Jézus nem beszélt "zsidókról", bár 194 ízben találjuk az ÚSz lapjain az ennek megfelelő "Ioudaios" szót, amely eredeti jelentésében Izrael egyik törzsének, Jákob negyedik fiának, Judának a leszármazóit, ill. a Juda-törzs szállásterületének, Judeának a lakóit jelöli. A 194 előfordulásból 87 esik az evangéliumokra, s ezen belül 71 a negyedik evangéliumban olvasható, mivel a szinoptikusok mindössze 5...6...5 ízben használják szavunkat. Csupán két ízben találjuk Jézus ajkán szavunkat, `de Jézus e két helyen sem beszélt "zsidókról", azaz nem gondolta ezen a szón azt, amit mi gondolunk, amikor e szót mondjuk vagy halljuk. A számáriai asszonnyal és Pilátussal beszélve használja Jézus e szót. Pilátusnak mondja: "... ha ebből a világból való volna az én országom, szolgálaim harcolnának, hogy át ne adassak a zsidóknak" (J 18,36). Éliás József gondos analitikus tanulmánya alighanem egyértelművé teszi, hogy a negyedik evangélium ezen a szón egy sereg helyen, s a most idézetten is, nem érti a zsidó néphez tartozókat általában, nem érti Juda leszármazóit és nem érti a Judeában lakókat sem, hanem érti azt a judaista csoportot, amelyet a szinoptikus evangéliumok a "képmutató farizeusok és írástudók" ill. a "főpapok és vénék" szavakkal jelölnek meg, azaz Jézus és a Jézus-mozgalom Jézus-korabeli s az evangéliumok keletkezési évtizedeiben élő legfőbb ellenségeit. (Éliás József: A gyökerekig ásva le, Bad Salz, 1988 I.k. 103. lap).

A számáriai asszony eligazítást kér a prófétának felismert Jézustól szakadarságuk alapkérdésében: imádhathják-e továbbra is Istent Garizim-hegyi szentélyükben, vagy fel kell menniök Jeruzsálembe. Jézus felemásnak tetszhető választ ad. Nem kell felmenni, mert Istent nem egy adott helyen, hanem "lélekben és igazságban" kell imádni. És mégis csak fel kell menni, mert "hé sótéria ek tón Ioudaión estin", azaz - szószerinti fordításban - az üdvösség a Juda törzsébe tartozók közül van". A szokásos fordítás: "az üdvösség a zsidóktól van" még csak nem is szószerinti fordítás, hiszen nem "apó", hanem "ek" prepozíciót használ a szöveg. Figyelembe véve, hogy Jézus a beszélgetés során Mesiásnak vallja magát, a mondat értelme ez: az isteni ígéretek erejében az üdvösség egy Juda törzséből való személy közbenjöttével adatik, azaz Jézus által (J 4,22.26). A felemáság feloldására hadd idézzem Éliás Józsefet: "`És a legromlottabb Jeruzsálem helyett se emelhet az EMBER egy mégoly nagyszerű és rendes

'Garizimet?'" (i.m. I.k. 97. lap). Gondolom, a nagy betűkkel írt EMBER arra utal, hogy ember nem, de Isten megteheti. Tanulmányomnak éppen az az alapvető problémája, hogy Isten meg is teszi-e, vagy csak megteheti. Vagy talán meg se teheti, mert megköti a maga szövetségi hűsége?

Már Jézus korában megindult az idegenek, a "gójim" részéről a gyakorlat, hogy "pars pro toto" alapon "zsidónak", azaz Juda törzsébe tartozónak, Judeában élőknek mondta a többi tizenegy törzshöz tartozókat is, a Judeán kívül lakókat is. De ezt csak idegenek, azaz nem-zsidók tették. `A zsidó Jézus, ha zsidóról beszél, csak Izraelt, és egy esetben izraelitát `mond: Natanáél "valóban izraelita, akiben nincsen álnokság" (J 1,47).

`Az Izrael szó 68 ízben kerül elő az ÚSz-ben. Ezen belül 30-szor az evangéliumokban, s ebből 11-szer Jézus ajkán. Nem annyira területet, mégkevésbé államiséget jelent; inkább az egész zsidóságot, az egész zsidó népet jelenti, mintha azt mondanók: magyarság. A "Halljad Izrael" (Mk 12,29) esetében ez nagyon is nyilvánvaló. De akkor is, amikor tanítványainak azt ígéri, hogy ítélni fognak Izrael 12 törzse felett (Mt 19,28; L 22,30). De még a helyhatározós "Izraelben" kitételek esetén is oda érthetjük a zsidóságot, mert zsidó felségterületen élő nem zsidó, tehát pogány semmiképpen sem tartozik bele Izraelbe (Mt 8,10; L 7,9; 4,25.27; J 3,10). Ugyanez a helyzet, amikor Izrael városairól beszél (Mt 10,23).

Bár a szír Námánt, a szareptai özvegyet, a kafarnaumi pogány századost - a prófétákra jellemző nemzeti-elfogultság-hiánnyal - fölibe emeli "Izraelnek", mégis tanítványait - akiket apostoli próbaútra indít a maga működési területén, a történelmi Izraelben... - csak Izraelhez küldi: "Pogányokhoz vezető útra ne térjete le, szamaritánusok városába ne menjete be, inkább menjete Izrael házának elveszett juhaihoz" (Mt 10,5). `Nem területi fogalom számára ez az "Izrael", mégcsak nem is merőben nemzeti, hanem a nemzetin belül vallási, mert a szakadár számáriait, bár egy nyelvet beszél Jézussal, nem tekinti "Izraelnek". Nem tekinti annak, mivel a számáriai nem megy fel a jeruzsálemi templomba. Megismételi ezt a magát-övéit Izraelre korlátozást pályája későbbi szakában is, Szíriában: "Csak Izrael házának elvesztett juhaihoz lettem küldve" (Mt 15,24). Jézus egész emberiséget üdvözíteni akaró programját ismerve értelmetlen dolog ellentétbe állítani ezt a korlátozást a feltámadás után adott missziós parancssal: "tegyete tanítvánnyá minden népet... menjete el szerte az egész világba, hirdessete az evangéliumot minden teremtménynek... hirdetni kell az ő nevében a megtérést és a bűnbocsánatot minden nép között, kezdve Jeruzsálemtől... és tanúim leszete Jeruzsálemben, egész Judeában és Szamáriában, sőt egészen a föld végső határáig" (Mt 28,19; Mk 16,15; L 24,47; Csel 1,8). Nincs itt ellentét, mert Jézus az Izraelen kívüli missziót csak feltámadása utánra akarta. `Ellentét nincs, de Izrael-hangsúly van. Életében még csak Izrael az Ország örömhírének a címetette, feltámadása után már nem csupán Izrael; de ekkor, a feltámadás után is Izrael az elsődlegesen megcímetette: Jeruzsálemen, Judeán, Szamárián, azaz "Izraelen" keresztül... mai nyelven: csak és kizárólag a zsidón keresztül és a zsidó után jusson el az örömhír a nem-zsidókhoz, azaz a pogányokhoz.

Mondja Jézus a zsidót másképpen is: ők "az Ország fiai". Akkor nevezi őket így, amikor arról beszél, hogy pogányok fognak majd asztalhoz telepedni a mennyek országában, a zsidók pedig kívül rekednek: "az ország fiai pedig kidobatnak a külső sötétségre" (Mt 8,12). Egyik fordításunkban e helynél ezt találom: "... akik pedig Isten országa fiainak tartják magukat, kivettetnek...". Szó sincs róla! Jézus Izraelt az Isten Országa elsődleges címetettjének tudta. Ezért testesült meg Izraelben. Ezért nem ment a pogányok közé, még életveszélyes

fenyegetéssel szöktetve sem (L 13,31-3). Ezért kellett a tanítványoknak Jeruzsálemen kezdeni a feltámadás után a világmissziót. 'Kiváltságban gondolkodott Jézus? Privilegimban? Attól, hogy valaki zsidónak születik, attól már az Ország fia? Igen, kiváltságban gondolkodott. Kiváltságot kell mondanunk, mert nincsen külön jézusi szótár, csak jézusi szemantika: a szavak ugyanazok, csak a jelentésük más. Kiváltság az Isten Országában ennyit jelent: 'előbb hallom meg az örömhírt, előbb indulok útnak, előbb leszek próféta, előbb feszítenek keresztre. Szolgálati, lábmosási elsőséget jelent a kiváltság Isten Országában. Igazolódott is ez a jézusi kiváltság-koncepció. A Jézus-mozgalom első vértanúi mind, kivétel nélkül zsidók: a názáreti Jézus, István, a Zebedeus-fia Jakab s a többi. Jézus fogalmazhatott volna úgy is, hogy miközben gójok eszik a kenyeret Ábrahámmal a mennyek országában, azok, akiknek korábban volt lehetőségük erre..., de nem így fogalmazott, hanem változatlanul "az Ország fiáról" beszélt. Miért? Volt Jézusban zsidó öntudat. Volt és nem akarata semmibe venni azt a tényt, hogy Isten akárminő okból is, de Ábrahámot szólította meg, s Ábrahámot részesítette abban a "kiváltságban", hogy oltárra teheti Istenért egyetlen fiát, Izsákot.

Mindezek után talán már megkísérelhetjük a választ kérdésünkre: kitől vétetik el az Isten Ország? A gonosz szőlőmunkásról szóló példabeszéd végén mondja Jézus, "hogy elvételük tőletek az Isten Országá és olyan népnek adatik, amely meghozza a maga gyümölcseit". Kik ezek a "tőletek"? Szemben az elmúlt kétezer esztendő keresztény, de biztosan nem krisztusi és biztosan téves nézeteivel Máté szövege világos választ ad kérdésünkre: "Hallván pedig a főpapok és a farizeusok az ő példabeszédeit, megértették, hogy róluk beszél" (Mt 21,43.45). Tehát a főpapoktól és a farizeusoktól, a Jézus-gyilkosság kivitelezőitől és előkészítőitől, a hatalomgyakorlótól, s ezek eszmei támaszaitól: a "judaitáktól" vétetik el az Ország.

Kevés embertelenebb fogalom akad a korporatív személyiség fogalmánál. A korporatív személy olyan embert jelent, aki kiskorúnak tartott embertársai, embermilliók helyett és nevében beszél és cselekszik; olyan személyt jelent, akinek magatartásáért viszont adott esetben bűnhődik az a korpusz, amelynek ez a személy volna önhatalmúlag és önmagát megtette képviselője. A szeretet világában, tehát az Isten Országában nincsen korporatív személyiség. Helyettem senki sem üdvözíthet, senki sem kárhoztathat el. Csak én magam. 'Jézus-gyilkos az a Kaifás, aki Jézus halálára dolgozott, és mindazok, akik ebben közreműködtek. Az akkor élő zsidóságnak legfeljebb egy tízezreléke. A később élő zsidóságból pedig senki. Hogyan lehet felelős az a zsidó nép, amely nem választotta meg a maga főpapjának Kaifást, nem szavazott bizalmat neki, se Jézus perében, se másban? Hogyan azonosíthatja Jézus őket - ám a horizontális szövetség uralkodó rétegét és ennek első emberét, Kaifást, azzal a zsidó néppel, amelynek őseivel, Ábrahámmal, Izsákkal, Jákobbal, majd Mózással kötötte meg Isten örökre a maga szövetségét?

A főpap marad a Jézus-gyilkosság után is főpap. Marad a horizontális szövetség első embere. 'De nem vele van Isten szövetségi viszonyban, hanem Ábrahám, ill. Jákob utódaival, Izrael 12 törzsével. A főpap lehet szövetségszegő. Isten nem lehet az. Különösen nem lehet Isten oly módon szövetségszegővé, hogy a korporatív személy fogalmát segítségül véve Jézus-gyilkosnak állítson olyanokat, akiknek semmi közük ehhez a gyilkoláshoz. 'Egy nép a hatalomgyakorlóknak nem felelősségtársa, hanem áldozata. A Szovjetunió népei hogyan lennének felelősek azoknak a millióknak meggyilkolásáért, akiknek halálát Sztálin és munkatársai okozták? Még a választott vezető tetteiért is csak azok lehetnek felelősek, akik ezekkel a tettekkel kifejezett módon egyetértenek. Isten csak azt veti el, aki a maga személyében

őt elveti. De az ilyet sem veti el örökre, hiszen várja, hogy bűnbánatot tartva megtérjen, hazatérjen az atyai házba. Jézus Istene "jóságos a hálátlanok és gonoszak iránt" is (L 6,35).

8. Egyház

Nem kétséges, hogy Jézus tanítványokat akart gyűjteni és gyűjtött is. Az sem, hogy ezeket az összegyűjtötteket közösségbe fogta. Az evangélisták 23 ízben "Tizenkettő"-ként emlegetik ezeket a közösségbe gyűjtötteket. Egy ízben Jézus maga is úgy nevezi-szólítja meg őket: "Nem én választottalak ki titeket, a Tizenkettőt?" (J 6,70). Az egybegyűjtés és a mennybemenetel között eltelt mondjuk másfél-esztendő azonban olyan rövid idő, amely általában nem elegendő ahhoz, hogy a létrejött társaság elnevezése, neve végleges és szilárd alakot öltjön.

Ennek következtében Jézus ezeket az övéit különböző módokon nevezte meg. Mondta őket a magát pásztornak, nyájajuhásznak tekintő és nevező Jézus "juhok"-nak (Mt 26,31) "juhaim"-nak (J 21,5.16.17) és mondta őket "nyájnak" is: "Ne félj te kisdéd nyáj, mert úgy látta jónak Atyátok, hogy nektek adja az Országot" (L 12,32); "Más juhaim is vannak nekem, amelyek nem ebből az akolból valók: azokat is vezetnem kell... és lesz egy nyáj és egy pásztor" (J 10,16).

A `synagógé 56 ízben fordul elő az ÚSz-ben, ebből 34-et az evangéliumokban találunk és a 34-ből 12-t Jézus ajkán. E 12 helyből 6-ban Jézus a maga ellenfeleinek a zsinagógákban mutatott nem dicséretes magatartásáról számol be (Mt 6,2,5; Mk 12,39; L 11,43; 20,46), 5-ben arról, hogy a zsinagóga miként fogja üldözni övéit (Mt 10,17; 23,34; Mk 13,9; L 12,11; 21,12), s mindössze 1 ízben használja e szót a fenti - nem éppen barátságos összefüggések nélkül, Annás főpaphoz szólva: "Én mindig a zsinagógában és a templomban tanítottam... titokban nem beszéltem semmit" (Jn 18,20). Az evangélisták pedig a "zsinagógáról" szólva, Jézus ottani szerepléseiről számolnak be.

Tizenkettő, juhaim, nyáj... ezeknek a megjelöléseknek sorába tartozik az ekklésié (=egyház) is, amely szót a Jézus ajkára adott anyag mindössze két témában és összesen három ízben ad elénk. E három előfordulás mindegyike Máté evangéliumában található. Az ÚSz-ben 114 ízben találkozunk e szóval, de ebből a négy evangéliumban összesen csak az említett három helyet találjuk. Az evangélisták Jézus közösségét csak mint "Tizenkettőt" említik, más nevet nem adnak neki. Még Máté sem mondja a maga nevében e közösséget "egyháznak", csak Jézus ajkára adja e szót.

A kortárs zsidóság a maga vallási szociológiai alakulatát zsinagógának (synagógé) mondta, Jézus közösségét viszont az evangélisták sohasem illetik e névvel.

Mindezekből a korai elnevezési kísérletekből már az első században az "ekklésié" került ki győztesen, amit az ÚSz-beli 114 előfordulás kétségtelenné lett. A Jézus ajkán szereplő 3 előfordulásból kettő arról beszél, hogy a jézusi közösségbe tartozók közti viszályok esetén magának a közösségnek is van funkciója a viszályba kerültek összebékítésében (Mt 18,17.17). A harmadik helyet a Fülöp Cezáreában elhangzott nyilatkozat adja: "Te Péter vagy, és én ezen a kősziklán építem fel egyházamat, és a pokol kapui sem fognak diadalmaskodni rajta" (Mt 16,18). E jézusi nyilatkozatra úgy kerül sor, hogy Simon Messiásnak, az élő Isten Fiának vallja Jézust. Jézus ezzel megtalálta Simonban a prófétát, az Istentől tanított embert, mert: "a mennyei Atya jelentette ki" Simonnak, hogy Jézus kicsoda. Mivel az Atyától tanított Jézus ugyancsak Atyjától tanított Simonra talál, ezért "Sziklára" talál. Sziklára, amire építeni lehet (Mt 7,25). Mit? "Házat", azaz céljának megfelelő szociológiai alakulatot, emberek csoportját. Mi ez az

egyház, ezt az dönti el, hogy mi a célja vele Jézusnak. Az eddig végiggondoltak alapján a következő válasz fogalmazható meg.

Jézus összeszövetkezése 12 fiatalemberrel, akik Izrael tizenkét törzsét hivatottak jelezni. Jelezni és nem képviselni, mert a 12 törzstől nem kapott egyikük sem megbízást arra, hogy képviseljék a törzseket. Ez a Tizenkettő egyelőre saját magát képviseli. Majd ha összeszednek valakiket tanítványokul, hogy azok is Jézus tanítványai legyenek, akkor ezektől a sajátmaguk által összeszedettektől kaphatnak megbízást arra, hogy képviseljék őket a Tizenkettő által alkotott gyülekezetben. Nagyon kézenfekvő, hogy kapjanak, de kapniok kell ahhoz, hogy képviselhessék őket.

Jézus összeszövetkezése 12 fiatalemberrel arra, hogy a Jézustól tanultakat belülről is - Atyától, Istentől tanítottan - megélve elinduljanak, és házról-házra, zsinagógáról-zsinagógára és városról-városra járva ők is összeszedjék a maguk Tizenkettőjét annak erejében, hogy szavuk által valakik tudomásul vehessék az egyetlen Tanítónak, Jézusnak az ígéit, s ezeket megintcsak belülről is megértve ők is elinduljanak és házról-házra, zsinagógáról-zsinagógára és városról-városra járva összeszedjék a maguk tizenkettőjét és így tovább.

Jézus összeszövetkezése 12 fiatalemberrel arra, hogy munkájuk nyomán növekedjék azoknak az embereknek a száma, akik hajlandók tudatukat és életüket egyre teljesebben odaformálni a jézusi tanításhoz, s hogy ennek erejében e jézusi közösségek által ebben a világban tért nyerjen az Isten Ország, a Szeretet Birodalma.

Jézus összeszövetkezése az emberiség megtérésére.

Amiket eddigelé pozitívan fogalmaztam, most megfogalmazom negatíve is.

Jézus összeszövetkezése megtérésre és nem e megtéréstől függetlenül is elvégzendő átszervezésre, nem a régi szervezetet leváltani akaró újnak a megszervezésére. Ha Jézus abba vetette volna a reményét, hogy szakít szervezetileg a régivel, akkor ugyanazzal a világossággal, amellyel kifejtette a Törvény és a Prófétaák summázásaként a maga Isten Ország és Szeretet programját, elmondotta volna azt is, hogy az ábrahámi és mózesi szövetség helyébe vagy folytatásaként megszakítja a kapcsolatot a szövetségshordozó Templommal, a főpapok irányítása alatt álló szinedriummal és zsinagógákkal, új szervezetet állít, s ezt az új szervezetet egyháznak nevezi, amelynek ez és ez lesz az alkotmánya. Ha egyszer Jézus a szövetség és egyház szavakat szinte nem is használta, akkor eléggé egyértelműnek látszik, hogy az ábrahámi-mózesi szövetségnek Jézus korabeli struktúráját nem akarhatta lecserélni egy másik struktúrára. Nem azért, mintha el lett volna attól gyönyörödve, hanem azért, mert tudta, hogy célkitűzése, az Isten Országának megvalósulása nem új cégtáblán fordul, hanem kizárólag azon, hogy az egyes emberek hajlandók-e lecserélni beidegződött s a farizeusi-judaita csoporttól a zsinagógákban szorgalmazott szemléletüket arra a szemléletre, amelyet Jézus a Törvény és Prófétaák lelkének, igazi tartalmának tekintett. A maga új borát új tömlőkbe kívánta önteni, azaz nem volt hajlandó obszervanciák (böjt) kedvéért (tömlő) félretenni az Ózeástól is képviselt szeretetet-irgalmat (bor). Az új tömlő és az új ruha semmiképpen sem jelentett egy olyan új struktúrát, amelynek rendeltetése az lett volna, hogy Izrael az eddigi templom-szüenedrion-zsinagóga kereteiből áttérjen, átigazoljon egy olyan új ruha és új tömlő struktúrába, amely struktúráról Jézus nem is beszélt. Nem új liszthombárt akart létrehozni, hanem kovászt. Az új liszthombárhoz kellenek főpapok, írástudók és vénék; kell hozzá kinevezésből eredő tekintélyű szinedrion, amelyben a tagok kinevezésében érdekelt az adott körülmények között fennálló

politikai hatalom; kell hozzá a jeruzsálemi és garizimi szentély helyett egy új szentély... s mindez felülről csinálva, a felülről csinálás összes buktatóival s a szövetségi hűséget eleve megghiúsító eszközeivel. Éppen ezért egyházat azaz a tagok kölcsönös szeretetéből kinövő, s e szeretet megszüntével elhaló és megsemmisülő szociológiai alakulatot hozott létre, nem pedig éltető Lélek nélkül is fennmaradó struktúrát.

Mindebből nem következik, hogy Jézus a szeretet érvényesülését szervezet nélkül akarta volna. Nem következik, hogy a szeretet terjedését szervezet létrejövése nélkül lehetségesnek képzelte. Nem képzelte. Csak rábízta a szervezet kialakulását a szeretetre, s nem gondolta, hogy létesíteni tudja azt a Szervezetet, amelynek bármiféle biztosítéka lehet arra, hogy akárcsak egy hajszálnyiival is különb lesz, mint az azt megelőző szervezetek. Az Isten Országának a szervezete addig és akkor és ott áll fenn, amíg és amikor és ahol élnek olyan emberek, akikben ez az Ország a szövetségi hűség erejében az isteni szeretetre (ha tetszik: kegyelemre) adott válaszoknak az erejében ténylegesen van, létezik, fennáll, működik, azaz ad, megbocsát, szolgál, s így agapé-életet teremt.

Hogy egy ilyen program a programot elfogadás és valósítás esetén milyen konfliktusokat hoz létre a szövetség hivatalos képviselőivel, azaz a horizontális szövetség uralkodó rétegével s esetleg az ezen uralkodó réteg befolyása alatt álló tömegekkel, az már egy egészen más kérdés. A mondott konfliktust akár szükségképpeninek is tekinthetjük. Így volt mindig is: a prófétákat a horizontális szövetség uralkodó rétege rendre üldözi. Még súlyosabb konfliktusokra számíthatunk, ha Jézus akaratából ez az uralkodó réteg immár nem egyedi prófétákkal, hanem prófétai néppel találja szembe magát. Prófétai néppel, azaz nem egy Illéssel kell bírkóznia, hanem ahova néz, minden városban és minden második vagy harmadik zsinagógában, mindenütt megjelenik egy-egy "bajkeverő", méghozzá lényegében azonos tartalmakkal, jelszavakkal és hivatkozásokkal, sőt egy általuk meggyilkolt ember nevével.

A kovászosító mozgalmat elindító Jézus legtisztább szándékai, azaz mindenféle szakítástól és leszakítástól magát elhatároló szándékai ellenére is, pusztán annak következtében, hogy a mozgalom határozottan szembefordul azzal a szemlélettel és gyakorlattal, amelyet az uralkodó réteg képvisel, ezek a konfliktusok kiszámíthatatlan következményekkel járhatnak. Az uralkodó réteg a maga mivolta és azonosságának megőrizni akarása következtében nem képes más reakcióra, mint a prófétagyilkosságra. Nem tudja tekintélyét másképpen megőrizni, mert "Ember így még nem szólott!"-féle megállapítások születnek meg azokban is, akik egyébként úgy tudják, hogy Isten akaratából feltétlen hűséggel tartoznak a horizontális szövetség vezetőjének. Akik hatása alá kerülnek a prófétának, azt várják, hogy a szövetség uralkodói is ünnepeljék a prófétát, mint Isten szavának közvetítőjét. Mivel azonban az, aki "uralkodik" nem azonosodhatik a próféta "uralkodást nem ismerő" isteni üzenetével, az uralkodóknak nincs másra lehetőségük, csak arra, hogy kinyilvánítsák, hogy a próféta nem próféta, a próféta káromkodik, a próféta méltó a halálra. Ettől aztán azok, akik úgy tudják, hogy horizontális szövetség uralkodó rétegének feltétlenül hűséggel tartoznak, mert csak akkor hűségesek a szövetséghez és a szövetség Istenéhez, ha ezekhez a kivenezett személyekhez hűségesek, megnyugodnak. Megnyugodnak valahogy így: Nem is gondoltuk, hogy álpróféta... de hát biztosan az, ha a főpap azt mondja.

A jézusi mozgalom Istentől tanított embereket gyűjt a zászlaja alá, akiken megtört a Sátán hatalmának az alapja. Mi ez az alap? Ez: nem az az igaz, amit az eszem és a szívem diktál, hanem az, amit a kinevezett tekintély mond. Mivel a Sátán eszes, megcukrozza ezt a

képtelenséget, hogy könnyebben lenyelhessük, hogy lelkiismeretünket könnyebben elaltathassuk. A cukrozás egy distinkcióból áll. Ebből: másutt, nem a mi struktúránkon belül, ill. a múltban megeshetett, hogy igazi prófétát gyilkolt a főpap, ezért díszítjük is a meggyilkolt próféta sírját és elmarasztaljuk gyilkosát. De itt, az én, a mi struktúránkon belül, és most, a jelenben biztosan álprófétával van dolgunk, ha egyszer a főpap ítélete az, hogy álpróféta az, aki kritikát gyakorol azon, amit a főpap tesz és mond. Ezt mondta Jézus képmutatásnak. Képmutatóként könnyebb fejet bólintani a prófétagyilkolásra. A Sátán pedig beéri a képmutatók prófétagyilkolásával is.

A Jézus-mozgalom súlyos konfliktusoknak nézett elébe, mert érdektelenséget jelentett be a korabeli Izrael legelmentárisabbnak átélt érdekével szemben, amely még a tanítványokat is legbelülről határozta meg: "Mostanában állítod-e helyre Izrael számára a királyságot?" (Csel 1,6). Izrael Jézushoz nem csatlakozó részének Jézus életében és az azt követő évtizedekben aligha volt ennél elsődlegesebb reménytárgya. A nem-csatlakozók vezetői világosan látták a Jézus-mozgalom alapelveinek ezirányú érdektelenségét. És jól látták. A Hegyibeszéd célkitűzései nem tették lehetővé Izrael politikai felszabadítását a római iga alól. Ehhez fegyverek kellettek volna, Jézus pedig a Sziklával hüvelyébe dugatta a kardot. A Maga Országát kardot nem ismerő Sziklán akarta építeni. Hogyan fog megmaradni a kovásznak szánt csapat, a Tizenkettő-nyáj-egyház névvel illetett csoport az adott horizontális szövetségi renden belül? Hogyan tudja elviselni ezt az Izrael politikai reménységeit romboló "utat" az az uralkodó réteg, amely haszonélvezi az izraeli államiság látszatát? Hogyan, amikor az folyamatos prófétagyilkosságokra kényszerül az "Úttal" szemben? És hogyan fogja elviselni a folyamatos üldözést és gyilkolásokat az a csoport, amelyben a próféta nem magányos, hanem testvérei vannak, amelyben a prófétának népe van? Nem szükségképpen-e a szakítás? A szakítás mindkét fél részéről? Lehet-e másképpen, minthogy az egyház útja elváljék a zsinagógáétól? Elváljék, akármit is gondolt e tekintetben az Alapító. Kérdések ezek, amelyeket az események után kétezer esztendővel később tesz fel az eszmélődő ember. Feltesz, bár jól tudja, hogy megtörtént, ami megtörtént. És azt is tudja, hogy micsoda képtelen következményei lettek annak, ami történt. Akár a Jézus-mozgalomhoz csatlakozók szövetségi hűtlenségeire, akár a nem-csatlakozók minapi hatmilliós holokausztumára gondolunk.

Akármiket is kérdezzünk, a tény - tény. Egyház és zsinagóga kettévált. Hogyan is történt ez? Nyomozzunk tovább az ÚSz "szövetség" szavának további előfordulásait vizsgálva.

V. Szent Pál szövetség-tana

1. Két szerző négy "szövetség" helye

Az előző fejezet azt akarta nyilvánvalóvá tenni, hogy Jézusnak nem voltak szövetség-lecserélési gondjai. Jó volt számára a szövetség úgy, ahogy volt, ahogy az népének tudatában élt, ahogyan próféta elődei arról gondolkodtak. Gondja - a szövetség teljesítése körül forgott. Annál inkább voltak gondjai szövetség-témában Szent Pálnak és iskolájának, amely iskolát az ÚSz-ben elsősorban a Zsidó-levél, ill. annak feltételezhető szerzője, Apolló képvisel, akiről az ÚSz három különböző könyve tíz alkalommal is említést tesz (Csel 18,24; 19,1; 1Kor 1,12; 3,4.5.6.22; 4,6; 16,12; Tit 3,13). E gondjuknak következtében fordul elő az ÚSz-ben 33 ízben a diathéké szó. Mint már említettük, az ÓSz-ben kb. 300 ízben találkozunk e szó héber megfelelőjével. Mivel az ÚSz az ÓSz terjedelmének csupán kb. 23%-át teszi ki, ez az említett 33 előfordulás szegényes az ÓSz diathéké-gazdagságához képest. Ha az Ószövetséggel azonos

arányban szerepelne szavunk az ÚSz-ben, akkor kb. 70-szer kellene tanálkoznunk vele a 33 helyett, amely csupán 0,47-es, nagyjából feles gyakoriságot képvisel.

Az ÚSz 27 könyvéből 16-ban egyetlenegyszer sem kerül elő szavunk: a János-evangéliumban, a 7 katolikus levélben és Pál 8 levelében. Öt páli levélben 9, a Zsidó levélben 17 ízben találjuk. A maradék hét előfordulás megoszlik 5 könyv: a szinoptikus evangéliumok a Cselekedetek és a Jelenések között. E maradék hétből az utolsó vacsorán hangzott el három; ezekkel előző fejezetünkben szembesültünk már. Mielőtt a páli vonal tárgyalásába kezdünk, a még nem említett négy helyről mondunk néhány szót. Előbb egy összefoglalót: 'belesimulnak abba a gondnélküliségbe, amely a jézusi anyagot jellemzi. A négyből három Lukácstól származik: egyet Zakariás, egyet István vértanú és egyet Péter apostol ajkára ad.

'Zakariás így ujjong fia születésén: "Izrael Istene... megemlékezik szent szövetségéről, arról az esküről, amellyel megesküdött atyánknak, Ábrahámnak..." (L 1,68.72-3). Zakariás még a Jézus-előtti gondolkodást képviseli, ezért fenti szavait így folytatja: "megadja nekünk, hogy ellenségeink kezéből megszabadulva félelem nélkül szolgáljunk nekik".

'István vértanú a főpap előtt beszélve kifogástalan próféta-beszédet mond: Ábrahámot és Mózeszt és a prófétákat magasztalva marasztalja el a főpapot és táborát: "A körülmetélés szövetségét is adta neki. Így nemzette Ábrahám Izsákot és körülmetélte őt... A próféták közül melyiket nem üldözték atyáitok? Meg is ölték azokat, akik előre hirdették az Igaznak eljövételét. Most pedig az ő árulóivá és gyilkosaivá lettetek ti, akik angyalok közvetítésével kaptátok a törvényt, mégsem tartottátok meg" (Csel 7,8.52-3). István viszonya Ábrahámhoz, Törvényhez, prófétákhoz ugyanolyan pozitív, mint Jézusé. A "körülmetélés szövetsége" sem jelent problémát István jézusi tudata számára. Ha jelentene, a körülmetélés szó nélkül említene Ábrahámot és Isten Ábrahámmal kötött szövetségét.

Lukács a Cselekedetekben a pünkösdi eseményt közvetlenül követően arról számol be, hogy 'Péter a templom Ékes-kapujánál Jézus nevében meggyógyít egy sántát, s ezt kiaknázva mond beszédet az "egész nép" előtt a templom Salamon-csarnokában. Bátor beszédet mond, a templomőrség parancsnoka le is tartóztatja, s a Nagytanács elé állítja őt beszéde miatt. Ebben Péter igazolja a prófétákból azt a Názáreti Jézust, akinek nevében-erejében gyógyult meg a sánta: "Izraelita férfiak ... Ábrahám, Izsák és Jákob Istene, a mi atyáink Istene megdicsőítette Fiát, Jézust, akit ti kiszolgáltattatok és megtagadtatok Pilátus színe előtt... Atyámfia, tudom, hogy tudatlanságból cselekedtetek, mint a ti uralkodóitok is... Tartsatok tehát bűnbánatot... Ti vagytok a fiai a prófétáknak és annak a szövetségnek, amelyet Isten atyáinkkal kötött, amikor így szólt Ábrahámhoz: És a te magodban áldatik meg a föld minden nemzetsége. Isten elsősorban nektek támasztotta fel és küldte el szolgáját..." (Csel 3,12.13.17.25.26). Péter ezekkel a szavakkal Jézushoz hívja izraelita kortársait, mégpedig azon az alapon, hogy változatlanul érvényben van Isten Ábrahámmal kötött szövetsége, amelynek elsődleges meghívottai és partnerei éppen ők, az izraeliták, minden más nemzetséggel (a gójokkal) szemben és előtt.

'A negyedik hely, ha lehet, még tovább megy annak hangsúlyozásában, hogy a szövetség-kérdésben nincs változás, minden érvényben van. Ez a negyedik hely a jánosi írások (az evangélium, a három levél és a Jelenések) egyetlen didathéké helye. A hetedik trombitaszóra "megnyílt Isten temploma a mennyben és megjelent templomában az ő szövetségének ládája..."

(Jel 11,19). A TOB jegyzete ezt írja erről a helyről: "Ez az ábrázolás méginkább érthető bizonyos zsidó és rabbinikus témák világánál. A Kiv 25 szerint a szövetségláda az égi láda mintájára készült, s ezzel az égi prototípussal találkozunk e látomásban. Másfelől a hagyomány úgy hitte, hogy a szövetségláda újra láthatóvá lesz az idők végén (vö. 2Mak 2,8). A két téma egybekapcsolása a szövetség teljes kinyilatkoztatására utal e helyen". A szövetség ládája tudvalevően a két kőtáblát tartalmazta, s a Sinai Szövetséget, tehát az ábrahámi szövetség Mózes közbenjöttével történt megújítását jelképezi. Ez az első evangéliumokkal nagyjából egyidőben készült írás nyilvánvalóan nem tud a Sina hegyi szövetséget leváltó jézusi új szövetségről. Ha tudna róla, akkor a mennyei templomban valami más, Jézussal kapcsolatos tárgy jelképezné a szövetséget.

Ismétlem: e két szerző úgy gondolja, hogy a Jézus-mozgalom közvetlenül folytatja Istennek Ábrahámmal, Izsákkal, Jákobbal és annak utódaival kötött szövetségét.

2. A Galata-levél: Mózes kontra Ábrahám?

A "szövetség" szó újszövetségi előfordulásai

hely	Mt	Mk	Lk	Cs	Jel	G	1K	2K	R	E	Zs
előfordulás	7	9	3	3	1	2	1	1	1	1	17
gyakoriság	0.32	1.1	7.5	0.9	2.5	1.8	2.1	2.12.1			14.2

A táblázat magáért beszél: 16 könyvben nem szerepel szavunk, 5 nem-páli könyvben 7, öt páli levélben 9, Apollónál 17 ízben találjuk szavunkat. Ami a páli leveleket illeti, azokból a Galata-levél emelkedik ki 3 szövetség-helyével, 7,5-es gyakoriságával. A szövetség szót tartalmazó páli levelek közül ez a legkorábbi, ezzel is kezdjük vizsgálatunkat.

Testvérek, induljunk ki az emberi szokásokból: ahogyan a hiteles emberi végrendeletet (diathéké!) senki sem semmisíti vagy másítja meg utólagosan. Ábrahám számára mondattak az ígéretek és az ő utóda számára. Nem mondja: és utódoknak, mint soknak, hanem mint egynek: és a te utódodnak, aki pedig a Krisztus. Ezt mondom hát: az Istentől korábban hitelesített szövetséget a 430 évvel később keletkezett törvény nem érvényteleníti, ami semmissé tenné az ígéretet. Mert ha a Törvényből van az örökség, akkor már nem ígéretből; Ábrahámnak pedig ígéret alapján kegyajándékozott az Isten" (Gal 3,15-18).

A fentiekben Pál azt képviseli, hogy Isten Ábrahámmal szövetséget kötött. Ennek a szövetségnek a tartalma: Isten megígérte az örökséget. Az örökség Ábrahám utódját illeti. Ábrahám utódja a Krisztus. Mindez megmásíthatatlan. Az ember végrendelkezése is az, hát még az Istené. Nem másíthatja meg ezt az isteni végrendelkezést a 430 évvel későbbi Sinai szövetség sem. Ez a Sinai Szövetség azt képviseli, hogy az kapja meg az örökséget, aki teljesíti a törvényt. Ez ellentétben van azzal, hogy Isten az örökséget nem ellenszolgáltatásként adja, hanem kegyként ajándékozza. A levél még visszatér a témára:

Mondjátok meg nekem ti, akik a törvény alatt akartok lenni, nem halljátok-e a törvényt? Hiszen megíratott, hogy Ábrahámnak két fia volt, egy a szolgáló és egy a szabad asszonytól. A szolgáló asszonytól való fiú test szerint született, de a szabad asszonytól való fiú ígéret szerint. Itt allegóriáról van szó: e két asszony ugyanis a két szövetséget jelképezi, az egyik Sina hegyéről

származik, szolgásgágra szül, ezt jelképezi Hágár. A Sina pedig arábiai hegy. Hágár pedig egy húron pendül a mostani Jeruzsálemmel, mivel az rabszolgál gyermekeivel együtt. De a magasban levő Jeruzsálem szabad, és ez a mi anyánk... Ti pedig testvérek, Izsák szerint az ígéret gyermekei vagytok. De amiként akkor a test szerint született (Izmael) üldözte a lélek szerint született (Izsákot), ugyanúgy most is. De mit mond az Írás? Űzd el a szolgáló asszonyt és fiát, mert nem fog együtt örökölni a szolgáló asszony fia a szabad asszony fiával. Tehát testvérek, nem vagyunk a szolgáló asszony gyermekei, hanem a szabad asszonyéi (Gal 4,21-26.28-31).

A fenti páli mondatok folytatják a két szövetség előbb látott szembeállítását. Az ábrahámi szövetséget jelképezi a szabad asszony, azaz Ábrahám rangban is első felesége, Sára és ennek gyermeke, Izsák. Ez az Izsák Isten ígérete folytán született. Ennek az ábrahámi szövetségnek van egy felülről való Jeruzsáleme. Ez a Jeruzsálem szabad, és ez a Jeruzsálem a Jézushoz tartozóknak az anyja. Mindazok, akik Jézushoz tartoznak, Izsák szerinti gyermekek, az ígéret gyermekei, a szabad asszony és nem a szolgáló asszony gyermekei. Miként Hágár annak idején üldözte Izsákot, ugyanúgy üldözik a Jézushoz tartozókat azok, akik a másik szövetséghez tartoznak. A Jézushoz tartozók határolják el magukat a másik szövetséghez tartozóktól. Csak Jézushoz tartozók fogják megkapni az örökséget.

A Sina hegyi szövetséget jelképezi Ábrahám második felesége, Hágár és annak fia, Izmael. Ez a Hágár nem szabad asszony, hanem rabszolga. Izmael nem ígéret szerint született, hanem anélkül, csak "test szerint". A Sina hegyi szövetség szolgásgágra szül, és ennek képviselői a mostani, a Jézushoz nem csatlakozó jeruzsálemiek. Ezek szolgálnak mindenestül, üldözik a Jézushoz tartozókat, és nem fogják megkapni az Ábrahámnak megígért örökséget.

A fenti Pál-idézetből kihagyott 27. versben egy Izaiás-idézetet találunk. Az idézett szavak alighanem azt a reményt akarják kifejezni, hogy többen fognak majd az ábrahámi szövetséghez tartozni, mint a Sina hegyihez... a Jézushoz tartozók számban le fogják lépni őket üldöző ellenfeleiket.

Ahhoz, hogy a fent idézett páli szövegeket teljesebben érthessük, a páli teológia egészével kell tisztában lennünk. Amit Pál-szintézisemben elvégeztem, itt most nem mondhatom el, hiszen szétfeszítené ennek az írásnak a kereteit. Kevesebbel kell beérnem. Ez a kevesebb: rámutatni Pálnak azokra a tételeire, amelyek szövetségteológiájának alapjául szolgálnak, továbbá e tételek páli igazolására, valamint a tételek és igazolások elfogadhatására, akár zsidó, akár zsidó-keresztény oldalról.

1. tétel: az örökség tartalma immár nem a királyság helyreállítása Izrael számára, hanem `a Jézushoz csatlakozók feltámadása Isten örök országában örök életre Krisztussal együtt.

Pál számára ez a tétel nyilvánvaló, következik egyfelől Jézus feltámadásából, másfelől abból, hogy a megkeresztelkedettek a keresztség által eggyé lesznek Krisztussal. A zsidókeresztények némi módosítással elfogadhatták ezt a transzcendenssé alakított örökségfogalmat: Krisztus ezer éves földi uralma előzi meg az új eget, új földet s benne a mennyei Jeruzsálemet (vö. Jel 20-21 fej.). A kereszténnyé nem lett zsidók viszont ragaszkodtak az Ábrahámnak ígért örökség eredeti tartalmához: "... szövetséget kötött az Úr Ábrahámmal és ezt mondta: A te utódaidnak adom ezt a földet Egyiptom folyójától a nagy folyamig, az Eufrátesz folyamig..." (Ter 15,18).

2. tétel: Az örökség nem Ábrahám, Izsák, Jákob `test` szerinti leszármazóit illeti, hanem a Krisztust és természetesen azokat, akik a kereszténység által egyesültek misztikusan Krisztussal.

Pál ezt a tételt nem tekinti nyilvánvalónak, hanem szükségesnek találja igazolását az Ószövetségből: Ábrahámnak és utódjának mondattak az ígéreték és nem utódainak, ahogy ezt fentebb a G 3,16-ban láttuk. Helyesen hivatkozik Pál az Ószövetségre? Lássuk. A Teremtés könyvének Ábráhámmal foglalkozó fejezeteiben az alábbiakat olvashatjuk:

12, 7: A te utódaidnak fogom adni ezt a földet

13,15: Azt az egész földet, amelyet látsz, neked és a te utódaidnak adom örökre.

13,16: Hasonlóvá teszem utódaidat a föld porához: aki meg tudja számolni a föld porát, az tudja megszámlálni a te utódaidat is.

15, 5: Számold meg a csillagokat... ennyi utódod lesz.

15,19: A te utódaidnak adom ezt a földet

17, 7: Szövetségre lépek Veled, sőt utódaiddal is, örök szövetségre minden nemzedékükkel

17, 7: Mert Istened leszek és utódaidnak is.

17, 8: Neked adom és utódaidnak a földet...

17, 9: Te pedig tartsd meg szövetségemet, amelyet veletek és utódaitokkal kötök: metéljetek körül minden férfit...

17,12: Nyolc napos korában... (azokat is)...akik nem a te utódaid közül való.

17,19: Szövetségre lépek vele (Izsákkal) is, örök szövetségre, meg utódaival is.

21,12: Bármit mond neked Sára, hallgass a szavára, mert Izsákot fogják `a te utódodnak nevezni (és nem Izmaelt).

22,17: Megáldalak és úgy megszorítom utódaidat...

22,17: A `te utódod birtokolni fogja ellenségei kapuját

22,18: és `a te utódod által nyerhet áldást a föld valamennyi népe.

24, 7: Az Úr ... így esküdött meg nekem: A te utódaidnak adom ezt a földet.

A fenti 18 helyből 14 helyen többes számot találunk, 4 helyen egyes számot. E négyből az "ennyi utódod" lesz, nyilvánvalóan értelem szerinti többes szám (annyi, mint égen a csillag - 15,5), a 21,12-ben pedig azért van egyes szám, mert a Hágár-fia Izmaellel szemben a Sára-fia Izsákról beszél. Marad még két egyes szám: de a 22,17 és 18 - e két egyes számú alakját is egy többes számú alak vezeti be: "Magamra esküszöm, így szól az Úr, hogy mivel... nem tagadtad meg tőlem a fiadat, ... azért gazdagon megáldalak és úgy megszorítom a te utódaidat, hogy annyian lesznek mint az ég csillagai... A te utódod birtokolni fogja ellenségei kapuját, és a te utódod által nyerhet áldást a föld valamennyi népe, mert hallgattál szavamra" (Ter 22,16-18). Nyilvánvalónak tetszik, hogy a többes szám egyes számra váltása merőben stilisztikai indítású, mert Ábrahám engedelmissége az alapja annak az áldásnak, amely utódjának utódjainak szól: az egyes szám benne van a többes számban, az egyes szám nem érvénytelenítheti a többes számot. A szövegek tehát nem egyetlen utódról beszélnek, hanem sokról. Ha egyes számot használnak a szövegek, akkor is Izsákra, és nem másra gondolnak. Ha a föld `minden nemzetsége is részesül a szövetség isteni áldásában, nem a test szerinti leszármazók kizárásával

részesülnek abban. Aligha van módja bárkinek is arra, hogy Pál e szövegmagyarázatát ne tekintse önkényesnek.

Hogyan fogadták a hivatkozási alapul vett Írásnak ezt az önkényes és az Írás mondanivalójával szöges ellentétben álló felhasználását Pál olvasói? Nincs rá adalékunk. Csak annyit mondhatunk, hogy e páli tanításban a zsidókeresztényeket a transzcendens ígélet teljesülése szempontjából nem érte hátrány, de a Jézushoz nem csatlakozó zsidók csak úgy vehették tudomásul e páli tanítást, hogy az mindenükből ki akarja forgatni őket.

3. tétel: Az örökséget nem a szövetségi hűség fejében `kapjuk meg, hanem kegyajándékként, tehát emberi, teljesítménybeli feltételt tőlünk nem kívánó isteni ígélet-teljesítésként, azaz nem a Törvényt teljesítő cselekedeteink, hanem hitünk alapján.

E tétel érdekében Pál kidolgoz egy olyan hitfogalmat, amely szembenáll mind a jézusi, mind az egész ószövetségi hit-fogalommal. Az Ószövetségben és Jézusnál csak az az emberi magatartás számít hitnek, amely hűség is, tehát csak az a magatartás, amely a Kőtáblák szerinti cselekedetekben, ill. a Jézustól e Kőtáblák szerinti cselekedetek summájának tanított szeretetben bontakozik ki. Pál szembeállítja a hitet ezekkel a cselekedetekkel. Ahogyan a Pál-szintézisemben kifejtettem: szembeállítja a második lépcső szintjén, hogy aztán a harmadik lépcső szintjén képviselje ennek ellenkezőjét: természetes, hogy a hit a szeretetben bontja ki önmagát. De a fenti 3. tételünkben szereplő elméletét e második lépcsős hit-fogalma alapján képviseli. Ezzel pedig eleve kizárja azt a lehetőséget, hogy valaki Jézushoz csatlakozás és megkeresztelkedés nélkül tarthasson igényt akárminő nagyszerű cselekedetek ellenében is az Ábrahámnak és utódjának, a Krisztusnak megígért örökségre. Mindezt nem igazolom a Corpus paulinum egészével, csak illusztrálom annak Ábrahám-helyeivel, melyek eléggé plasztikusan mutatják a két szövetséget - Ábrahámot és Mózeszt, - egymással szembeállítani akaró páli koncepciót. A corpus paulinum 19 ízben említi Ábrahám nevét, s ebből 9-et a Galata-levélben találunk, 9-et a Római levélben. E helyeken Pál azt akarja igazolni, hogy nemcsak a Jézushoz csatlakozókra, hanem magára Ábrahámmra is érvényes az a páli alapgondolat, hogy az örökség elnyerhetésének feltétele - tehát az, hogy valaki kedves és megajándékozandó lehessen Isten részéről, hogy istennektetsző (caddik, dikaios) lehessen - bizony nem Isten törvényének teljesítése, hanem a hit.

Ábrahám hitt Istennek, és ez istennektetszésül tudatott be neki. Lássátok tehát, hogy a hitből valók azok, akik Ábrahám fiai. Előre látván az Írás, hogy hit alapján teszi Isten magánaktetszőkké a pogányokat, előre hirdette Ábrahámnak, hogy 'benned nyer áldást a föld minden nemzetsége'. Így aztán a hitből valók azok, akik együtt kapják az áldást a hívő Ábrahámmal. Akik a törvény cselekedeteiből valók, átok alatt vannak... Krisztus kiváltott titeket a Törvény átka alól..., hogy Krisztus Jézusban kapják meg a pogányok Ábrahám áldását, hogy az ígéretet... hit által kapjuk meg... Ha a Törvényből való volna az örökség, akkor nem ígéretből lenne, már pedig Ábrahámnak ígélet alapján kegyajándékozta azt az Isten... Tehát Ábrahám ivadéka vagytok, ígélet alapján örökösök (G 3,6-29).

A Római levél 4. fejezetének Ábrahám helyei fedik fel a fent idézetteknek Teremtés könyvbeli hivatkozásai alapjait. Az egyik alap: Isten megígéri Ábrahámnak, hogy annyi utóda lesz, mint égen a csillag. Ennek lezárásaként olvassa Pál ott e mondatot: "Ábrahám hitt az Úrnak, és ez istennektetszésül tudatott be neki" (Ter 15,5). A másik alap: csak két fejezettel később számol be a Teremtés könyve az ábrahámi szövetség jeléről, a körülmetélkedésről: "Te pedig tartsd meg szövetségemet... Így tartsátok meg szövetségemet, amelyet veletek és

utódaitokkal kötök: metéljetek körül nálatok minden férfit" (Ter 17,9-10). Ezt a kettőt Pál oly módon kapcsolja egybe, hogy Ábrahám a törvény és a cselekedet kategóriájába tartozó körülmetélés nélkül minősült Isten szemében istennektetszőnek, azaz pusztán azon az alapon, hogy elhitte Istennek, hogy annyi utóda lesz, mint égen a csillag. Ebből nyilvánvaló Pál számára, hogy nemcsak a Jézushoz tartozók, hanem Ábrahám is merőben a hit és nem a cselekedetek és törvény alapján minősülnek Isten szemében istennektetszőknek. Pált nem zavarja, ha pár fejezettel odébb azt olvassa, hogy Isten Izsák feláldozását kívánja Ábrahámától. Tehát cselekedetet! S miután Ábrahám kész megtenni az Úr parancsát, ezt hallja Tőle: "... most már tudom, hogy istenfélő vagy, és nem tagadtad meg tőlem a fiadat, a te egyetlenedet" (Ter 22,12). Nagyobb baj, hogy nem zavarta Pált a thóra, az evangélium és az emberi lelkiismeret egybehangzó tanúsága, hogy csak e három-egy törvény teljesítése, csak e három-egy törvény cselekedetei alapján lehet az ember istennektetsző, csak e cselekedetek alapján valósulhat Isten üdvösségterve, csak e cselekedetek által valósulhat az Isten Országá, csak e cselekedetek erejében jöhet létre a Szeretet Birodalma kicsiben és nagyban, egyetlen családon belül és ennél nagyobb méretben egyaránt. Nagyobb baj, hogy elmélete megkonstruálása során nem vette figyelembe, hogy a hit cselekedetek nélkül üres szó, és semmiképpen sem az a magatartás, amelynek következtében Isten szándékai szerint átalakulhatna a Föld színe olyanná, mint amilyennek azt Isten akarja és tőlünk várja. Nagyobb baj, hogy nem ismerte, vagy ha ismerte nem vette figyelembe és tette üdvösség-konceptiójának alapjává a jézusi szót: "Mit mondjátok nekem: Uram, Uram, ha nem teszitek, amiket mondok?" ill. "Nem mindenki megy be a Mennyei Országába, aki mondja nekem: Uram, Uram, hanem csak az, aki megcselekszi mennyei Atyám akarátát" (L 6,46; Mt 7,21).

Lássuk a Róm 4 Ábrahám-helyeit:

Mit mondjunk Ábrahámról...? Ha Ábrahám cselekedetek alapján lett volna istennektetszővé, dicsekedhetne, de nem Isten előtt. Mert mit mond az Írás? Hitt Ábrahám Istennek, és ez betudatott neki istennektetszésül. Mert aki cselekszik, annak a jutalom nem kegyajándékként tudatik be, hanem ellenszolgáltatásként. De, aki nem cselekszik, hanem hisz az istentelent istennektetszővé tevőben, annak a hite tudatik be istennektetszésül. Azt mondjuk tehát, hogy Ábrahámnak a hit tudatott be istennektetszésül. Hogyan tudatott be? Körülmetélt vagy fitymás állapotban? Nem körülmetélten, hanem fitymásan: megkapta a körülmetélés jelét a fitymás állapotban tanúsított hite folytán nyert istennektetszés pecsétjeként. Nem a törvény erejében szól tehát az ígélet Ábrahámnak, avagy utódjának, hogy öröklí a világot, hanem a hit által elnyert istennektetszés erejében. Mert, ha törvényből valók lennének az örökösök, semmissé válnék a hit és érvénytelenítődnek az ígélet. Mert a törvény (csak) haragot (Istenét) eredményez, hiszen ahol nincsen törvény, nincsen törvényáthágás sem. Tehát azért a hit alapján, hogy kegyajándékként legyen... (R 4,1-15).

Hogy Pál ezekkel a gondolataival mindenki számára, zsidók és nem-zsidók számára akart üdvösség-kaput nyitni, az nem kétséges (Róm 4,16s köv). Hogy ezzel azokat akarta hatástalanítani, akik nem akartak mindenkinek kaput nyitni, ill. csak a hozzájuk csatlakozás (prozeliták, istenfélők) fejében voltak hajlandók kaput nyitni, az nem kétséges. Csak egyet nem vett észre. Azt hogy ő, Pál is csak azzal a feltétellel volt hajlandó mindenkinek kaput nyitni, ha teljesítik ezt a bizonyos csatlakozási feltételt. Pedig akárhová tartozzunk is mindannyian Istenhez tartozhatunk, ha akarunk. De Isten nem tartozik hozzánk. Ő mindenkié. A niniveieknek könnyebb a dolguk az ítéleten, mint a szövetség népének, ha a niniveiek a próféta szavára bűnbánatot tartanak, a szövetség népe pedig nem tart bűnbánatot (vö Mt 12,41; L 11,32). Ezt

persze a jobbik eszével Pál is tudja: "... a törvény cselekvői fognak istennektetszőknek bizonyulni, mert amikor a törvénnyel nem rendelkező pogányok az emberi természet alapján megteszik a törvény rendelkezéseit..." stb. (Róm 2,13-4). Nagy-nagy buzgalmunkban azonban, hogy mindenkit a magunk útjára, a minden utak között legjobbnak ítélt és hitt útra tereljük, megfélemezünk erről a jobbik eszünkről. Megfélemezvén pedig erről és támadván az "extra synagoga nulla salus" tarthatatlannak átélt álláspontját megkonstruálja az "extra ecclesia nulla salus" álláspontját. S a vesztes az ember, vesztes az Isten, vesztes az Isten Ország. Vesztes, mert csöbörből vödörbe.

S micsoda eszmei bakugrások révén és árán vesztes! Isten eltaszította magától az egész emberiséget, mert az Általa vétkezhetőnek teremtett (annak teremtett, mert a vétkezhetőség nélkül nincsen teremtményi szabadság, e szabadság nélkül nincsen szeretet, e szeretet nélkül nincsen boldogság és nincsen Isten Ország és nincsen résztvehetési lehetőség Isten örök életében) ember első példánya vétkezett. A Szeretet(!)-Isten taszít el! És csak a Fia véres áldozati halála által hajlandó kiengesztelődni és segíteni a maga haragja következtében tehetatlenné vált emberiségen. A kiengesztelő halál után újra szabad útja lesz az emberiségnek Istenhez, ha az ember egyesül a kiengesztelő halált halt és feltámadott Fiúval. Mi ennek az egyesülésnek a feltétlen feltétele? Csatlakozni kell a Jézus-mozgalom egyházához és abban meg kell keresztelkedni. Ha ezt a koncepciót valaki elhiszi és megkeresztelkedik, akkor és csak akkor kap utat Istenhez. Ha nem, nem...

Marad a tört vér fekete folt - mondom Arany Jánossal. Vagy Szabó Lőrincsel:

... újra hiába

Zökkent régi sínéről újabbra a régi világ:

Új függönyök mögött pereg az Ember tragédiája,

S üres egekbe vezérli a bűn a szeretet dalát" (Isten).

3. Amit Pál "az Úrtól vett" a Galata levél fényében (1Kor)

A Galata levél abból a szövetségből, amelyet Isten az ábrahám-jákobi néppel, Izraellel kötött, egyfelől elutasítja a Mózással kötött Sina hegyi szövetségújítást, másfelől pedig módosítja az Ábrahámval kötött első vagy alapvető szövetség tartalmát. Módosítja több tekintetben. Egyfelől abban, hogy a szövetség ígértartalma Isten részéről immár nem az ígért immanens földje, hanem a transzcendens örökélet. Másfelől az ígért címzettjei nem Ábrahám, Izsák, Jákob ivadécai, hanem a Krisztus és mindazok, akik Krisztushoz csatlakoznak. Harmadfelől, akivel Isten szövetséget kötött, legyenek azok akár Ábrahám, akár a Krisztushoz tartozók, annak nem cselekednie kell, hanem hinnie: tehát a cselekvést kívánó Sina hegyi szövetség Krisztus megérkeztével érvényét veszítette.

Ezzel a tanítással Pál szabályosan kitessekelte a szövetségből Izrael népének Jézushoz nem csatlakozó részét. Ha az ezek után következő levelében Pál - magánkinyilatkoztatás alapján ("én az Úrtól vettem") - közli Jézus utolsó vacsorai szavait: "Ez a pohár az új szövetség az én véremben " (1Kor 11,25), akkor mi mást érthet új szövetségen, mint amit előző levele végig gondolt és kifejtett: Isten transzcendens örökéletet ad annak, aki hisz Krisztusban?! A görög szöveg nem ad hozzá alapot, de az 1975 évi magyar ökumenikus Biblia mégis így fordít: "E pohár `amaz új szövetség az én vérem által". Úgy gondolom, a fordítás "amaz" szava utal a

Galata levél idevonatkozó tartalmaira és kifejezésre juttatja azt, amit Pál gondolhatott, amikor leírta azokat a szavakat, amiket "az Úrtól vett".

4. Ó- és Újszövetség (2Kor)

A nem sokkal az 1Kor után írt 2Korintusi levél megerősíti, hogy Pál valóban új szövetségre gondolt. A szövetség népe a Jézus vagy Pál előtti múltban is beszélt új szövetségről. Ez azonban mindig szövetségújítást, szövetségmegerősítést jelentett. Egyfelől Isten szövetségi hűségének változatlan fenntartását, másfelől Izrael új ígértét az annyi hűtlenség után is új hűségre. Mindig a régi megújítását jelentette, soha annak lecserélését. Ha önmagában az 1Kor alapján kétséges is, hogy Pál Jézus szavait szövetség-megújításra vagy lecserélésre értette, a 2Kor ezt a kétséget megszünteti.

A korintusiak = Krisztusnak a páli szolgálat által írt levele. Ez a levél: nem tintával, hanem az élő Isten lelkével van felírva; és nem kőtáblára, hanem a szívek hústábláira... a mi alkalmasságunk az Istentől van. Ő tett alkalmassá minket arra, hogy az új szövetség szolgálói legyünk, nem betű, hanem lélek, mert a betű megöl, a lélek pedig megelevenít. Ha pedig a halál szolgálata, amely betűvel köbe van vésve, dicsőséges volt, úgyhogy nem tudtak Izrael fiai Mózes arcára nézni arcának múlt dicsősége miatt, hogy ne volna még dicsőségesebb a Lélek szolgálata? Mert ha a kárhoztatás szolgálata dicsőséges, mennyivel dicsőségesebb az igazság szolgálata! Sőt, ami ott dicsőséges volt, már nem is dicsőséges, az azt felülmúló dicsőség miatt. Ha ugyanis a múlandó dicsőséges, a maradandó sokkal dicsőségesebb. Mivel tehát ilyen reménységünk van, teljes nyíltsággal szólunk, és nem úgy, mint Mózes, ki leplet tett az arcára, hogy ne lássanak bele Izrael fiai a múlandónak (ti. a szövetségnek) a végébe. De az ő gondolkozásuk eltompult, mert az Ószövetség felolvasásakor ugyanaz a lepel mind a mai napig felfedetlenül megmaradt, mivel az csak Krisztusban tűnik el. Sőt mindmáig valahányszor Mózeset olvassák, lepel van a szívükön. De ha majd megtérnek az Úrhoz, elvételik a lepel. (2Kor 3,3-16)

Izrael népének Jézus, illetőleg Pál előtti múltjában nem kevésszer esik szó új szövetségről, de sohasem beszélnek régi, illetőleg ó-szövetségről, a szövetség ott mindig örök. A szövetség minden megújítása ellenére is marad az a múltbeli szövetség, amelyet a jelenben ugyan megújítanak, de az mindig egyszer s mindenkorra szóló örök szövetség. A 2 Korintusi levélben nyilvánvalóan nem erről van szó, mert e régi vagy más szóval ó szövetségről tudósít, amelyet tintával és kőtáblára írtak, amely a betű szövetsége. Ez a betűvel írt szövetség - megöli az embert, ez a betűvel írt szövetség - a halál betűvel köbevéssett szolgálata. Ez a betűvel írt szövetség - a kárhoztatás szolgálata. Ez a betűvel írt szövetség, - ha nem volna már egy másik szövetség is, akkor a fenti megállapítások ellenére is dicsőséges volna, de mivel van már ez a másik és igen nagy dicsőségű szövetség, azért ez a régi szövetség az újnak a dicsőségéhez viszonyítva már nem dicsőséges, s ha mégis az, akkor csak egy múlandó dolognak a dicsőségét képviselheti. E régi szövetség, a Mózes-féle szövetség - nem szól teljes nyíltsággal. A Mózes-féle lepel megakadályozza, hogy Izrael fiai lássák a hatályon kívül helyezendőnek, ti. a szövetségnek az elmúlását. A régi szövetséghez ragaszkodók számára megmaradt ez a Mózes-féle lepel s az ahhoz ragaszkodók ezzel a lepellet olvassák, mégpedig rosszul, saját szövetségük szövegét. Másképpen: gondolkodásuk megkeményedett. Az e lepel által okozott sötétségtől csak akkor szabadulnak meg, ha Krisztushoz csatlakoznak. Ez a szövetség - hatályon kívül

helyeződött. Ezt a szövetséget - hatályon kívül helyezték, hiszen betűkkel írták, és így olvasni lehet.

Ezt a régi szövetséget váltja le az az új szövetség, amelyet Pál szolgál. Ez az új szövetség nem tintával van írva, hanem az élő Isten Lelkével. Nem kőtáblára, hanem a szívek hústábláira. Ez a szövetség ezért nem a gyilkos betű, hanem az élővé tevő Léleknek a szövetsége. Ez a szövetség - a Lélek dicsőséges szolgálata, nem a halálé, nem a kárhozzátása, hanem a transzcendens örökéleté. Ez nem hatályát veszítő, hanem megmaradó szövetség. Ez a szövetség biztosítja a teljes nyíltságot, mert Krisztusban eltűnik a régi szövetségnek a leple, amely gondolkodásbeli tompaságot okoz. A Krisztushoz csatlakozóké ez az új szövetség.

Láthattuk, hogy míg a Galata levélben az ábrahámi szövetség tolja félre a mózesit, itt a 2 Korintusi levélben már nincs szó az ábrahámi szövetségről. Itt már csak régi szövetségről van szó, amely a Mózesé, s amely már hatályát veszítette, valamint arról az új szövetségről, amely a Krisztusé, és érvényben van. Pál Jézushoz nem csatlakozó honfitársai újra tudomásul vehették teljes kitessékelésüket a szövetségből, amelyet Isten atyáikkal kötött.

5. Az Úr nem veti el Izraelt, ha belép az egyházba (Róm)

Hogyan volt Pál képes saját népének kitzasztására a szövetségből? A vér csak nem válhatik vízzé. Úgy volt képes, hogy meg volt győződve szövetségtanának igazáról, bár sajgott lelke a fájdalomtól a maga igazának kényszerű következményei miatt.

... nagy az én szomorúságom, és szüntelen fájdalom van az én szívemben. Mert azt kívánnám, hogy inkább én magam legyek átok alatt, Krisztustól elszakítva, testvéreim, az én testszerinti rokonnaim helyett; akik izraeliták, akiké a fiúság és a dicsőség, a szövetségek és a törvényadás, az istentisztelet és az ígéretek, akiké az ősatyák, és akik közül származik a Krisztus test szerint... (Róm 9,2-5).

Ez a szomorúság azonban nem tudta megakadályozni abban, hogy a maga koncepcióját nyakába ne varrja egy olyan Istennek, aki könyörül azon, akin könyörül, s megkeményíti azt, akit megkeményít... túl azon, hogy felelőssé teszi Isten mellett azért honfitársait is, mivel nem csatlakoztak Krisztushoz (Róm 9,6-32; 10,18-21).

Mindez azonban nem veszi el, nem vetheti el szomorúságát: "Azt kérdem tehát: elvetette Isten az ő népét? Szó sincs róla... Isten nem vetette el az ő népét, amelyet előbb kiválasztott... hiszen Isten ajándékai visszavonhatatlanok" (Róm 11,1.2.29).

Visszavonja tehát szövetségtanát? Nem. Helyette titkot közöl. Izrael Jézushoz nem csatlakozása csak ideiglenes. Mihelyst a pogányok mind megtérnek, Izrael meg nem térte is meg fognak térni. E titkot igazolni véli Izaiás alapján: "...és így egész Izrael megmentődik majd, ahogy meg van írva: eljön majd Sionból a Megváltó; eltávolítja a gonoszságot Jákob házából, és én ezt a szövetségemet adom nekik, amikor eltörlöm bűneiket" (Róm 11,26-27; Iz 59,20-21).

Pál a maga szövetségteni alapgondolatának foglyaként csak egyetlen lehetőséget lát Istennek Izraellel az atyák által kötött szövetségének fenntartására. Azt, hogy Izrael belátja, hogy Isten leváltotta a velük kötött régi szövetséget, s velük is újat kötött abban az esetben, ha Krisztushoz csatlakoznak.

6. A pogány keresztények szövetsége (Ef)

A corpus paulinum-on belül időben utoljára az Efezusi levél hozza elő a szövetség-témát. Az előző négy levéllel szemben újdonság, hogy a szövetség-témát itt már nem Izraelre, hanem a pogányokra, illetőleg a pogánykeresztényekre nézve tárgyalja. Ennek következtében mintha megszűnnék a polémia, a szembeállítás, s Pál ujjong, hogy a szövetségeknek immár nemcsak Izrael a címzettje, hanem a pogányok is.

...Ti egykor pogányok voltatok... ti abban az időben Krisztus nélkül éltetek, Izrael közösségétől elkülönítve, és mint az ígért szövetségein kívülálló idegenek reménység nélkül... most pedig Krisztus Jézusban ti, akik egykor "távol voltatok", "közel kerültetek" a Krisztus vére által (Ef 2,11-13).

A szöveg folytatása azonban nyilvánvalóvá teszi, hogy az a szövetség, amelytől a pogány keresztények nem idegenek, amelyen nincsenek kívül, amelyben az egykor távoliak immár közel kerültek, nem azonos azokkal a szövetségekkel, amelyek Izrael közösségének a szövetségei voltak:

Mert ő a mi békességünk, aki a két nemzetséget eggyé tette, és az ő testében lebontotta az elválasztó falat, az ellenségeskedést, miután a törvényt tételes parancsolataival együtt érvénytelenné tette, hogy békességet szerezve a kettőt egy új emberré teremtsen önmagában (Ef 2,14-15).

Egyértelmű: a Sinai-szövetség szövetségi tartalmától változatlanul idegenek maradtak az Efezusban élő keresztények, e levél címzettjei. Az a szövetség, amelyben Izrael és a nemzetek eggyé tételtek, nem az ábrahámi és Sina-hegyi szövetség, hanem a jézusi, amely csak az ábrahámnak a folytatója, a sinainak nem, hiszen ez a jézusi szövetség az utóbbinak érvénytelenné tevője és leváltója.

7. A jézusi és páli szövetségtan

E páli szövetségtant szeretnénk rátenni az általunk feltételezett jézusi szövetségtan mérlegére.

a) Aligha kétséges, hogy Jézus ama szövetségnek címzettjeként, amelyhez fűződő hűséget a maga vérének ontásával pecsételte meg, azokat az Izraelhez tartozókat és oda nem tartozókat tekintette, akik szavukkal és életükkel igent akarnak mondani arra az országra, amelynek örömhírét hirdette. Ez annyit jelent, hogy Jézus a maga feltételezett szövetségtanában nyilván az Ábrahámnak adott egyetemes áldás ("Tebenned áldatnak meg a föld minden nemzetségei" - Ter 12,3), folytatásaként felszámolta azt a partikularizmust, azaz csak Izraelre korlátozódást, amely a Sinai-szövetséget alapjában jellemzi. Ebben Jézus és Pál közös gyékényen árulnak.

b) Az sem kétséges, hogy Jézus a Sinai szövetségen nem csak a szövetség címzettjeit illetően módosított, hanem a szövetség tartalmát illetően is, hiszen a törvény tökéletesítését küldetése tartalmának tekintette. Ez annyit jelent, hogy ama szövetség tartalma, amelyhez fűződő hűségért vérét is ontotta, transzcendálta mind az ábrahámi, mind a Sinai-hegyi szövetség tartalmát. Hiszen az ellenséget sem kizáró egyetemes emberszeretet szükségképpen tartalma lett ennek a szövetségnek, ha egyszer annak címzettje kivétel nélkül minden ember. Ez a szövetségi tartalom-módosítás akkor is tény, ha Jézus a múlt iránt nagylelkűen, a horizontális szövetségen belül szakadást előidézni nem akarván, az atyákkal kötött szövetség summájának

vallotta a maga új borát. Hogy Pál ugyancsak az egyetemes emberszeretetet vallotta a jézusi közösségek, ha tetszik a jézusi új szövetség tartalmának, az megint csak nem lehet kétséges. Közös gyékényük tehát erre is kiterjed. Mire nem terjed ki?

c) Háromra. Az első: Jézus szövetségének tartalma, ami az isteni ígéretet nézi, nem csupán transzcendens, mert az örökélet a szeretet immanens életét is jelenti: a szelídeké lesz a föld. Második: Pál elvetette a Sinai-szövetséget. Harmadik: nem azon az alapon vetette el, hogy Jézus módosított az atyákkal, Mózással kötött szövetségi tartalmon. Hanem mint láttuk, azon az alapon vetette el, hogy a Pál által fenntartott ábrahámi szövetség és a jézusi új szövetség közös tartalmának tekintette az akárminő törvényteljesítéssel szembeállított és azt helyettesítő hitet.

d) Ez a hit alapvetően nemcsak a Jézushoz csatlakozást jelentette Pál számára, hanem az ábrahámi-sinai szövetség jelének, a körülmetélésnek elvetését (pogánykeresztények esetében) illetőleg értéktelenné nyilvánítását is (zsidókeresztények esetében). Ennek messzemenő következménye támadt. Még pedig az, hogy a Jézushoz csatlakozás s a jézusi szövetségbe belekerülés feltétlen feltételévé vált a keresztség. Ti. a keresztség által kapta meg a Jézushoz csatlakozó azt a kegyelmet, bűnbocsánatot, isteni szeretetet, amely Isten új szövetségi ígéretét, az örökélet elnyerhetését *conditio sine qua non*-ként biztosította, s amelyhez elegendő volt hozzátennünk a magunk nem cselekedet jellegű hitét.

e) Pált követően a jézusi közösségek szövetségana két irányba fejlődhetett volna tovább: a feltételezhető jézusi szövetségana irányába és a páli levelekben kifejtet páli szövetségana irányába. Ha a jézusi szövetségana irányába fejlődik tovább, akkor sem nehezedik kicsiny teher a zsinagóga és az egyház kapcsolatára, mert a jézusi szövetségana egyetemes emberszeretet-tartalma lehetetlenné tette volna a zsinagógához ragaszkodók számára az Ígéret földjéhez ragaszkodást. Lehetetlenné nem egyáltalában, hanem csupán a szeretettel összhangba nem hozható eszközök igénybevételeéről, azaz az egyenes megoldásokról kellett volna lemondaniuk. Kénytelenek lettek volna rábízni Istenre, hogy teljesítse ígéretét esetleg zsidó államiságot-biztosítás nélkül is. A jézusi szövetségana megértése ezt a - bár nem kicsiny - terhet mégis felszámolhatta volna: megérthették volna a zsinagógához ragaszkodók, hogy független Zsidóország csak az állam elhalását követően lehet lehetséges, addig a Jézus-tanítványok csak olyan evilági országokban élhetnek, amelyekben a fegyvereket s a szükségképpen ezeken nyugvó államiságot csak más, Jézushoz nem tartozó népek, személyek hordozhatják. A jézusi szövetség által létrehozott szövetségi tartalom-módosítás elvileg tehát nem jelentett volna el nem hordozható terhet a zsinagógához, a körülmetéléshez, a múlt szövetségeinek kontinuitásához ragaszkodók számára.

f) A fejlődés azonban más irányba ment tovább, Pál irányában. Még pedig tovább fokozva azokat a nehézségeket, amelyeket már a páli szövetségana is alig elviselhető méretűekké formált: leszólta ti. egyfelől azt, ami a zsinagóga számára szent volt, másfelől pedig a zsinagóga és az egyház egységben maradása feltételének a másik fél (ti. a zsinagóga) teljes kapitulációját tekintette.

g) A szövetségana történelmi fejlődése a teljes kapitulációnak ezt az igényét csak tovább fokozta. Ezt mutatja meg következő fejezetünk. Ezen túlmenően szövetségana történelmi fejlődése még egy további kapitulációt is kívánt, de ezt már az egyházon belül: a feltételezett jézusi szövetségana teljes kapitulációját a páli szövetségana előtt - elméleti tekintetben. Gyakorlati vonatkozásban pedig még további kapitulációra is sor került. Az is kapitulálni

kényszerült az egyházban, amiben Pál egyetértett Jézussal, ti. a jézusi új szövetségnek az a mozzanata, amely Jézustól akartan is újat hozott a szövetségi tartalomban: az államiséget és fegyvert és hatalmat alkalmazás elutasításának kellett kapitulálnia a jézusi új szövetség létrejötte utáni időben kibontakozó ellenséget ismerés és ennek összes következményei előtt. Magyarul: ami miatt módosított Jézus a régi szövetségi tartalom, azt az egyház felvette a maga hajójába: a keresztény katona, a keresztény gyilkos megszűnt ellentmondásnak számítani az egyház továbbfejlődő teológiájában, szövetségtanában. Ami miatt jézusi alapon is létrejöhetett volna a szakadás a zsinagóga és az egyház között, az az egyház gyakorlatában elvileg és gyakorlatilag is eltűnik. A zsidó államiséghez ragaszkodó zsinagógához hasonlóan létrejött a különféle "keresztény" államiségekhez ragaszkodó egyház. A zsinagóga és az egyház kettévált a jézusi szándék ellenére, de úgy, hogy nem csak a zsinagóga, hanem az egyház sem ragaszkodott a jézusi szövetségi tartalomhoz. Pedig e ragaszkodás nélkül végleg nem volt semmi jézusi alapja a kettészakadásnak. De erről majd könyvünk utolsó fejezetében szólunk részletesebben.

VI. Apolló, avagy a Zsidó-levél

1.A Zsidó-levél szókinséről

Mivel e tanulmányban csak a Zsidó-levél (továbbiakban: Zsid) szövetségtanának bemutatása a feladatom, s nem a Zsid mondanivalójának egészére koncentrálok, ezért egy szóstatistika segítségével szeretném érzékeltetni, mennyire középponti tárgya a levélnek a diathékológia (testamentológia), azaz a szövetségtan. Az újszövetségnek ez a könyve diathékológia központú könyv. A levél legnagyobb gyakorisággal használt szavai e téma körül köröznnek.

Az alábbiakban megadom a Zsid némely szavának, szócsoportjának az adatait: hányszor olvashatók a Zsid-ben, hányszor az Úsz-ben, s milyen a relatív gyakoriságuk a Zsid-ben. Három csoportban hozom anyagomat:

a) Legalább tízszer előforduló kifejezések, minimálisan 3,5-es relatív gyakorisággal.

b) Csak a Zs-ben előforduló szavai az Úsz-nek; ezekből csak egyet említek: azt a szót, amely a legtöbbször (nyolcszor!) fordul elő.

c) Végül a tíznél kevesebbszer, de legalább három ízben olvasható szavakat, amennyiben elérik a legalább 11,2-es relatív gyakoriságot.

. Zs ÚSz R.gy.

a)-----

1. katapaü-ó, -sis: megnyug-odni, -vás	11	13	24,0
2. kreisson: jobb	13	19	20,0
3. thüsis: áldozat	15	28	15,0
4. diathéké: szövetség	17	33	14,2
5. teleioun,-otés,-ósis,-ótés: tökéletesít	12	28	12,0
6. prospherein: áldozatot bemutatni	20	47	11,9

7. skéné: sátor	10	26	11,0
8. chóris: kívül	13	41	9,6
9. epaggelia: ígélet	14	52	7,7
10. hier-eus,archi-, -osüné: pap,főpap,-ság	34	156	6,1
11. haima: vér	21	97	6,0
12. hamartia: bűn	25	173	4,1
13. Mózes	11	79	4,0
14. Ábrahám	10	73	3,8
15. pistis: hit	32	243	3,7
16. aion, -ios: -, örökkévaló	21	193	3,5

b)-----

17. Melkizedek	8	8	abszolút
----------------	---	---	----------

c)-----

18. metochos: részesedő	5	6	23,0
19. palaioun: előregedni	3	4	21,0
20. ranti-dzó,-smos: vérrel hinteni,-hintés	5	7	20,0
21. taxis: rend	6	9	18,7
22. ephapax: egyszerismindenkorra	3	5	16,8
23. Áron	3	5	16,8
24. oneidismos: gyalázat	3	5	16,8
25. hapax: egyszer	8	14	16,0
26. diatithenai: szövetséget kötni	4	7	16,0
27. prospora: áldozat	5	9	15,5
28. mesítés: közvetítő	3	6	14,0
29. anapherein: áldozatot bemutatni	4	9	12,4
30. leitourg-os,-ia,-ein,-ikos: áldozatot -bemutató, bemutatás, bemutatni, bemutatói	6	15	11,2

A fenti 30 szó felhasználásával készíték egy bővített mondatot, amely rávilágít arra a mondanivalóra, amely, véleményem szerint, a szerzőt e levél megírására készítette. Ez a mondat így hangzik:

Az Ábrahám (14) Melkizedekjének (17) és nem Mózes (13) Áronjának (13) rendje (21) szerinti `főpap (10) a közvetítő (28);

csak az ő egyszeri (25) és egyszers mindenkorra szóló (22), a sátoron kívüli (8), az igazi sátorban (7) a bűneinkért (12) vállalt gyalázata (24), azaz vérével (11), vérének hintésével (20) bemutatott (6,29,30) `áldozata eredményezi az ígéletben (9) való részesedést (18), a `nyugalomba (1) `bemehetést, mégpedig:

- az előregedett (19) szövetségkötés (26) helyébe lépő jobb (2), tökéletes (5), örök (16) `szövetség (4) révén,

- a `hitünk (15) fejében.

Tegye a szerző szándékának a megértését könnyebbé e fenti bővített mondat két egyszerű, vulgarizált változata. A változatok vulgarizáltak ugyan, de a szerző szándékát híven tolmácsolják.

Értelmetlen és haszontalan hülyéskedés, amit a zsidók csinálnak szövetségükkel, thórájukkal, főpapjaikkal, mert csak a mi főpapunk új és örök szövetsége és áldozata erejében kapunk bűnbocsánatot és üdvösséget. Kutyafülét ér a régi szövetség, csak az új szövetség révén tudunk bejutni a mennyországba.

2. A levél bemutatása

A levél részletes elemzése vagy akár csak a szóstatistikából egybeállított mondat kibontása helyett csupán a levél szövetség helyeinek bemutatására korlátozom magam. Az első szövetség említését csak a levél közepe táján találjuk: " Krisztus jobb szövetségnek lett kezesévé". (7,22).

Hogyan jut el a szerző ehhez a megállapításhoz? Azáltal, hogy vallja: hogy egyfelől papi áldozat nélkül nem kaphatjuk meg azt az örökséget, amelyet Isten esküvel ígért meg Ábrahámnak, másfelől a Jézus előtti papság áldozata e célra alkalmatlan, de a Jézus-főpap már alkalmas főpap.

Ha tehát a tökéletesség elérhető volna a levita papság által... mi szükség még azt mondani, hogy Melkizedek rendje szerint más pap támad, aki nem Áron rendje szerint való? Amikor megváltozik a papság, szükségképpen megváltozik a törvény is... és az még inkább nyilvánvaló, ha Melkizedekhez hasonlóan támad más pap, hiszen ez nem testi parancsolat törvénye szerint támad, hanem örökkévaló élet ereje szerint, a bizonyágtétel így szól: " te pap vagy örökké Melkizedek rendje szerint". Ugyanis egy korábbi parancsolat eltöröltetik, mivel erőtlen és használhatatlan, mert a törvény semmit sem tett tökéletessé. Viszont egy jobb reménységet támasztott, mely által közeledhetünk Istenhez... ezért ő jobb szövetségnek lett kezesévé... ezért üdvözíteni tudja örökre azokat, akik általa járulnak Istenhez, mert ő mindenkor él, hogy esedezzek értük... Neki nincs szüksége arra, mint a főpapoknak, hogy napról napra előbb saját bűneikért mutassanak be áldozatot, azután a nép bűneiért. Ugyanis ezt egyszer s mindenkorra megcselekedte, amikor önmagát adta áldozatul. Mert a törvény erőtlen embereket rendelt főpapokká a törvény utáni eskü ígéje pedig a Fiút, aki örökre tökéletes." (7,11-28)

A Jézus előtti eszközök (törvény és papság) elégtelenek tehát, tökéletlenek, erőtlenek, használhatatlanok. Minek következtében változásra van szükség, hogy jöjjön a jobb, jöjjön az örökre tökéletes.

Most azonban a mi főpapunk annyival külön szolgálatot nyert, amennyivel annak a külön szövetségnek lett a közbenjárója, amely jobb ígéretek alapján kötött. Mert, ha az első hibátlan lett volna, nem lett volna helye egy másodiknak (8,6-7).

Folytatódik tehát a szembeállítás. Egyfelől van az első és hibás szövetség, másfelől van a külön szolgálat, a jobb ígéretek ágyában külön és második szövetség. Hogy Istem maga is így gondolja a dolgot, azt hivatott bizonyítani a Jeremiás-idézet:

Mert hibáztatja őket, amikor így szól: "Íme eljön majd az idő, így szól az Úr, amikor új szövetséget szerzek Izrael házával és Júda házával, nem olyan szövetséget amelyet atyáikkal kötöttem azon a napon, amikor kézenfogva kivezettem őket Egyiptom földjéről. Mivel azonban ők nem maradtak meg az én szövetségemben, én sem törődtem velük, így szól az Ur. Ez lesz a szövetség, amelyet Izrael házával ama napok után kötök, így szól az Ur: törvényeimet elméjükbe adom és szívükbe írom azokat, és Istenük leszek, ők pedig az én népemmé lesznek. Akkor senki sem tanítja többé így a társát és testvérét: ismerd meg az Urat! Mivel mindenki ismerni fog engem, a kicsinyek és nagyok egyaránt. Mert irgalmas leszek gonoszágaikkal szemben, és bűneikről nem emlékezem meg többé (8,8-12; Jer 31,31-33).

Az idézett Jeremiás szöveg különös szemléletet tartalmaz:

- a) Istennek van kétféle szövetsége: a Sina-hegyi meg egy jövőbeli új szövetsége. Azért veszi elő az újat, mert Izrael nem tartotta meg a szövetségi hűséget.
- b) Isten irgalmasan fátylat borít Izrael hűtlenségére.
- c) Isten új szövetségéhez Izrael és Júda háza meg fogja majd őrizni a szövetségi hűséget.
- d) Erről az újszövetségi hűségről maga, Isten gondoskodik, amiről a régi szövetség idején nem gondoskodott, hanem akkor még Izrael és Júda népétől várta el a szövetségi hűséget.

Óhatatlanul felmerül a kérdés, miért nem vette le Isten a polcra már a Sinai szövetségkötés idején ezt a jobbikfajta szövetséget, amelyikben ő maga gondoskodik Izrael és Júda szövetségi hűségéről? Válaszolok. Nincs Istennek ilyen jobbikfajta szövetsége. Csak olyan fajta szövetsége van, amelyben a szövetséges partnernek magának kell gondoskodnia a maga szövetségi hűségéről. Isten nem tud gondoskodni az én hűségemről. Isten nem lehet helyettem hűséges. Ha helyettem hűséges, akkor már nem lehet szó hűségről, csak megdeterminált emberről. De a megdeterminált ember már nem ember, csak bábu. S ha az, akkor Isten nem szövetséget köt az emberrel, hanem bábjátékozik a bábuvá silányított emberrel. A Pál-tanítvány Apolló megtalálta az Ószövetségben az alkalmas idézetet, amelynek segítségével bizonyíthatja, hogy van két szövetség: egy első, régi, elavult, megöregedett, enyészethez közeli; valamint egy második, amelyik új, el nem avuló, meg nem öregedő, el nem enyésző, hanem az elsőt leváltó.

Amikor az újról szól, elavulttá teszi az elsőt, ami pedig elavult és megöregszik, az közel van az elmúláshoz (8, 13).

A 9-10. fejezetben kulminál a levél szövetségteológiája. Kilenc ízben is kifejezetten említve a "szövetség" szót és több ízben jelzővel, névmással utalva rá.

Az első szövetségnek volt istentiszteleti rendje... a második kárpiton túl pedig volt egy sátor... ebben volt... a szövetség ládája... a szövetségládjában voltak a szövetség táblái... ott olyan ajándékokat és áldozatokat mutatnak be, amelyek nem tudják lelkiismeretében tökéletessé tenni a szolgálattevőt. Ezek a külső rendelkezések... csak a megjavítás idejéig kötelezők. Krisztus pedig... a nagyobb és tökéletesebb sátoron át jelent meg... Nem bakok és bikák vérével, hanem tulajdon vérével ment be egyszer s mindenkorra a szentélybe, és örök váltságot szerzett... A bakok és bikák vére külsőleg tesz tisztává... a Krisztus vére... megtisztítja lelkiismeretünket... Így tehát egy új szövetség közbenjárója lett Krisztus, mert meghalt az első szövetség alatt elkövetett bűnök váltságaért, hogy az elhívottak elnyerjék az örökkévaló örökség ígését... Mert ahol szövetség van, ott a szövetségszövetségnek meg kell halnia. Az első szövetséget sem léptették életbe vér nélkül, mert... Mózes... meghintette... az egész népet: ez annak a szövetségnek a vére, melyet az Isten rendelt számotokra... vér kiontása nélkül nincs bűnbocsánat... Krisztus nem is azért ment be, hogy sokszor áldozza föl magát, ahogy a főpap megy be évenként... más vérével... így... egyszer jelent meg az idők végén, hogy áldozatával eltörölje a bűnt... Krisztus egyszer áldoztatott fel, hogy sokak bűnét elvegye (9,1-28).

Látható: a Tóra szőröstül-bőröstül elveszítette minden jelentőségét. A Tóra tanításbeli felének hátrálnia kellett a hit elől, a Tóra szentélyi, kultuszbeli felének hátrálnia kellett a Krisztus egyszeri áldozatbemutatása előtt. A Tóra egészét háttérbe szorította és leváltotta a hit és a Krisztus keresztye. Minek naponta és évente újra és újra csinálni valamit tökéletlen hatásfokkal, ha egyszer az egyetlen nagypénteki tett egyszer s mindenkorra szóló érvényűen tökéletes munkát végzett az Istent az ember bűneiért kiengesztelés tekintetében. A témát folytatják a következő fejezetek.

A Tórában előírt áldozat sohasem képes tökéletességre juttatni az odajárulókat. Különben... az egyszer megtisztult áldozók többé semminemű bűntudattal nem bírtak volna... lehetetlen, hogy a bikák és bakok vére eltörölje a bűnöket (10,1-4).

Igazolja a 40. zsoltár alapján, hogy Isten nem is akarta ezeket az áldozatokat, hanem kizárólag csak a Krisztusét akarta.

Előbb azt mondta: "áldozatokat és ajándékokat, égő és bűnért való áldozatokat nem akartál, sem nem kedveltél" (ezeket a törvény szerint mutatják be), de később így szól: "Íme, itt vagyok, hogy teljesítsem a te akaratomat". Megszünteti az elsőt, hogy helyébe állítsa a másodikat: az ő akarata szentelt meg minket Jézus Krisztus testének feláldozása által egyszer s mindenkorra (10, 8-10).

A levita pap olyan áldozatokat mutat be, "amelyek sohasem képesek eltörölni a bűnöket", a Krisztus pedig "egyetlen áldozatával örökre tökéletesítette a megszentelteket". Ezután Apolló újra idézi a már korábban idézett Jeremiás szöveget: "Ez az a szövetség, amelyet kötök velük... bűneikről többé nem emlékezem meg" (10, 16-17), hogy megadja a jeruzsálemi kultusznak a kegyelemdőfűst: 'ahol pedig bűnök bocsánata vagy, ott nincs többé bűnért való áldozat' (10,18).

A szerző úgy gondolja, hogy a Krisztus kereszthalálával elkövetkezett az emberiségnek az a korszaka, amelyben a Jézushoz csatlakozók részéről megszűnik a bűn. A Krisztus kereszthalála "az első szövetség idején elkövetett bűnöket" törli el. Ha mégsem szünnék meg, ha akad olyan Jézushoz csatlakozó, aki mégis vétkezik, annak a számára ezen az alapon már nincs is segítség.

Mert ha szándékosan vétkezünk az igazság teljes megismerése után, nincs többé bűneinkért való áldozat, hanem az ítéletnek valami félelmes várása, amikor tűz lángja fogja megemészteni az ellenszegülőket (10,26-27).

Az előző szövetség semmibevevőjét a törvény meggyilkoltatta: mennyivel súlyosabb büntetésre lesz méltó az, aki Isten Fiát lábbal tapodja; a szövetség vérét, amellyel megszenteltetett, közönségesnek tartja és a kegyelem Lelkét megcsúfolja... félelmetes dolog az élő Isten kezébe esni (10,29.31).

A levél olvasóit segítse ebben a helytállásban az, hogy a Sinai-hegyi szövetségnél - alig győzi a szerző fényesre rajzolni - különb szövetség részesei lettek: mert nem járultatok... szélvészhez... nem bírták ki, ami nekik parancsolva volt... hanem járultatok... a mennyei Jeruzsálemhez... az elsősülöttek... egyházához, akik be vannak írva a mennyekbe... és az újszövetség közbenjárójához, Jézushoz, és a meghintés véréhez, amely hatalmasabban beszél, mint az Ábel vére (12,18-24).

Az újszövetséghez tartozók, tehát az egyház népe adja az elsősülötteket. Elsősülötteket, mert valami tökéletesen új kezdődött. Ezek az elsősülöttek vannak beírva a mennyekbe. Iróniával is, de méginkább fájdalommal lehet csak gondolnunk arra, hogy néhány esztendővel e levél megírása után a Jeruzsálem ostromából megmenekülő zsidó írástudók Jamniában elrendelik a zsinagógai liturgikus imádkozás anyagaként, hogy Isten törölje ki a noszimeket (= a Názáretit követőket) és egyéb eretnekek nevét az Élet könyvéből... azaz Apolló elsősülötteinek a nevét. Iróniával, mert a kívülállók számára nevetséges ez az Istent államosítás, Istent kisajátítás. Fájdalommal, mert a nem kívülállók, az Isten ügye elkötelezettjei ordíthatnának a fájdalomtól, hogy miként cseréli le itt is és ott is az emberi önközpontúság a szeretetet; vagy ahogy a fiatal Szabó Lőrinc mondja: "Üres egekbe vezérli a bűn a szeretet dalát".

Így lett aztán hallatlan fontosságú az elsősülöttek egyházában (is), hogy az elsősülöttek engedelmeskedjenek vezetőiknek, nehogy felüthesse fejét valaminő ellenséget érteni akaró disszidens magatartás. Olyasmi, amiről a "Cigány a Doberdón" történet mesél. A cigány mondja az első világháborúban a doberdói fronton a főhadnagynak: "Főhadnagy úr, kérdezem alássan, hol van az én ellenségem?" A főhadnagy az olasz lövészárkok irányába mutat. A cigány erre elindul abba az irányba. A főhadnagy rászól: "Hová még Bibás?" A cigány válaszol: "Megyek s kibékülök vele." Eddig a történet. Hogyan beszél le a cigányt a főhadnagy a kibékülésről, arról már nem szól a történet. Nem, mert köztudott, hogy hadbíróság, fejbélövés, helyszínen felkoncolás jár annak, aki ki akar békülni az ellenséggel. A vallási alakulatok fő és még főbb hadnagyainak is megvan a maguk kibékülésről lebeszélni akaró eszköztáruk: "Rettenetes az élő Isten kezébe esni!", s bizony oda esik, aki megkérdőjelezi - lövészárkon innen és túl egyaránt - a főhadnagyk-elöljárók eligazításait arról, hogy kik vannak beírva az Élet könyvébe. Mindig azok, akik a soros főhadnaggal a lövészárkok nem túlsó oldalán állnak.

Ne feledkezzetek meg előljáróitokról, akik az Isten Igéjét hirdették nektek... engedelmeskedjete előljáróitoknak és hallgassatok rájuk, mert ők vigyáznak lelkeitekre... (13,7.17)

Úgy vigyáznak, hogy megmagyarázzák cigányoknak és elsősülötteknek, hogy az Isten csakis és kizárólag a lövészárkok innenső oldalán található, elérhető. Pl. így:

Van oltárunk, amelyről nincs joguk enni azoknak, akik a Sátorban szolgálnak... Jézus... hogy megszentelje az ő tulajdon vére által a népet, a kapun kívül szenvedett. Menjünk ki tehát őhozzá a táboron kívül... a békesség Istene pedig aki az örökszövetség vére által kihozta a halálból a juhok nagy pásztorát, a mi Urunkat, Jézust, tegyen készségessé titeket minden jóra... (13,10.12.13.20-21)

A táboron kívülre! A táboron kívül találjuk meg Jézust - ez a végső summája a Zsidó-levélnak. Ez a vége az újszövetség szövetségteológiájának. Az újszövetség szövetségteológiájának vizsgálatát kezdve idéztem azt a teológust, aki úgy gondolja, hogy a Zsidó-levél alapján érthetjük meg, mire is gondolt Jézus az utolsó vacsorán, amikor a szövetség vérét említette. Akkor egy kérdőjelet illesztettem ehhez a megállapításhoz. Most kiegyenesítem a kérdőjelet és felkiáltójelet csinállok belőle: nem erre gondolt, a táboron belül maradásra gondolt!

3. Grandis passus extra viam!

Ahogy a Thóra "pedagógus" volt Jézus számára, úgy Pál is Apolló számára. Pál még kemény teológiai munkával jut el arra az eredményre, hogy a jézusesemény jelentősége abban áll, hogy Jézus kiengesztelte az Atyát az emberiség bűneiért, tehát abban, hogy a maga engesztelő halálával bűnbocsánatot szerzett nekünk. Apolló viszont ezt a tanítást már, mint kész eredményt veszi át tanítómesterétől, Páltól. Kettőjük munkája eredményeként indul rögzülésnek - egyenlőre kétezer esztendőre szóló hatállyal - a Cur Deus homo? kérdésre egy olyan válasz, amely nem csupán elmegy a jézusi válasz és szándék mellett, hanem alapvetően szembe is kerül azzal. Szembe is, mert Jézus az Atyát egyfelől eleve csupa-irgalomnak, csupa-szeretetnek rajzolja, s így senkinek sem kell meghalnia azért, hogy az Atya hajlandó legyen magához ölelni a Hozzá visszatérő tékozló fiút. Másfelől pedig Jézus azt tanítja, hogy Isten Országáa rajtunk fordul. Ha pedig rajtunk, akkor Isten állhat akár a feje tetejére is, ha mi, emberek nem a szeretetre tesszük reá életünket, akkor Isten Országának ügye nem megy előbbre. Ezzel a jézusi szemlélettel szemben Apolló azért ünnepli Jézust, hogy egyszeri nagypénteki áldozatával egyszersmindenkorra szentté, istennektetszővé, elfogadottá tett minden embert. Természetesen Apolló is tudja, hogy ez csak annyit jelent, hogy az Atya hajlandó szeretni az embert. Ennyit jelent és nem üdvösség-automatikát, hiszen az üdvösséghez kell az ember hűsége is.

Az egész páli-apollói gondolkodás mélyén ott rejlik egy ki tudja milyen eredetű gondolat. Az a gondolat ti., hogy a bűn következtében halálos sebet kapott Isten és ember kapcsolata, tehát a "szövetség". Pál és iskolája számára Jézus jelentősége abban áll, hogy begyógyítja, eltünteti ezt a halálos sebet. Halálos sebet kell mondanom, mert az ember e páli szemlélet szerint s e páli Jézus-szerep nélkül bizony bele is halna abba, hogy Isten nem hajlandó magához emelni őt. Hogyan tudott ez az Izrael népétől, a "Törvény és Próféták"-tól is, és Jézustól is idegen koncepció megszületni az Izraelhez tartozó s a Törvényt és Prófétákat ismerő s Jézusért rajongó Pálban - erre még nincs megnyugtató szellemtörténeti válaszunk. Legfeljebb pszichológiai. Meg kellene találnunk - s ez biztosítaná a szellemtörténeti választ -, azt az írást, amely Pál előtt és Páltól - igazolhatóan - olvasottan elmondja, hogy az emberi bűn (bűnök) következtében Isten megharagudott az emberre, s nincs módunk ezt a haragvó Istent kiengesztelni magunk iránt. Mert ennek a feltételezett és valaki által képviselt nézetnek-ismeretnek, gnózisnak s szerzőjének

válaszol a corpus paulinum. Ez a gnózis lett csapda Pál, Apolló és a hozzájuk igazodó keresztény kétezer esztendő számára.

E gnózis-hatás nélkül Apolló Izaiással és a többi prófétával együtt elmondhatta volna, hogy a felebarát szeretete nélkül Izrael számára haszontalanok a templomi áldozatok, mert az Atya akaratának teljesítése nélkül nem lehet asztalhoz ülnünk az Isten országában. Azt is elmondhatta volna, hogy a templomi papság szerepénél jelentősebb Izrael minden tagjának a papsága, akármely törzshöz tartozzék is. Ti. az a papság, amelyre a próféták nyomában Jézus mutatott példát nekünk: a vérig való hűség papsága, az életünket az atyai akarat teljesítéséért odaáldozás papsága. Fölibe emelhetne volna ezt a papi funkciót a Lévi-törzs papi funkciójának s Izrael érthette volna Apolló szavát, mert írva van - ti. a 40. zsoltár 7-9 verseiben: "égő és bűnért való áldozatokat nem kedveltél... Imé itt vagyok... , hogy cselekedjem, oh Istenem, a te akaratodat" (Zsid 10,6-7).

De a gnózis-problémának s e probléma páli feloldásának hatására Apolló a Jézus-eseménynek a Jézustól szándékolt céltól és jelentőségtől különbözött tulajdonított. Ezt a különbözött nevezzük most vallási csodaszernek. S e "vallási csodaszer" rendre szembekerül a teremtésteológiával. Ez utóbbi ennyit mond: jónak kell lennünk. A vallási csodaszer keresők pedig eleve lemondanak arról, hogy az embernek sikerülhet jónak lennie, etekintetben reménytelenek. Ez a reménytelenség arra felé mozgatja őket, hogy az emberi élet problémáját valami másban keressék és találják meg, mint amit a teremtésteológia, az általános emberi lelkiismeret szava elibénk ad. Ez a más sokféle lehet. Két alaptípusára utalok csupán.

- a) Valami ősi rontás történt s a vallásnak ki kell módolnia az ősi rontás hatálytalanítását.
- b) Az ember alkalmatlan arra, hogy jó legyen, s a vallásnak valahogy ki kell módolnia, hogy az Isten maga legyen jó az ember helyett.

E vallási csodaszer megjelenésének vészes következményei vannak. Kettő is.

- a) Mindegyik vallás kitalálja a maga egyedüli és kizárólagos hatású csodaszerét, minek következtében vallások versengenek egymással s gyilkos háborúkba keverednek egymás ellen.
- b) Isten teremtésteológiai gondolata, hogy az embernek jónak kell lennie, kitessékelődik a vallásokból, s profán próféták viszik tovább a történelemben Isten ígését, "amelyet Fia által szólott nekünk ez utolsó időkben" (Zsid 1,1).

VII. A szövetség tan története

1. Nincs megírva

A szövetségteológia története nincs megírva. Jelen dolgozatomban én sem vállalkozom rá. Csak annyit tettem, hogy megnéztem Funk, Patres Apostolici (Tübingen 1901.) két kötetének szókigyűjtésében a diathéké szót. A Didaché, a második Kelemen levél, Ignác hét levele, Polikárposz levele és vértanúsága, a Diognétoszhoz írt levél, Hermász Pásztora nem használja szavunkat. Használja viszont az 1 Kelemen-levél kettő és a Barnabás levél tizenkét ízben. Az 1 Kelemen-levélnek nincs szövetségteológiája. A két szövetség-helye (15,4; 35,7) zsoltáridézet. A zsoltáros pedig csak a régi szövetségre gondolhat. A szerző maga mit sem mond a szövetségről, sem a régiről, sem az újról.

Annál inkább a Barnabás-levél, amely filippikázik valakik ellen, akik a mi doberdói cigányunkhoz hasonlóak a szövetségteológiában. Azt a nézetet képviselik, hogy azért már a régi szövetséget Isten igazán csak a zsidókkal kötötte. Jól mondom? Igen. A Barnabás-levelet a második század első felére datálják. Pál és Apolló levelei ekkor már két, esetleg három nemzedék óta termékenyítik az egyházban élőket. Nincs már kétség atekintetben, hogy Isten Jézusban a régi szövetség helyett új szövetséget kötött az egyházzal. Láttuk a páli és apollói lépéseket ebben az irányban. Miért álltunk volna meg? Nem álltunk meg. Továbbléptünk. Barnabás ilyen továbblépő. Minden szociológiai alakulaton belül vannak konzervatív elemek. Az egyházban is. Ezek az elemek-emberek le akarnak ragadni a tegnapiánál, a pálinál, az apollóinál. Barnabás nem ilyen. Ő továbblép. Lépésének tartalma: 'Nem a régi helyett kötött velünk Isten új szövetséget... a régit sem velük kötötte... a régit is mivelünk kötötte.

2. A Barnabás levél ismertetése

Az egész levélen végighúzódik az első és a harmadik személyű személyes névmás feleselése: a mi, a nekünk, a rólunk, stb. egyfelől, s ez jelzi az egyházat, valamint a ti, nekik, róluk, stb, s ez jelzi az egyházba magukat át nem igazoló zsidókat. Ami dicséretet olvas Barnabás a zsidó Bibliában, az mind az egyházra vonatkozik, ami gyalázatot olvas, az mind a keresztényekhez nem csatlakozó zsidókra vonatkozik. Ebben az auto- és heterosztereotípiás levegőben fogant a levél, és ebben fogant a levél egész szövetségteológiája. Lássuk, miként jut el Barnabás a maga eredményeire...kérem töletek..., hogy most vigyázzatok magatokra, és ne válljatok hasonlóvá bizonyos emberekhez, akik bűneiket bűneikre halmozzák, majd azt mondják, íme ez a ti és a mi szövetségünk (4,6).

A szövegből nem világos, hogy mit képviselnek azok a bűnt bűnökre halmozó emberek, akiknek eszmei hatásától óhajtja Barnabás óvni a maga olvasóit. A szöveg két eshetőséget is megenged:

- a) Egyetlen szövetség van, és ennek címzettjei: zsinagóga és egyház egyaránt
- b) Több szövetség is van, a régi szövetség címzettjei a zsinagógához tartozók, az új szövetség címzettjei: az egyházhoz tartozók.

A páli, apollói gondolatfejlődés iránya a b) változat mellett szól. Lettek volna a második század első felében olyanok, akik a jézusi szövetségteológia vonalában állva az a) változatot képviselték? Izgató kérdés, amire bizony jó volna valahonnan adalékot találni. Egyenlőre azonban olvassuk tovább a Barnabás-levelet.

A szövetség a miénk, ők azonban mindörökre elveszítették a szövetséget, már akkor, mikor Mózes átvette azt. Az írás ugyanis ezt mondja: "és Mózes negyven nap és negyven éjjel böjtölt a hegyen és átvette a szövetséget az Úrtól, a kőtáblákat, melyeket az Úr ujja írt." A szövetséget eljátszották azonban, amikor a bálványokhoz fordultak. Az Úr ugyanis így szól: "Mózes, Mózes, menj le gyorsan, mert néped, melyet kivezettél Egyiptomból, törvényteleniséget cselekedett". Megértette ezt Mózes és elhajította kezéből a két kőtáblát, szövetségük összetört, hogy a szeretett Jézus szövetsége belepecsételődjen a mi szívünkbe az ő hűségének reményében... mi magunk leszünk... a Krisztus szövetségének örökösei (4,7-8; 6,19).

Mivel közismert, hogy az a forrás, amelyet Barnabás használ, a Barnabás által leírtak ellenére is tovább folytatja annak a szövetségnek a történeti tárgyalását, amelyet Isten a Sinai hegyénél

Izrael népével kötött, nincs szükség a fentiek kritikájára. Tovább megyünk. Barnabás vitapartnere megemlíti a zsidókkal kötött szövetség jelét, ami a bűnt bűnre halmozók hatása alá került ember számára mégis csak arról beszél, hogy Isten talán mégis csak kötött volna szövetséget Izraellel is:

Azt fogod azonban mondani: ez a nép tényleg körülmetélkedett a szövetség megpecsételéseire. Ezzel szemben, minden szír, arab, a bálványok papjai is körül vannak metélve. Talán ezek is szövetségükhöz tartoznak? Még az egyiptomiak is körülmetélkedtek (9,6).

Gondolatának további igazolását befejezve Barnabás a jó munkát végzett ember öntudatával állapítja meg saját tanításáról: "Valódibb tanítást tőlem senki más nem kapott, de tudom, ti méltók vagytok rá" (9,9).

Ezután a másodszülött Jákob, illetőleg másodszülött Efraim előtérbe helyezésével akarja szerzőnk kétségtelenné tenni, hogy a másodszülött számít első népnek és a szövetség örökösének.

Lássuk azonban, hogy a mi népünk vagy az ő népük az örökös, a szövetség a miénk vagy az övék? Halljátok, mit mond az Írás a népről: "Imádkozott Izsák feleségéért, Rebekáért, mert magtalan volt; és ő fogant" majd: "és elment Rebeka érdeklődni az Úrnál, s az Úr ezt mondta neki: két nép, két törzs van méhedben, egyik nép legyőzi a másikat, s a nagyobb szolgálni fog a fiatalabbnak". Fel kell fognotok, ki Izsák, ki Rebeka, kire utalt, hogy egyik nép nagyobb lesz, mint a másik. Egy másik jövődőlésben világosabban kimondja Jákob ezt fiának, Józsefnek, amikor így szól: "Íme nem fosztott meg engem az Úr arcodtól, hozd ide fiaidat, hogy megáldjam őket". És hozzávezette Efraimot és Manasszét, azt akarta, hogy Manasszét áldja meg, mert ő volt az idősebb. József őt atyja jobbkezéhez vezette, Jákob azonban a Lélekben előre látta a jövődőlő népet. Hogyan is mondja? "Jákob keresztbe tette kezét, jobbját tette Efraim fejére, a másodikra és a fiatalabbra és megáldotta őt. József pedig így szólt Jákobhoz: tedd át jobboldat Manasses fejére, mert ő elsőszülöttem. Jákob így válaszolt Józsefnek: tudom, gyermekem, tudom; de az idősebb szolgáljon a kisebbnek és ő is megáldatik". Látjátok, kiről döntött úgy, hogy az első nép legyen és a szövetség örököse? (13,1-6)

Ezek után a szerzőnek már csak egy feladata van hátra. Akörül már nincs semmi kétsége, hogy a zsidók nem részesültek szövetségben Isten részéről. Akörül se, hogy mi kaptuk meg azt a szövetséget, amelyet ők elvetettek. Már csak azt kell még megmutatnia, 'hogyan kaptuk meg mi. Így kezd hozzá: "ha még Ábrahámról is megemlékezünk, akkor tudásunk teljességét értük el" (13,7). Megteszi.

Mit mond Isten Ábrahámnak, amikor hitét megigazulására tudta be? "Íme, Ábrahám, téged népek atyjává tettelek, melyek körülmetélkedés nélkül hisznek Istenben". Igen, de lássuk, vajon azt a szövetséget, melyről esküvel ígérte az atyáknak, hogy a népnek fogja adni, megadta-e, azt kutassuk. Megadta nekik, de ők nem voltak rá méltók, hogy megkapják bűneik miatt (13,7; 14,1).

Ezután következik a korábban már látott kőtáblákat összetörési történet, és azt elmondva így folytatja:

Mózes valóban átvette, ők azonban nem voltak méltók rá. Tudjátok meg azonban, hogyan kaptuk meg mi. Mózes, mivel famulus volt, átvette, az Úr azonban nekünk adta, öröksége népének, mivel értünk szenvedett. Megjelent az Úr azért, hogy egyrészt beteljen bűnei mértéke,

másrészt, hogy mi kapjuk meg a szövetséget öröklő Úr Jézus által, aki arra rendeltetett, hogy megjelenése által a haláltól már elemésztett és a tévely törvényszegésének kiszolgáltatott szíveinket kimentse a sötétségből, Igéje által kötve szövetséget velünk. Megíratott, hogyan hagyta meg neki az Atya, hogy bennünket mentsen ki a sötétségből, és így szent népet készítsen neki (14,4-6).

Maga az Atya bízta meg ezzel Jézust, amit különböző Izaiás idézetek igazolnak. Pl. ez: "Én, az Úr, Istened, igazságosságban hívtalak meg téged és fogom a kezedet, megerősítelek és a nép szövetségéül adtalak téged, hogy a pogányok világossága légy..." (14,7; Iz 42,6-7).

Befejezzük. A Barnabás-levél egyelőre megtette a szövetségteológiában az utolsó lépést. Ezek a lépések még gondolati jellegűek voltak. De a gondolat előbb-utóbb tetté érik. E tettek története részünkről megírásra vár. Eddigelé nagyobbára csak tetteink szenvedő alanyai írták meg azt. Mert hogy miféle tettek születhetnek meg az auto- és heterosztereotípiában fogant gondolatokból, az nem kétséges. A tett órája ütött, amikor a negyedik században az egyház számára lehetőségessé vált elkövetni a hatalommal egy gyékényre kerülés bűnét. Keresztények Kallinikumban zsinagógát fosztanak ki és rombolnak le. Amikor a császár ezeket a keresztényeket a zsinagóga újjáépítésére akarja kötelezni, Szent Ambrus, a milánói püspök kiközösíti a császárt, azaz nem engedi meg, hogy részvegyen a szentmisén. Mesteri kezekkel rajzolja meg az ambrusi álláspontban rejlő keresztény skizofréniát a művész eszközeivel Déry Tibor a Kiközösítő című regényének hetedik fejezetében.

Persze Déry Tibor zsidó. Katarzisra pedig addig nem számíthatunk, amíg ezeket a "beszámolókat" csak olvassuk és elviseljük, de nem magunk írjuk. Kallinikumot s a többit, ami a gettókon, sárga csillagokon és inkvizíciós ítéleteken és gyilkosságokon keresztül történt napjaink hat millió zsidót legyilkoló holocaustumáig. A IV. századdal induló "keresztény" és Jézustól merőben idegen tettek előzménye nélkül aligha jön létre az említett holocaustum s a negyedik századdal induló tettek pedig aligha indulnak el anélkül az első és második századbeli szövetségteológia nélkül, amelynek alapjait próbáltam felvázolni ebben a tanulmányban.

VIII. Összefoglalás

1. Zsinagóga és egyház szétválása

Ha a szövetség szó az Isten emberkapcsolatát és az ember istenkapcsolatát jelzi, akkor megállapíthatjuk, hogy e kölcsönkapcsolat címén a zsidókeresztény kultúrkörben az alábbi gondolatok születtek meg.

- a) Isten megígér valamit az embernek a jövőt és az abszolút jövőt illetően. Örökre ígéri meg. Szövetségi hűsége abszolút.
- b) Isten bizonyos feltételek ellenében ígéri meg az embernek azt, amit megígér.
- c) A feltételt teljesítők kapják meg, amit Isten megígért, azaz, szövetségi hűségük fejében kapják meg azt.

A keresztény szövetségteológia arra az eredményre jutott, hogy Jézus nagypénteki halála óta Isten szövetségének címezte már az egyház. A szövetség volt népe, a zsidóság csak akkor lehet címezett, ha belép az egyházba. Ennek az a következménye támadt, hogy a Szövetség

népének teológusai, azaz a zsidó írástudók megszűntek partnerek lenni az egyház számára a teológiában egyáltalában, s így konkrétan a szövetségteológiában is. Egy nép, amelyből Izaiások és Jeremiások támadtak, Jézus korában és Jézus mellett Nikodémusok és Gamálielek, - mint nép, kiszállt abból a gondolattermelésből, amelyet az egyház, mint az Ige szolgálja, mindig a magáénak tudott. Úgy gondolom, hogy ez a szolgálni akart Ige mérhetetlenül nagy kárára történt így. Azért gondolom, mert a Jézus előtti kétezer esztendő nevelődés e népben olyan génbankot halmozott fel, amelynek érvényesülése az emberi élet bármely területén nyilvánvaló a valóságot elfogulatlanul szemlélni akaró ember számára. Ha mindezt egyszerűbben és talán érthetőbben akarom megfogalmazni, akkor ezt mondom: az egyház a maga zsinagógától elszakadtsága következtében azt, amit az elmúlt kétezer esztendő alatt gondolt, azt a kétezer esztendő előneveltségű választott nép közreműködése nélkül gondolta. Vulgárisan: a teológiát a "gojok" csinálták, a "bölcsek rabbik" nélkül. Nem tudom, hogy hány Magyarországon született ember kapott már Nobel-díjat, csak azt tudom, hogy ezek nagyobb fele zsidó, pedig a Magyarországon született embereknek legföljebb 5%-a lehet zsidó. Kodály Zoltán is hivatkozott erre, amikor a negyvenes évek végén a Zeneakadémián a felvételi vizsgák eredményeképpen népi káderek alig voltak felvehetőek. A polgári (értsd: zsidó) elemek túlsúlyát azzal magyarázta a bizottságnak Kodály, hogy Dávid király udvarában már háromezer esztendővel korábban is otthonos volt a magas szintű zenekultúra.

Témánkon belül arra szeretnénk utalni, hogy a keresztény szövetségteológia aligha rögzülhetett volna bele abba, amibe belezsugorozták, ha ezt a teológiát zsidók is csinálták volna, azaz ha a nem-zsidók a zsidó gondolkodás kontrollja alatt dolgozhattak volna. Végigszaladok a legfontosabb témákon.

2. Örökség

Az Ószövetségben és Jézusnál is a szövetségben megígért örökség tartalma - immanens és transzcendens volt. Jézus úgy ígérte az örök életet, hogy azt is megígérte, hogy "a szelídek fogják örökölni a földet" (Mt 5,4). A sokezer esztendő zsidó bölcsesség bizonyára megóvhatta volna Jézus követőit az immanens remény feladásától, a siralomvölgy-koncepciótól, s attól, hogy Isten kényszerült az egyház ellenségei által visszaadni a megkeresztelt embereknek azt a reményt, amit lélektanilag csak a hatalomgyakorlók képesek feladni, mármint az emberiség egészére vonatkozóan. Azért csak ők, mert az ő immanens reményük a maguk privilegizált helyzete következtében már beteljesült. De a hatalmon kívül maradtak, a szegények, erre sohasem képesek, s ha papjaik örök élettel akarják vigasztalni őket, akkor addig maradnak meg az egyház irányítása alatt, amíg valaki fel nem okosítja őket, hogy milyen képmutató és hazug a jólszituált egyházi tisztségviselő részéről a szegényeket mennyországgal etetni.

Nem csak kenyérrel él az ember, hanem kenyeret adó földdel, szülőfölddel is. A szülőföldet el lehet hagyni. De ha kényszerítenek erre, alighanem lebíratatlanul hazavágyok. A héber nyelv ugyanazzal a "tesuvah" szóval jelzi a megtérést és az Izrael földjére hazatérést is. A mi Vörösmartynk szerint a nagyvilágon e kívül nincsen számunkra hely... itt élünk s halnunk kell. Az észtek is egy bizony gyilkosnak átélt "nemzetiségi politika" hetven esztendeje után észtként, az észti nyelvet beszélve akarnak élni a maguk észti hazájukban. Ha ez így van, akkor az, aki úgy akar szövetségre nevelni, hogy a megígért mennyorszáért dobnunk kell a földet, a hazát, a családot, a házastársat... - az nem ígérhet sok sikert a munkájának. Egy zsinagógától el nem szakadt jézusi egyház alighanem elkerülte volna ezeket a teremtésteológiai abszurdumokat.

3. Hit

Minden zsidó tudta, a maga kétezer esztendőös neveltetésének erejében, hogy a megfelelő héber szó kiválóan alkalmas arra, hogy kifejezze Izrael szövetségi hűségét. Tudta, hogy a hit hűség is. Nem elég valamit igaznak tartani, rá is kell tennünk az életet. Azt az igaznak tartást, amelyre nem tesszük reá az életünket, nevezhetjük akárminek, de hitnek nem. A hit mindig hűség is. Tudta ezt Jézus, akinek zsidóként nem is volt két szava ezekre; külön egy az igaznak tartásra és külön egy másik az életet a megismert igazságra rátevésre. Az evangéliumok Jézus ajkára adott "pistis" szavának elemzése ezt kétségtelenné teszi (KIO 3/1). Tudta ezt a zsidó Jakab is, aki a legegyszerűbb szavakkal, tanítóbácsisan oktatja ki erről a Galata-levél szerzőjét, aki szembeállította egymással a hitet és a cselekedetet. De tudta ezt még a Galata-levél szerzője is, aki a "harmadik lépcsőben" a másodiknak ellentmondva vallja, hogy aki hisz, annak bizony mindenképpen cselekednie, szeretnie kell, hiszen a hit olyasvalami, ami a szeretetben fejt ki a maga funkcióját. Csakhogy kánonba kerül a corpus paulinum is és kánonba kerül a Jakab-levél is. Luther, a zsidókat gyalázó goj, ki akarja dobni a kánonból a Jakab-levelet, de maguk a lutheránusok is visszaveszik.

Mindennek következtében évszázados és évezredes a skizofrénia az egész keresztény világon belül. Ennek a skizofréniaának eredményeképpen ma is terheli a keresztény teológiát és a keresztény ember tudatát a kérdés: cselekedeteim vagy a valahová tartozásom erejében vagyok elfogadott és kedves az Isten előtt? Évszázadokon keresztül, talán csak az utolsó történelmi öt percet leszámítva, azt gondoltuk, hogy aki azt a broszúrát hiszi, amit mi hiszünk, az üdvözülhet, és aki más broszúrát hisz, az nem üdvözülhet. Jézusnál viszont a niniveiek könnyebben üdvözülnek, mint az Isten üzeneteit ismerők és ilyeneknek ismerők, s azokat mégsem megvalósító választott nép, akár Kafarnaumban, akár másutt.

4. Törvény és kultusz

Aki embert mond, az törvényt mond. Ember nincsen törvény nélkül. Ezért kaptuk Istentől a lelkiismeretet. Jézus szeretet- parancsa is törvény. Az emberiség kivétel nélkül képes egy nyelven beszélni: ne tedd a másinak, amit nem kívánsz magadnak. Nagyon is lehetséges viszont, hogy `nem akarunk egy nyelvet beszélni, mert nem akarjuk lefizetni az árat, amit le kell fizetnie annak, aki ezt a nyelvet beszéli. De a képességünk meg van az egy nyelvet beszélésre. Ez "megadatott" mindnyájunknak, az ateistának is. Ha ezen a nyelven beszél, akkor istentagadóként is megvallja az Istent. Ha nem ezen a nyelven beszél, akkor főpapként is ateista, istentagadó.

Az ember liturgikus lény. Az állat nem, mert nem tud Istenről. Aki viszont tud róla, az valahogyan, kőbe, fába színbe, alakba, templomba, keresztvízbe, körülmetélésbe, állat- és illatáldozatba, kenyérbe, borba fogja jeleníteni az Istent. Ezt teszi, mert ő, az ember matéria is, s ennek következtében a hit tudaton belül létrejövő nem materiális aktusát exteriorizálni is akarja. Így vagy úgy, akárhogyan. Jézus is ezt tette és akarta, hogy mi is tegyük. Ezért és erre a célra rendelte a vizet, a kenyeret és a bort. De soha nem szolta le a körülmetélést, a templomot, népének ősi kultuszát. Ellenkezőleg: részt vett benne. Az utolsó vacsorán is. Micsoda krisztustalanság, azaz micsoda szeretetlenség leszólni a másik ember, a másik nép, a másik csoport exteriorizálás céljából létrejövő kultúráját s a magunkét kiáltani ki olyannak, ami kizárólagosan alkalmas Isten megközelítésére, az istenkapcsolatra, a szövetségre?

S micsoda blőd dolog azt képzelni, hogy ez az exteriorizálás elfogadottá tesz minket Isten előtt a belső kapcsolat és a hűség tartalmú hit nélkül? Micsoda értetlen sötétség azt gondolni, hogy van olyan exteriorizálási aktus, amely képes az ember bűnét elvenni... legyen az erre a célra szolgáló "bűnbak", akár csak bak vagy bika, akár maga az Isten fia. Izaiás tudta, hogy nincs, ami az Istent mérhetetlenebbül bosszantja, mint az az ám főpapi kultusz, amely "a jót cselekedni tanulás nélkül" akarja kifizetni a velünk szövetségre lépni akaró Istent. Szövetségre... abból a célból, hogy létrejöjjön az az Isten Ország, amely Isten embert és az ember Istent és embert szeretése erejében tud kibontakozni az időben.

5. Kodifikálás és prófétaság

Ószövetségi és jézusi nyilvánvalóságok ezek, amelyeknek ellenkezőjét az ember a maga történelme során újra és újra gondolja is, teszi is. De nem kodifikálja őket szükségképpen. Ebből következően - olykor kodifikálja is. Isten Lelke azonban felháborodva utasítja vissza ezt a kodifikálást, mégpedig Isten tolmácsain, a prófétákon keresztül. Az Újszövetség iratai nem kodifikálnak. De az egyház a maga történeti útján kodifikálta ezt az új szövetséget. A zsidó kánon nyitott volt. Isten ószövetségi népe tudta, hogy Isten bármikor a jövőben is támaszthat prófétát. A zsinagógában bárki harminc éves férfi szólásra emelkedhetik. Az egyházban csak a fizetett hivatalnokok szólhatnak, akik anyagi és lelkiismereti függőségben vannak püspököktől, azok meg ugyanúgy a pápától. Az egyházban közel kétezer esztendő óta "nem várható" újabb tolmács, s a kánon, ha millió évekig is él még az emberiség, nem bővíthető. A kinevezett hivatalnokok tiszte eldönteni, hogy valaki próféta-e. Ha nem azt mondja, amit a kinevezett hivatalnokok mondanak és mondatnak nyájukkal, akkor nem próféta; akkor eretnek. Az Ószövetségben a prófétának volt illetékessége szólni, mert az Ószövetség ismert olyat, hogy "próféta". Az Újszövetségben nincs illetékessége, mert az Újszövetség nem ismer olyat a maga jelenében, hogy "próféta". Az Újszövetségben Isten népének összesen annyi a dolga, hogy hallgasson.

De az Isten az emberrel kötött és köt szövetséget. Azáltal, hogy embernek teremt. Azáltal, hogy értelmi képességet ad az embernek. Őt gondolni, Róla beszélni, és lehetővé tette azt is, hogy az ember által, akiben Ő lakást vett, üzenetet küldjön az embernek. Tegnap, ma és holnap.

IX. Szövetség és a Bokor

Bokrunak nemcsak növekedési problémája van. Szövetség-gondja is van. Vannak, akik úgy gondolják, hogy a hierarchia, az egyházi hierarchia minket érő diszkriminálásai ellenére is, helyünkön vagyunk abban a keresztny felekezetben, amelybe beleszülettünk, s amelyben esetleg nevelődtünk is. S vannak, akik ezt másképpen gondolják. Úgy gondolom, nem abban van különbség a ragaszkodóbbak s a kapcsolatokat lazítók között, hogy azokat, akikkel a Bokor ismertette meg Jézust - feltétlenül be akarnók suszterolni az Egyház hagyományos szakramentális-liturgikus megnyilvánulásaiba. Mindkét irányzat természetesnek tartja, hogy senkire sem erőltetünk olyasmit, amire a jézusi tartalmak megismerése során nem támad igénye. Talán még abban sem különbözik a két irányzat egymástól, hogy a kapcsolatokat lazítók új felekezet alapítására készülődjenek, míg a ragaszkodóbbak ezt elutasítják, nem tudván mit kezdeni egy felekezetté váló Bokorral. A kapcsolatokat lazítók is azt vallják, hogy nem akarnak új felekezetté lenni. Másban van a probléma.

A szövetségkötésre mindig kész Isten kitárt tenyerére az idő és tér különböző földrajzi pontjain valakik rendre reátalálnak. Amikor Isten szövetséget köt - mondjuk - Ábrahámval, Mózesel, Jézussal. Ezen Istentől emberig és embertől Istenig érő `vertikális szövetségek erejében azonban `rendre horizontális szövetségkötések jönnek létre. Ez annyit jelent, hogy valakik az Ábrahámval, Mózesel, Jézussal megkötött szövetséghez tartozóknak gondolják és vallják magukat. Amikor ezek a csatlakozók nem a vertikális szövetség tartalom személyes vállalása folytán csatlakoznak, hanem beleszületnek abba, azaz egy csecsemőkorban rajtuk elvégzett vallási szertartás (körülmetelés, megkeresztelés) folytán válnak a horizontális szövetség tagjaivá, akkor új helyzet támad: `egy egész társadalom kerül bele a horizontális szövetségbe. Ez szükségképpen von maga után bizonyos következményeket. Az egyik: a szövetségi tartalom felhígulása: devalválódása gyakorlatilag, devalválódása elméletileg is. A tömegek teherbíró képességének a függvényében. A másik következmény, hogy a társadalom egészét meghatározó vallási szövetség vezetője, vezető rétege csak olyan személy lehet, csak olyan személyekből állhat, akik az államhatalom uralkodó rétegének bizalmát bírják, ill. akik maguk is hozzátartoznak ehhez az uralkodó réteghez. S ebből adódik a probléma.

A vertikális szövetség valaminőképpen mindig univerzális. Az ábrahámi szövetség is: Tebenned áldatnak meg a föld minden nemzetségei. A Mózes-féle, a Sion-hegyi szövetség is ilyen: Sionhoz jönnek mind a nemzetek... mert senki nem tanul hadviselést többé. `Míg tehát a vertikális szövetség mindig univerzális, azaz emberiség szélességű érdeket képvisel, addig az államhatalom ugyanígy mindig parciális érdeket képvisel. S mivel - ahogy Mikszáth plébánosa mondja Mátyás királynak - "A király közelebb van, mint az Isten", ezért a horizontális szövetség vezetője, vezető rétege rendre a király és nem az Isten szempontjait kezdi képviselni.

Ez az a társadalmi szituáció, amelyben Isten prófétát támaszt, akinek feladata, hogy a maga vertikális szövetségkötésének erejében figyelmeztesse a horizontális szövetséget, annak tagjait és uralkodó-vezető rétegét egyaránt a korábbi vertikális szövetség tartalmakra, azoknak megújítására, továbbgondolására és továbbfejlesztésére is. A horizontális szövetségrendszer uralkodó rétegének adekvát reagálása: a prófétagyilkolás; a kettéfürészelés, megkövezés, verembe dobás, lefejezés, keresztre feszítés - a különböző "civilizációk" bevett kivégzési szokásainak megfelelően. Mivel a prófétagyilkolást - az állam vezetőjével egyetértésben - a főpap intézi s a főpap az Istenre vonatkozó dolgokban legfőbb hivatali tekintélynek számít, ezért a társadalomnak azt kell tudomásul vennie, hogy az Isten hivatalos embere egy istentelen embert tett el láb alól... az Isten nevében, az Istenre hivatkozva. Mindez a fentebb elmondottak erejében nem is igen történhet másképpen.

A próféta - perelve az Istennel, nem perelve - ezt rendre tudomásul veszi. Tudja, hogy ez a próféta-sors. Tudomásul veszi és nem a kalapját veszi. A kalapját - ti. hogy elköszönjön a horizontális szövetségrendszertől, s létrehozzon a maga vertikális szövetségkötésének erejében, vérében megpecsételt szövetségkötésében, egy immár reá, a prófétára támaszkodó, új horizontális szövetségrendszert. Beéri a prófétafiak kinevelésével, akik a maga halála után átveszik az ő szerepét. A próféta az adott horizontális szövetségrendszerbe tartozónak tudja magát. Azt is tudja, hogy az adott rendszeren belül elsősorban vagy egyedül ő képviseli a szövetséget, amelyet Isten Ábrahámval megkötött, Mózesben - megemlékezve Ábrahámnak tett isteni ígéretéről - megerősített és megújított, s most őbenne, a soros prófétában, annak vérig menő hűsége folytán és árán - újból megújít és megerősít. Kettéfürészelten is ő, a kettéfürészelte, képviseli a szövetséget és nem a kettéfürészelők. Mindig az áldozat és sohasem a gyilkos az, aki Istent és az ő szövetségét képviselheti. Ezt a vélelmét a próféta utókora fényesen igaznak

igazolja: a kettéfűrészeltek nevét ismerjük, életükből-írásaikból mind a mai napig táplálkozunk. A kettéfűrészelők nevét legfeljebb szaktudósok ismerik, de ők sem "emlékeznek" rájuk, mint az Istennel kötött szövetség képviselőire.

Alapos és szolid munkával kimunkálандó lenne, hogy a Názáreti Jézus a fentiekben elmondott módon értelmezte magát Isten tolmácsának, prófétának. Ábrahámról, Mózesről, s a velük szövetségekötő Istenről, az "atyák Istenéről" csak elismerőleg szólt, az Őt megelőző próféták kijelentéseit felhasználva fogalmazta meg a maga üzenetét és a szövetségről csak egyetlen ízben beszélt, a maga vértanui próféta-halálát misztikusan, vagy csak szimbolikusan megelőző "utolsó vacsorán". Kiontott vérét szövetségekötési vérnek mondogta, de a leghalványabban sem utalt arra, hogy szakítani akar Isten Ábráhámmal kötött, Mózes-sel megújított szövetségével, hogy egy másikat, az Ábrahámétól különbözőt hozzon létre.

Jézus nem gondolta, nem gondolhatta, hogy az emberiség baján címke-cserével lehetne segíteni. Minden baj forrása ugyanis a múltban, Jézus jelenében s az azt követő jövőben, tehát a történelmi mában is, egyaránt egyedül a szeretetlenség. Ebben áll a jézusi mondanivaló. Az elvi és gyakorlati döntés a szeretet mellett - erre hív fel a szövetség Istene. Erre a felhívásra igent mondani - ez jelenti a szövetség elfogadását részünkről, a szövetségekötést, akár vérünkben, akár ennél kisebb arányú életáldozatban. Az, hogy Isten nagypéntek délután három óra után másként viszonyulna hozzánk... az, hogy e mondott időpont után az emberi problémáknak más megoldásuk támadna, azaz az Isten előtti beválásunk nehezebbé vagy könnyebbé, vagy éppen lehetségessé vált volna - mindez idegen Jézustól. Jézusban Isten nem más tartalmú szövetséget köt az emberrel, akár az Isten szövetségesi, akár az ember szövetségesi kötelezettségei tekintetében, hanem folytatja az Ábráhámmal kötött szövetséget. Ahogyan folytatja Jézus után is minden olyan emberben, aki vérével-életével volt hajlandó vagy lesz hajlandó válaszolni Isten szövetségekötési felhívására.

Mindazonáltal! Mindazonáltal minden másképpen történt. Jézus halála után pár évtizeddel Pál és iskolája megmagyarázza az egyháznak, hogy Isten régi szövetségei kutyafülét értek, s a nagy történelmi bevágásnak, a megtestesülésnek az az értelme, hogy Fia halála óta Isten már nem haragszik az emberre, ha ez az ember elhagyva az Ábráhámmal, Mózes-sel, a prófétákkal s egyáltalán a zsidókkal kötött szövetségeit Istennek, felhagy a maga zsidó vagy pogány vallásának üres és értelmetlen ceremóniáival, ha csatlakozik az egyházhoz és buzgón részesedik ennek az új vallásnak egyedül értelmes ceremóniáiban. Nevezetesen a keresztségben, amely misztikusan egyesíti az embert az istenséggel, aminek következtében az ember kedvessé lehet az Isten szemében, és ami nélkül nem lehet az.

Kétségtelen, hogy az első század folyamán a zsidók végezték a Jézushoz tartozó próféták gyilkolását. Kétségtelen, hogy ezzel folytatták korábbi hagyományaikat: a `zsidó hierarchák gyilkolták, tessékelték ki azonos okból a `zsidó prófétákat. Kétségtelen, hogy nem a Jézushoz tartozók gyilkoltak, mert hát a próféták nem szoktak gyilkolni, hiszen ők csak tárgyai, de sohasem alanyai a gyilkolásnak. Kétségtelen, hogy az egyetemes zsidóságot képviselni akaró jamniai főiskola rabbijai vetették bele a zsinagógai istentisztelet tizenhét könyörgésébe a keresztények kiátkozását. Mindez kétségtelen.

De az is kétségtelen, hogy a kereszténység előtti zsidó próféták azt mennydörögték, hogy vallásuk szertartásai kutyafülét érnek, ha életük nem alakul oda a Szövetség törvényeihez. Kutyafülét ér himtagjuk körülmetélése, ha a szívüket nem hajlandók körülmetélni az Úrért. És nem azt mennydörögték, hogy a körülmetélés mindenképpen kutyafüle, s hogy azt helyettesítő

más szertartás, pl. az alámerítés az üdvösség egyetlen lehetséges és Istennek kedves útja. Jamniában is tudták a rabbik, amit a "Törvény és Próféták" minden oldala énekelt: az Úrhoz térni a szeretet eszközével - ez az üdvösség egyetlen útja; ennek megvalósulásakor jönnek majd Sionhoz a nemzetek. A Messiás is akkor jön majd el, amikor minden zsidó megtartja a törvényt. Persze az obszervanciákat is, amelyek reánevelnek a Kőtáblák parancsainak teljesítésére.

Kétségtelen, hogy ők szakítottak. A kérdés csak az, hogy ki a felelős a szakításért. Kérdezem is: 'ki a felelős egy szakításért? Aki szakít, vagy az, aki úgy viselkedik, hogy szakítást idéz elő a másikban? Jó. Mind a ketten felelősek. De ez a megállapítás nem visz előre. Izaiást is meggyilkolták, s az Izaiást tisztelőket nem átkozták ki, hanem az izaiási írások másolójának munkáját felhasználva, megbeszélve, bevették ezeket az írásokat a szent tekercsek közé. Ha nincs a páli iskola, az evangéliumok is ott szerepelhetnének a zsinagóga Szentírásában. Annak a zsinagógának a Szentírásában, amely ma már kezdi tudni, hogy a zsidó nép legnagyobb fiát Názáret adta a világnak, és az Jézusnak neveztetik. Elkövelték a szakítást. De nincs kizárva, hogy a felelősség a páli iskola tanítását s az ezt a tanítást magukévá tevő őseinket terheli.

Jamnia után legalábbis a zsidó nemzetiségű keresztények mondhatták maguk között a zsinagógát otthagyni kényszerülve: Ezt nem akartuk. Ennek analógiájára a Bokorban senki sem akar új felekezetet kreálni. Lehet azonban úgy vélekedni és lehet úgy viselkedni, hogy a lélektani törvényszerűségek erejében biztosan bekövetkezik a szakadás. Biztosan. Akár úgy, hogy többé valakik nem hajlandók betenni lábukat a "zsinagógába"; akár úgy, hogy a "zsinagóga" közli velük, hogy nincs többé helyük ott.

A kérdés ezek után így jelentkezik: 'Melyik az a prófétai magatartás, amely feltétlenül prófétai, de úgy prófétai, hogy a horizontális szövetséget építi, 'jobbítja a vertikális szövetségi tartalmak irányában és nem kettétépi a horizontális szövetséget, mert e kettétépés növeli az emberiség megosztottságát, amely emberiséget a vertikális szövetségi tartalmak egyetlen családdá akarnak, kívánnak formálni? Amikor még egyedül a zsinagóga képviselte Ábrahámról-Mózesre hivatkozva a horizontális szövetséget, akkor könnyebb volt felelni kérdésünkre, mert a zsinagóga számára a próféta bár olykor meggyilkolandó, mégis legitim jelenségnek látszott Isten népén, szövetségén belül. Más a helyzet ma, amikor a Vatikán, a pápa, a csallhatatlan Tanítóhivatal óhajtja képviselni az Ábrahámról-Mózesre-Jézusra hivatkozó horizontális szövetséget. Azért más, mert függetlenül attól, hogy a próféta ezen a horizontális szövetségrendszeren belül is legyilkolandó, elégetendő adott esetben, 'itt már baj van a próféta legitim voltával is. Baj van azon az alapon, hogy a jelenlegi horizontális szövetségrendszeren belül a Tanítóhivatal per definitionem megkapja felszenteltsége révén az uralkodás karizmáját (donum hierarchicum) s az igazság megtalálásának-képviselésének biztos karizmáját, minek következtében nem a Tanítóhivatalnak kell figyelnie a próféta szavára, hanem a prófétának kell figyelnie a Tanítóhivatal szavára. A helyzet itt a feje tetejére áll. Nem az - itt is és ott is, valamint ekkor is és akkor is - a történelem talajából felfakadó, a Lélek által sarjasztott próféták vertikális szövetségi tartalmaihoz kell igazodnia a horizontális szövetségnek, hanem fordítva: a vertikálisnak kell igazodnia a horizontálishoz... már ti. ha a próféta "jó pap, jó szerzetes"... Nem is szólva arról az esetről, amelyikben a próféta laikus vagy - horribile dicendum! - laika! Amióta - úgy véljük - Jézus nevében átvettük a staféta-botot, Isten történelemben kibontakozó ökonómiai (emberiséget egységesíteni hivatott) szándékainak stafétabotját, azóta a prófétának nincs helye többé a Szövetségben belül. Könnyű nyilvánvalóvá tenni, hogy 'ez nem kevesebbet jelent, minthogy Isten Lelkének nincs többé helye a Szövetségben belül. Ezt a szomorú lehetőséget valóságnak tapasztaljuk, amikor a próféták az emberiség életének utolsó fél

évezredében rendre egyházon kívüli személyekben inkarnálódnak. Csak egy példát említek. Kortársunkat Dürrenmatt-ot, aki drámáiban megfogalmazza a legnagyobb evangéliumi-jézusi felismerést: az emberiség életében a tragédiát nem az istenek teremtik (a görög drámában a "végzet"), nem az ember differenciálatlanul gondolt "bűne" (miként Shakespeare "keresztény" tragédiáiban), hanem a specifikált bűn okozza a tragédiát: ez pedig a hatalomgyakorlás: az archia.

A próféta mindenkor, de ma kihegyezetten is, az `an-archia, a hatalomgyakorlás-nélküliség szószólója. Pozitív megfogalmazásban: a lábmosó szolgálatnak a hirdetője és gyakorlója. Az ezt nem képviselő próféta - ez az ellentmondás, a fából vaskarika. Nem úgy kell tehát megmaradnia a horizontális szövetségrendszeren belül, nem úgy kell a horizontális szövetségrendszer szakadását elkerülnie, hogy bármit is engedne abból a negyvennyolcból. Hanem mit kell tennie? Azt kell tennie, hogy amit képvisel, úgy képviseli, hogy akárki számára nyilvánvalóvá lehessen, hogy nem egy másik horizontális szövetségrendszer létrehozása érdekében "izgat", hanem a meglevőknek a megkövãoszósítása érdekében. Elkerüli a "Migremus hinc!" (Költözködjünk innen el máshová!) megfogalmazásokat. Elkerüli szavával és tetteivel. Ez annyit jelent, hogy harcol azért, hogy e horizontális szövetségrendszeren belül szava legyen: "Ha engem kilöttek és már nincs szavam, a helyemre állsz és szólsz majd Te. Ha téged is kilönek, helyedre áll a harmadik..." Isten megmenti, életben tartja a maga prófétáit - ám Golgotákon keresztül. A Golgota a lebírhatatlan prófétai tett, bár ez a tett csak előzményeiben akció, végkifejletében már passió... elszenvéde a prófétai tettek következményeinek.

X. Utószó

Kérem az olvasót, tekintse ezt az írásomat olyannak, amelyet testvéreim elé terjesztek "első olvasásban". A fölvetett problémának nem találtam eddig nyomára a rendelkezésemre álló szakirodalomban. Kérem az olvasó kritikáját. Ígérem a magam részéről a további munkát a szakirodalmi nyomozásban s a kapott szóbeli és írásbeli kritikák felhasználásában.

Valami nagyon katolikus, tehát valami minden embernek, az egész emberiségnek szólhatót akartam gondolni és mondani azzal, amit a fentiekben el tudtam mondani. Valami nagyon nyilvánvalót, valami mindenütt és mindenkre érvényeset. Azt hiszem, hogy az Isten ilyen. S azt hiszem, hogy az Ő szövetsége is ilyen. Ezért egyetlen szövetség van, s Isten ezt az egyetlen szövetséget mindnyájunkkal köti. Ennek a tartalmait betűzzük. Betűzzük egész életünkkel, minden erőnkkel...

Tartalom

I. Szövetségben lehetünk Istennel?	- 2 -
II .Hány szövetség van?	- 4 -
III. Vertikális és horizontális szövetség	- 7 -
1. Gőg, vagy csak önközpontúság?	- 7 -
2. Horizontális kapcsolat	- 8 -
3. A horizontális szövetség első pontja	- 8 -
4. A próféta és a horizontális szövetség	- 9 -
5. A horizontális kapcsolatnak prejudikál a vertikális.....	- 9 -
6. A vertikális és horizontális szövetség harmóniája.....	- 10 -
7. A próféta is, a főpap is - testvér.....	- 10 -
8. Csak-testvért-ismerés.....	- 11 -
9. Az atyát-ismerés okai	- 11 -
10. Az atyát-ismerés előfeltevésinek a kritikája	- 12 -
11. A próféta mindenképpen a szövetséghez tartozik	- 12 -
12. Az Egyház azért misztérium, mert az Egyház = Isten népe	- 13 -
13. A csak-vertikális koncepció.....	- 14 -
14. Jézus egyházat alapított és nem hierarchiát.....	- 14 -
15. Se testvériség, se próféta, se Szentlélek	- 15 -
IV. A "szövetség" Jézus ajkán.....	- 15 -
1. Szövetség	- 15 -
2. Ország.....	- 16 -
3. A törvény	- 17 -
4.Ábrahám	- 20 -
5. Mózes.....	- 20 -
6. Próféták.....	- 22 -
7. Izraeltől vétetik el az Isten Ország?	- 27 -
8. Egyház	- 30 -
V. Szent Pál szövetség-tana.....	- 33 -
1. Két szerző négy "szövetség" helye	- 33 -
2. A Galata-levél: Mózes kontra Ábrahám?	- 35 -
4. Ó- és Újszövetség (2Kor)	- 41 -
5. Az Úr nem veti el Izraelt, ha belép az egyházba (Róm).....	- 42 -
6. A pogány keresztények szövetsége (Ef).....	- 43 -

7. A jézusi és páli szövetség	43 -
VI. Apolló avagy a Zsidó-levél	45 -
1. A Zsidó-levél szókincséről	45 -
2. A levél bemutatása	47 -
VII. A szövetség története	52 -
1. Nincs megírva	52 -
2. A Barnabás levél ismertetése	53 -
VIII. Összefoglalás	55 -
1. Zsinagóga és egyház szétválása	55 -
2. Örökség	56 -
3. Hit	57 -
4. Törvény és kultusz	57 -
5. Kodifikálás és prófétaság	58 -
IX. Szövetség és a Bokor	58 -
X. Utószó	62 -